GUSTAF FRÖDING

SAMLADE SKRIFTER

ALBERT·BONNIERS·FÖRLAG

Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/samladeskrifter10frdi

F 9524

SAMLADE SKRIFTER

AV

GUSTAF FRÖDING

TIONDE DELEN

PROSA

II

17/9 11
1. VI. 22

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

PROSA

AV

GUSTAF FRÖDING

II

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Copyright. Albert Bonnier 1921

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1921

JULEN ANNO 47.

Vi hade icke brytt oss om att tända lampan, utan sutto och höllo skymning framför den stora salskaminen. Brasan flammade muntert och kastade underliga skuggor på de gamla välbekanta föremålen.

Vi ha låtit allting stå kvar som det stod i salig fars tid. Varken syster min eller jag ha någon smak för de här nymodiga möblerna, som gå i krumelurer och sprättbågar och icke hålla att se på. För resten har jag vant mig vid de gamla sakerna — långsoffan som rymmer femton feta fruar och stått där den står i hundra år, de massiva ekborden och de vitmålade stolarne med förgyllningar, och gamle brons-Napoleon på hörnskåpet och alla hans fälttåg i litografi på väggarne. Ty far min var en nitisk beundrare av den store korsikanen. Nu för tiden, sedan man blivit så förbaskat klok, lär man ha kommit underfund med att den väldige imperatorn endast var en rövareanförare och simpel tjuv och Gud vet icke vad. Men det angår mig inte, jag håller mig i alla fall vid det gamla.

Det var juldagsafton till ära, som vi slagit oss ned i salongen. Inte kunde man i helgen sitta hopkrupen i det lilla förmaket där inne, som i vardagslag. Det skulle vara en smula högtidligt, förstås. Och högtidligt var det med besked, ty i hela det stora huset hördes ej knätt eller kny och Marie-Charlotte och jag sutto tysta och stirrade in i lågorna. Vad skulle vi två gamla enstöringar ha att säga varandra. I sju och tjugu år ha vi gått och larvat här uppe tillsammans och vänt ut och in på varandra och lärt oss varandra utantill från pärm till pärm och varje ämne till gräl ha vi grälat ut och på många herrans år ha vi icke haft ett nytt ord att säga varandra. Och sällan är det någon som förirrar sig hit med nyheter utifrån, fastän man varit så ofantligt vänlig att draga järnvägen tvärs igenom vår gamla ståtliga park.

Grannarne vill jag knappt tala om. Allt det trevliga folket som satt här runt omkring på herrgårdarne för en tretti år sen, är som bortblåst, sedan järnvägen kom och hamrarne stannade och konkurserna slogo omkull de gamla hederliga husen. På Aspudden sitter en engelsman och klår ned den vackra skogen och på Lövstafors ha vi det här konstiga Stockholmsherrskapet med de emanciperade fröknarna. De ha varit i Paris gubevars och parlera franska som papegojor, och äro "likställiga med

mannen" och röka cigarr och äro döttrar till den där Ibsen eller den där Björnson.

Och prästfolket sen. Han går omkring och ser ut som döden och djävulen och törs inte se folk i ögonen av bara helighet eller vad det är. Och hon ser ut som själva Sankta Birgitta, där hon sitter och suckar och himlar sig och gör gudsnådliga miner. Tacka vet jag prosten Björkman i världen. Han var en glad själ som kunde dra sin spader och berätta trevliga prästhistorier och ta sig en sup som annat folk. Och hans prostinna var den trindaste och muntraste och beskedligaste gumma jag sett.

Nej, vi voro allt överlämnade åt oss själva och hade ingenting att tala om, Marie-Charlotte och jag, där vi sutto i ensamhet och höllo jul framför brasan. Glöden föllo så småningom tillsamman, skenet blev allt rödare och svagare. Det blev allt skummare borta i vrårna och endast i den närmaste kretsen kring kakelugnen rådde en halvljus dager.

Men ju mörkare den gamla salen blev i verkligheten, desto tydligare började den framträda för mitt minne. Vaxljusen voro tända i glaskronan där uppe. Ny och blankskinande stod Napoleon på hörnskåpet och betraktade med korslagda armar och dyster fältherreblick vad som försiggick nedanför honom. I soffan där borta satt en lång rad av

runda och trevliga matronor, som alla på en gång talade om en hel mängd viktiga saker och traktens ungdom skrattade och pratade i alla hörn. Och ståtligt och vackert ungt folk var det. En sådan samling får man allt leta efter nu för tiden bland blodbristynglingarne och bleksotsfröknarna.

Marie-Charlotte var tämligen tyst den aftonen och såg särdeles svärmisk ut med sina blå smäktande ögon och sitt hår à la Jenny Lind. Hon var så poetisk på den tiden och kunde långa ramsor ur Stagnelius. Men söt var hon, det kan inte nekas, fast nu skulle ingen tro det.

Själv stoltserade jag i min nya jägareuniform och trodde att alla flickorna voro förtjusta i mig. Sixten Balk och jag hade nyss kommit hem från Karlberg som nybakade löjtnanter och vi voro alldeles proppfulla av krigiskt övermod och skälmstycken. Sixten vred sina späda mustascher och gnistrade med sina bruna ögon och drev förfärligt med flickorna. De voro riktigt onda på honom och slogo omkring sig med näsdukarne. Men då steg han fram till flygeln och sjöng en smältande aria ur Lucie: "Hulda ängel, som försvunnit", och gjorde sig så rörande olycklig han kunde, och då var det omöjligt för de vredgade skönheterna att motstå honom. De trodde verkligen på allvar att han gick och bar på en hjärtesorg.

Stackars Sixten, han blev olycklig nog! Aldrig glömmer jag, när han kom hit på sitt sista besök, sedan han hade blivit tvingad att ta avsked från regementet efter sina vådliga skandaler. Det var i samma veva som Balkens gjorde konkurs och måste gå från Lövstafors och jag tror att det tryckte honom mera än det andra. Han hade nog del i olyckan. Det var en ynk att se den granna karlen gå här krokig och hopsjunken och dricka konjak och tala om att skjuta sig för pannan. Det kanske hade varit bättre att han det hade gjort. Där ute i Amerika har han nog haft det eländigt, ty han hade ingen vilja och ingen förmåga att slå sig fram. Gud välsigne honom i alla fall, han var min bäste vän och ett gott hjärta hade han, fastän han var vild och lättsinnig, och därtill ett gott huvud.

Men vad visste vi då om sorg och olyckor, där vi flögo omkring och dansade och slamrade och skrattade bland våra barndomsbekanta? Allting kändes så tryggt. Idel välmående och muntert och hederligt folk hade vi omkring oss och vi kände varandra i botten varenda en.

Teet bjöds omkring och mor min, den beskedliga människan, gick och såg efter att ingen skulle bli utan. Och där inne i förmaket och kabinettet började det skrapas med stolar och gubbarne kommo

ut. De voro röda och skinande av den goda middagen och de många toddarna, som de satt i sig mellan robbertarne. Och de gestikulerade och grälade ännu i dörren om "kung fjärde" och "dam tredje" etc.

Men när de kommo ut bland damerna blevo de med ens chevalereska och bockade sig och krusade för fruarna. Och prosten Björkman slog sig i slang med flickorna och sade pedantiska artigheter och kvickheter, som han själv skrattade åt så att den ofantliga magen skakade.

Och gamle far som artig värd skulle visa sig intressant och tog sig för att förevisa Napoleons fälttåg för femtionde gången och förklarade alla hans marskalkar och generaler. "Det där är Napoleon vid Austerlitz — här ha vi Lodibryggan — den där i vita byxorna är marskalk Ney — han med mössan är Joachim Murat, kungen av Neapel, ni vet", etc., gick gubben på. Men marskalk Bernadotte hoppade han som vanligt över. Det var många på den tiden, som nog tyckte om att få Norge, så skral än erövringen var, men tyckte mer om fienden på grund av Lodibryggan, Austerlitz och Sankt Helena.

Marie-Charlotte hade fått Sixten på tu man hand borta i ett hörn. Hon brukade alltid ha ett visst inflytande på honom och hon höll säkert en

av sina vanliga straffpredikningar för honom, ty hon var röd i ansiktet och såg mycket allvarsam ut. Och han, den spjuvern, låtsade sig vara högeligen uppbyggd. Han drog ner mungiporna och rynkade ögonbrynen och runkade sorgset på huvudet för att visa hur djupt han ångrade sig.

Ja, herre gud, om han ändå hade fäst sig vid Marie-Charlotte på allvar. Då kanske han kunde ha hållit sig hygglig och då kunde de ha suttit än i dag på Lövstafors, omgivna av barn och barnbarn och då hade jag min enstöring inte suttit här så övergiven på gamla dagar.

En djup suck bredvid mig väckte mig ur mina drömmerier och åter satt jag i den mörka salen och bredvid mig satt Marie-Charlotte, icke den vackra flickan med Jenny-Lindshår och röda kinder, utan den gamla skrynkliga med mössa och bleka anletsdrag.

— Kors, minns du juldagen anno 47, frågade jag.

— Ja, visst minns jag det, jag satt just och tänkte på den dagen — jag hade på mig min nya sidensars, svarade syster min. Den redliga själen kommer ihåg alla sina klänningar alltifrån sin födelsedag och till denna dag.

— Ja det hade du och söt var du, det kan jag säga dig utan att smickra. Men, hör du, vad var

det du sa till Sixten Balk där borta i vrån hos Napoleon? Det var säkert något viktigt, ty ni såg så ofantligt högtidliga ut. Jag såg er allt, lita på det.

Ja det hade hon naturligtvis alldeles glömt bort, men däremot hade hon reda på så mycket annat. Hon blev riktigt upplivad. Pratsamhetens ström, som hon så länge hållit instängd någonstädes, bröt sig lös med all sin kraft och stod ej att hejda. Alla hennes flickbekanta skulle fram och passera revy. Och hon gick igenom alla deras förlovningshistorier och vidare öden och beskrev vad hon sa och vad de sa och vad folk sa och jag kan inte neka till att jag själv var nästan lika intresserad. På det sättet sutto vi där i mörkret och levde oss in i gamla minnen och umgingos i andanom med våra gamla vänner som nu äro döda eller kringspridda åt alla väderstreck.

Men plötsligt hördes ett avlägset dån. Det kom närmare. Det dundrade och pustade och flåsade där ute alldeles i närheten. Huset darrade i sina grundvalar och fönsterrutorna skallrade och pfui-i i-i pep det infernaliskt vasst. Det var 7-tåget, som brusade förbi och kastade oss huvudstupa tillbaka i verkligheten. Den nya tiden med allt dess oväsen drog hånfullt visslande genom vår park. Varenda vagn i det där tåget var naturligtvis proppfull med tyska provryttare och frälsningssoldater och mor-

moner och socialister och skojare och allt vad det här moderna anhanget heter. Nog är det hårt att ha hela eländet in på näsan, när man ändå har dragit sig ifrån alltsammans och vill vara i fred. Järnvägarna äro naturligtvis en alldeles obegripligt märkvärdig uppfinning, men det vet jag att jag inte haft en ostörd stund, sedan lokomotiven började skrika i öronen på mig. För mig må man gärna upprätta järnvägsförbindelse med månen och göra telefonledning till Mars och Jupiter, bara jag finge vara i fred för de evinnerliga uppfinningarna. Den gamla goda tiden är ändå förbi för alltid och ingen uppfinning kan flytta oss tillbaka till gamla dagar, om icke minnet och fantasien, men även de äro utsatta för att störas av gallskrikande ångvisslor.

KILLEBUKKEN.

Han hade starkt släkttycke med Hin Håle. Svart var han. Horn hade han, och det långa svarta skägget var precist likt det skägg jag sett på porträttet av Gamle Erik.

Jag hyste redan ifrån början misstro till honom, där han gick och spionerade kring knutarne och slipade hornen mot staketet. Han gick bestämt och planlade något sattyg, och jag hade en dunkel känsla av att han hade ett särskilt horn i sidan till mig, ty det ryckte alltid till i nacken på honom, när jag gick över gården, och jag märkte, att han kastade en stygg, skelande blick efter mig. Visste han om, att jag var en "falsk svensker"? Stod han där och passade på för att vid tillfälle botta ikull mig och ordentligt mörbulta mig för Karl XII:s krig och det "orene flag" och andra oförrätter, som vi tillfogat hans landsmän?

Ibland var han ända inne i förstugan och spionerade, jag hörde, hur han kom smygande, så tyst han kunde, stannade utanför min dörr och lyssnade. Han tänkte väl att jag inte märkte något och att

jag skulle komma ut, så att han kunde överfalla mig, när jag minst anade det. Men jag varskoddes av killebukslukten, som trängde igenom nyckelhålet, och det hade han icke beräknat, så slug han annars var. Till slut märkte han, att det icke gick på det viset, och uppsköt sina planer till framtiden. Och för att insöva mig i säkerhet låddes han en tid som det regnade. Tittade åt ett annat håll, när jag gick förbi, och låddes äta krusbär i buskarne.

Det var annars en ganska sällskaplig killebuk. Han umgicks på jämgod fot med gårdsfolket och småbarnen. Och den 14-åriga fröken Aagot betraktade han som sitt hjärtas dam. När hon gick ut på sin morgontur i fjällbranterna, så var alltid killebukken med för att försvara henne, och när hon satt på trappan kom han springande och gjorde sig till alldeles obegripligt. De hade mycken passiar med varandra. Fröken Aagot brukade ta honom i hornen och ruska på honom och dra honom i skägget och säga "dit fæle trold!" Och så brukade killebukken låtsa att han blev arg och ville stångas, och så lekte de toreador och spansk tjurfäktning tvärt över gården. Fröken Aagot var förstås toreadorn och hon svängde med näsduken framför killebukken för att reta honom, och då tog killebukken sats och låtsade att han ville spetsa henne i luften. Men vips! var fröken Aagot på andra sidan och

lade i väg allt vad tygen höll. Killebukken efter i kort galopp.

Jag tyckte icke om det där. Utom det att jag var rädd att han skulle göra fröken Aagot illa, så fördärvade han mitt eget passiar med henne, och för resten kände jag mig alltid osäker, när de flängde omkring så där. Ingen garanterade mig för att icke ondskans ande kunde flyga i killebukken mitt i leken och att han kunde göra ett angrepp på mig själv — och det på fullt allvar. Jag var viss på att fröken Aagot icke skulle göra något för att hjälpa mig, utan tvärt om betrakta det som ett lyckat skämt och skratta, så att tårarne runno från hennes vackra ögon.

— Jag begriper inte att fröken Aagot kan tycka om det där fula kräket, sade jag en dag, när hon satt och lekte med killebukken. Vore det en katt eller en liten fin hund, så kunde det väl gå an — men en sådan där ohygglig best! (här blängde killebukken styggt åt mig.) Han ser ju ut att vara kusin till Achamoth och Beelzebub!

— Killebukken, killebukken min! var det enda fröken Aagot värdigades svara. Hon vände sig icke ens om, utan fortfor att passiara med honom. Killebukken er pen, han? Killebukken er dygtig, killebukken er snild og godselig, han? Killebukken er

ikke domm og avindsyg! Han er en orntlig killebuk, han! sade fröken Aagot.

Efter den betan tyckte jag ändå sämre om killebukken. Det föreföll mig som det lyste av illa dold skadeglädje i hans ögon var gång jag mötte honom, och jag ville gärna dänga till honom med käppen, men jag behärskade mig av hänsyn till möjliga förvecklingar.

Fröken Aagot brukade, som sagt, gå en tur i bergen om morgnarna, och jag skulle många gånger haft lust att hålla henne sällskap på den turen, ty hon var en vacker och trevlig flicka. Men alltid hade hon den evinnerliga killebukken i släptåg, och då avstod jag — icke av fruktan för killebukken, det försäkrar jag, men jag tyckte ändå, att det var obehagligt.

Nå, en morgon, när jag stod i mitt fönster och tittade på det präktiga solskenet, som förgyllde bergstopparne, kom fröken Aagot ut på trappan med sin spatserkäpp i handen och med den käcka röda plattmössan på sned över den trotsiga luggen. Hon såg sig omkring, som hon sökte någon. Var det mig eller killebukken? Varför kunde det icke vara mig? Dagen förut hade hon varit ovanligt älskvärd mot mig — spelat krocket med mig och strött sand i håret på mig, när jag skulle bulta fast pinnen i jorden. Vi hade dessutom kastat krus-

bärskart på varandra och fört en mycket tillfredsställande diskussion om Henrik Ibsen och äktenskapsfrågan. Jag trodde verkligen att hon började finna mig intressant och icke alls dum, för att vara karl och svensk.

Killebukken syntes icke till.

Jag funderade icke länge, utan tog käpp och hatt, kilade ut andra vägen, smög mig bakom huset och stallet och kom osedd in på vägen, där jag visste att fröken Aagot skulle gå. Jag spankulerade långsamt framåt och låtsade botanisera blommorna vid vägkanten.

Det dröjde icke länge, förrän jag hörde hastiga steg bakom mig, och där kom fröken Aagot marscherande i sin vanliga käcka jägartakt. Smärt och spänstig var hon. En utmärkt vällyckad uppnäsa hade hon — den såg ut att vara "sig selv nok". Hennes fötter voro små, välformade klättrarfötter — sådana som man hoppar med, när man vandrar i bergen. Hon var en glad och tilldragande syn.

— Spiser De græss? frågade fröken Aagot, när hon fick se mig. Jag slutade tvärt att botanisera.

— Så tidigt uppe! Jag trodde fröken ännu sov den rättfärdiges sömn! sade jag, fräckt vanställande fakta.

— Aa, jeg er den tidligste ottefugl i hele gåren. Jeg maa ud hver morgen og see paa de dejlige

bjerga mine! — Er græsset allerbedst at spise om morgnen? tillade hon helt troskyldigt. Duggvaadt græss er lækkert, ikke sandt?

— Jag åt inte gräs, jag botaniserade, svarade jag förargad.

— Aa saa naa da, De er botanikere! Alle svenskere ere botanikere! Da maa De virkelig være saa inderligt snild og sie mig, hvad dette skal være! Hon tog en växt vid vägkanten och höll den framför näsan på mig. Jag tyckte den var lik hundkäx, men den var lik andra växter också, så att jag var ganska villrådig.

— Det är visst An— det är visst Antriscus sylvestris! stammade jag.

— Tusind tak! Hvor morsomt det maa være at være saa kyndig i videnskaberne! sade fröken Aagot beundrande, men det lyste något besynnerligt i ögonen på henne. Kanske hade hon genomskådat min okunnighet och gjorde narr av mig?

— Naar nu overlærer Hansen kommer hidud til søndag, fortsatte hon, saa skal jeg forbause ham med denne her blomstren!

— Nej, för all del, fröken Aagot, gör inte det! Jag vet inte om ...

— Aa, De ved nok! Hvorledes var det nu — Antriscis ...

Jag var ganska förlägen. Inte för allt i världen

ville jag att overlærer Hansen, som gick här och slog sina krokar för fröken Aagot, skulle triumfera över mitt charlataneri i botaniken. Han var nog man att göra ett nummer av det.

Dålig början det här, tänkte jag — men det blir väl bättre, när vi komma i bergen.

Men det blev icke bättre, när vi kommo i bergen, ty vi hade icke gått länge, när vi på en uppskjutande klippavsats fingo se killebukken. Han stod där med högrest huvud och såg ovanligt triumferande ut.

— Killebukken! Killebukken! Kom han, killebukken min! ropade fröken Aagot.

— Ah, låt det eländiga kreaturet vara, började jag, men killebukken var redan nere. Han fick sitt sedvanliga ryck i skägget, och därefter fortsatte vi vandringen med killebukken i hälarne.

Nu måste jag emellertid nämna en egendomlighet, varmed jag är bekajad. Det må vara en atavism från någon hundbiten förfader eller ha sin grund i några hemlighetsfulla naturlagar, vilka jag icke känner — nog av, jag gripes av en besynnerlig, nervös oro, när jag vet att en hund kommer springande efter mig.

Samma egendomliga känsla kände jag nu, fastän det icke var en hund, utan en killebuk. Det kröp i mig här och var, och jag kunde icke låta bli att

då och då kasta en hastig blick över axeln för att se, vad den behornade varelsen tog sig till.

Han såg jämförelsevis lugn ut, men hade ful uppsyn. Mot min vilja kände jag en viss lust att påskynda stegen, så att jag finge fröken Aagot mellan mig och honom.

— De skal ikke være red — killebukken stanges aldrig, om ikke paa leg, sade fröken Aagot.

— Rädd! Inte är jag rädd för den där! Jag tycker bara, att det är obehagligt att sällskapa med djur. För resten, om jag får tala rent ut, så tycker jag inte han doftar så särdeles väl!

Puff! Puff! Puff! Killebukken var över mig. Jag tog tre ofantligt långa ofrivilliga steg, innan jag återfick balansen och kunde sätta mig till motvärn. Jag slog vilt i luften. Killebukken hoppade på två ben, tog sats, gjorde återtåg, tog åter sats, anföll mig i flanken, sprang igen, hoppade på två ben — puff! puff! nu var han i ryggen, sprang, tog sats, hoppade på två ben. Han var alldeles rasande. Nu var hämndens timma slagen, tyckte han väl. Nu skulle svenskeren få, så han kände det! Nu skulle han bulta mig brun och blå. Puff! Puff! Här har du för det "orene flag". Här har du för den svenske utrikesministern, puff! puff! Här har du för Karl XII, din fejge hund — puff! puff!

— Bank ham! Bank ham med stokken Deres!

skrek fröken Aagot, som emellertid hämtat sig från sin första skrattparoxysm. Hon satt på en sten och torkade sig i ögonen.

— Ja, bank ham, bank ham, det är lätt att säga, men — puff! puff! killebukken var åter över mig; här har du för du breder dig i Europa på Norges bekostning, jeg skal ramme dig, jeg, puff! puff! Det var som birkebeinarnes och baglernas och Erik Blodöxes och Harald Hårdrådes samlade stridslystnad flugit i killebukken. Han fick äntligen omkull mig och skulle just till att ge mig nådestöten.

Först då lät fröken Aagot beveka sig att komma mig till hjälp. Hon fick killebukken i bägge hornen och slängde honom nedåt vägen.

— Fy skamme dig, killebukken, dit uhyggelige best, sade hon och hötte med fingrarne. Killebukken såg förebrående på henne, som ville han säga: det er jo kun en falsk svensker, och gjorde ett försök till närmande.

— Nej, gaa 'din vej, dit uhyre, sade fröken Aagot och viftade strängt åt honom. Och sviken i sin hämnd och sin vänskap, vände sig killebukken bort och gjorde ett förtvivlat hopp över en sten vid vägkanten.

Och försvann.

Jag reste mig mödosamt och sysselsatte mig med att torka av mig dammet. Jag var arg och min för-

argelse mildrades icke, då jag såg hur skratt och medlidande kämpade om herraväldet över fröken Aagot.

— Ja, skratta ni, det kan vara roligt nog att se annat folk bultat till kalops, men det är icke så roligt att själv vara med i den leken!

— Men kære Dere, De sa jo at De ikke var red det mindste, og saa har jeg hørt att svenskerne skal være saa tapre — jeg kan en svensk sang om at Dere vilde "bana sig en väg i blod" og meget andet. Men De skal ikke være arrig no, jeg skal hjælpe dem, tillade hon och började damma av mig med näsduken.

I detsamma såg jag två horn sakta höja sig bakom en buske — därefter ett långsträckt infernaliskt ansikte och ett spetsigt, illslugt skägg. Gamle Erik själv kunde knappast sett mer satanisk ut, när han står på lur för arme syndare. Killebukken stod tydligen där och passade på att vi skulle gå förbi, så att han kunde få överfalla mig bakifrån.

Vid denna syn greps jag av hejdlös vrede. Jag tog käppen med bägge händerna och störtade emot killebukken. Jag ville en gång för alla få ett slut på det här.

Nu märkte han emellertid, att den enda räddningen låg i en skyndsam flykt, gjorde ett hastigt helt om, kastade sig in på vägen och stormade av i vild panik.

Han var tydligen förfärligt rädd, men ilskan satt ännu i honom, ty han vände sig ibland, hoppade högt och stångade i luften samt satte därefter i väg i ännu vildare fart.

En flock barnungar kom larvande på vägen.

— Hej, här kommer bukkefanden, sade killebukken och knuffade till en liten jänta, så att hon satte en hård rova i vägen. De andra togo till flykten, killebukken satte efter dem, och så bar det av som Asgardsrejen, backe upp och backe ner — först ungarne, så killebukken, så jag, så fröken Aagot.

Just som jag var i hälarne på killebukken och skulle ge honom ett dråpslag med käppen, gjorde han en tvärvändning och försvann i skogen.

— Ja, vad säger ni nu om er älskade killebuk, sade jag med skadeglädje. Anfaller fredliga vandrare bakifrån, springer som en feg pultron, när det gäller allvar, och slår ikull småbarn.

Fröken Aagot svarade något om "saakaldt momentant vanvid". — Hvis no bare ikke den stakkeln gaar vil i bjergen og brækker nakken sin! tillade hon oroligt.

— Nå, det vore, min själ, ingen olycka!

Men när vi kommo hem till gården, stod killebukken helt lugn och åt krusbär i buskarne.

Han låddes inte se oss.

MOT KÄTTARE ÄR ALLT TILLÅTET.

Kättare vare bannlyst ur församlingens gemenskap! Eho som gör kättare illa, vare ansedd för berömlig man! Brott mot kättare är icke synd, utan dygd. Lögn, smädelse och förtal äro ädla gärningar, när de brukas mot kättare.

Ungefär så lydde den konventionella moralens bud under den råa fanatismens tider. Och det lyder nästan så ännu i dag inom de kretsar, som hava sin varelse i att motarbeta framåtskridandet.

Ifall en högt uppsatt man blir angripen av den frisinnade oppositionen i pressen, då höjes från dessa kretsar ett ramaskri om förföljelse och oridderlighet, även när den högt uppsatte mannen gjort sig skyldig till sådana olagligheter, som det är pressens plikt att beivra. Likväl kunna härvid stundom undantag göras för vissa högtstående personer, som i ett eller annat avseende ställt sig på de frisinnades sida. Sådana män kunna fritt och ogenerat smädas och förföljas, även när icke skymt av bevis förefinnes att de förgått sig.

Exempel: i England Gladstone, i Tyskland kejsar Fredrik, hos oss Themptander.

Mot målsmännen för de frisinnades meningsriktningar, som redan vunnit makt och inflytande, beter man sig annars i allmänhet från det antydda hållet med en viss försiktighet — förmodligen emedan det är farligt att förolämpa starka minoriteter. Därför behandlas nu för tiden de frireligiöse, mot vilka man en gång knappt kunde finna nog starka skällsord och tvångsåtgärder, med en viss undfallenhet och för det mesta utan skymf. Därför är också t. ex. den förr i världen så förhatade kättaren Viktor Rydberg i dessa dagar frikallad från hånet och smädelsen — ty den förnuftigt och humanistiskt religiösa världsåskådning han företräder är numera ingen ny och kämpande lära, utan omfattas av en hel mängd bildade personer och är fördenskull bliven en "religio licita" (tillåten religion). Möjligen har dock Rydbergs tystlåtenhet i alla brännbara ämnen bidragit att göra honom icke blott tåld utan även aktad av stockortodoxe och reaktionärer. Det är icke längre tal nu om att "hänga en kvarnsten om hans hals och försänka honom i havsens djup" som det var, när "Bibelns lära om Kristus" kom ut.

Men är det fråga om en alldeles ny mening, ett alldeles nytt reformsträvande, som håller på att bryta sig fram och fördenskull icke ännu vunnit någon

sorts auktoritet, då generar man sig icke det minsta. Mot dem som ha den hävdvunna makten och härligheten är man ridderlig så det förslår — så ridderlig att man t. o. m. i det längsta överser med deras förbrytelser. Men mot den fåtaliga skara, som samlar sig kring en ny tanke, ett nytt krav, och icke har annat skydd än sin egen energi, yttrar sig ridderligheten mest i fördömelseskrål och rop på tvångsåtgärder. Att skydda de starke och slå de svage, det är det reaktionära riddarväsendets lösen. Socialister och utilister, vilkas läror, vad man än har att invända mot dem, dock äro lika berättigade att göra sig gällande som varje annan yttring av mänskligt sanningssökande, behandlas som fredlöse och mot dem anser man sig fritagen från vanlig hövlighet. Mot dem behöver icke gentlemannen vara gentleman — han kan därvidlag vara hur rå som helst, utan att det fina sällskap han tillhör finner anledning att säga upp bekantskapen.

Och uppträder en ensam och självständig oppositionsman, vars hela karaktär och sinnesriktning gör det omöjligt för honom att sluta sig till någon bestämd fraktion, någon förut given åskådning — en kritiker eller författare som har sin alldeles särskilda syn på tingen och fördenskull måste gå sin egen väg trots de hinder som ställas av rådande meningar — då lössläppes mot honom hela kopplet av

baktaleri, låga beskyllningar och personligt nedsättande insinuationer. En sådan ställning har en gång intagits av den nu så allmänt erkände Henrik Ibsen och en sådan intages ännu i större eller mindre grad av Georg Brandes, Björnstjerne Björnson samt hos oss av August Strindberg.

Denne sistnämnde har nyligen varit föremål för ett angrepp, som i konsten att göra insinuationer endast står tillbaka för den Personneska broschyren mot Strindberg.

En medarbetare i Jämtlandsposten hade haft ett samtal med Strindberg under dennes norrländska resa för anskaffandet av material till sitt nya arbete "Sveriges natur". Strindberg hade varit nog oförsiktig att yttra sig oöverlagt och obetänksamt om sitt liv och sina framtidsplaner och intervjuaren var nog oförsiktig att låta alltsamman inflyta i tidningen.

Strindbergs uttalanden synas till det mesta hava varit vad man kunde vänta av honom — paradoxer, överdrifter, motsägelser vid sidan av träffande omdömen och karaktäristiker. Men han synes vid detta tillfälle mer än vanligt givit fritt lopp åt den veka känslighet, som innebor i hans natur, ehuru han mest gjort sig känd som den obändige trotsaren.

Samtalet torde förtjäna att skrattas åt en smula — Strindbergs bisarrerier ha stundom en komisk

anstrykning — men det är även ägnat att väcka medkänsla för den öppenhjärtige diktaren, som välver så många kämpande idéer i sin själ och är så alldeles ur stånd att hyckla. Och det torde behövas en mindre vanlig grad av inre råhet i moralisk omklädnad för att kunna begagna sig av dessa förtroliga bekännelser till att ytterligare smäda den redan tillräckligt smädade författaren i moralens namn.

Denna grad av inre råhet innehades emellertid av en artikelförfattare i den danska tidningen "Avisen", vilken genom baksluga citatkonster lyckats förfalska Strindbergs uttalanden och på den grunden framställa honom som en feg usling. Och den nobla tidningen "Vårt Land" har avtryckt artikeln utan reservation.

Månne det icke kan vara på tiden att man lämnar Strindberg i fred. Han tål nog vid att skämtas med ibland och att höra en ärlig sanning tör icke skada honom. Men att han alltjämt behandlas som fredlös — en vilde mot vilken en civiliserad man icke har några hövlighetens plikter att fylla — det är oursäktligt och kommer att stå som en ful episod i vår tids litteraturhistoria, när den en gång kommer att skrivas av oväldig hand. Han har i alla fall varit en banbrytare som få i vårt land och äger en så rik och kraftig diktargåva att han skulle blivit en av världslitteraturens främste, om han levt i lyck-

ligare omständigheter. Han är dessutom en ensam man och en man, vars liv blivit förbittrat av den eviga striden. Det är uselt att överfalla den ensamme och hårt prövade.

Men det är väl lönlös möda att kräva rättvisa åt dem som en gång blivit förklarade fredlöse av dem som ännu regera moralen i skrift och tal här i landet. Den som icke hör till vår krets den må gärna moraliskt dräpas, är deras lag — och den är därutinnan lik de gamla landskapslagarne. "För dräpt västgöte bötes full mansbot — dräpt smålänning ligge ogild."

OM SJÄLVMORD.

Statistiken har utvisat att siffrorna för varje år begångna självmord röra sig inom vissa gränser som de icke över- eller understiga.

Och icke nog med detta. Man finner icke blott årligen ungefär samma antal självmord i allmänhet, utan även samma antal självspillingar av de olika könen och åldrarne, ja t. o. m., såsom det uppgivits, även bland dem som förkortat sitt liv på samma sätt. Den geniale engelske skriftställaren Buckle har med anledning av denna märkliga regelbundenhet i den årligen återkommande summan av dessa skenbart nyckfulla företeelser dragit den slutsatsen "att självmordet endast är en produkt av samhällets allmänna tillstånd och att den individuelle förbrytaren endast utför vad som är en nödvändig följd av föregående omständigheter".

"I ett visst givet samhällstillstånd", fortsätter han, "måste ett visst antal personer taga livet av sig. Detta är den allmänna lagen. Den särskilda frågan vem som skall begå brottet beror naturligtvis på särskilta lagar, vilka dock i sin totalverkan måste

rätta sig efter den stora sociala lag varunder de alla subordinera. Och den större lagens makt är så oemotståndlig, att varken kärleken till livet eller fruktan för en annan värld förmå det minsta hämma dess verksamhet."

"I de olika länder, för vilka vi äga statistiska uppgifter finna vi år för år samma proportionella antal personer som beröva sig livet, så att vi, sedan tillbörligt avseende blivit fästat på omöjligheten att åstadkomma fullständig bevisning, äro i stånd att med nästan fullkomlig visshet förutsäga antalet av självmord under varje följande period, alltid dock naturligtvis under den förutsättning att de sociala förhållandena ej undergå någon större förändring."

"Så finna vi i själva London, oaktat de växlingar som äga rum i denna världens största och yppigaste huvudstad, en större regelbundenhet än även den mest sangviniske anhängare av tron på de sociala lagarne skulle vänta, då politiska rörelser, handelskriser samt det elände som förorsakas av livsmedlens dyrhet allesammans äro orsaker till självmord och alla äro underkastade oupphörlig förändring. Icke desto mindre vet man att i denna ofantliga huvudstad omkring 240 personer årligen taga livet av sig. De årliga självmorden skifta nämligen, i följd av tillfälliga orsaker, mellan 266, den högsta, och 213, den lägsta siffran. År 1846, då den

stora järnvägspaniken inträffade, var självmordens antal i London 266. 1847 började en liten förbättring visa sig, och det sjönk till 256. År 1848 var det 247, 1849 nedgick det till 213, för att året därpå åter höja sig till 229."

Med anledning av dessa och liknande fakta uttalar Buckle sedan den satsen "att människornas förbrytelser ha sin grund icke så mycket i individernas laster som i det samhällstillstånd vari individen blivit försatt". Och med avseende på den inom individen verkande kraften är det hans mening, "att människors moraliska handlingar äro en följd, icke av deras vilja, utan av deras föregåenden".

*

Sanningen av dessa satser tör väl icke kunna bestridas, ehuru man i och med deras antagande ställes ansikte mot ansikte med den gamla gåtan om förhållandet mellan den oundvikliga nödvändighetens lag, vi överallt spåra, och den fria vilja, som ingen kan på allvar förneka hos sig själv utan att förfalla till vansinne eller absolut slöhet. Denna gåta har ingen filosofi, ingen religion förmått lösa. Här mötas två motsägelser, vilka synas utesluta varandra och dock måste bägge antagas som riktiga.

Emellertid är det visst att de som utan vidare återkasta hela skulden för brottslighet och ett för-

stört liv på de olyckliga själva, begå en stor orättfärdighet. Det går an att döma sig själv strängt efter den fria viljans måttstock, emedan man därvidlag har ett stöd för sin dom i det personliga medvetandet om skuld eller oskuld, men vid bedömandet av andra saknas detta stöd, medan däremot erfarenhet och logisk betraktelse tvinga en till antagandet att de icke kunna göra något annat än en förut given nödvändighet bjuder — vilken roll deras fria vilja därunder spelat, därom vet man intet.

Vad nu särskilt beträffar självmord, som ju också vanligen betraktas som brott, äro de ofta så påtagligt det nödvändiga slutet på en själisk sjukdom, att de knappast borde väcka större skräck och häpnad än de sista dödsbringande symptomen av ett vanligt kroniskt lidande. Det finnes otvivelaktigt arter av melankoli, som endast kunna botas av döden och följdriktigt leda till självmord. Hindras de lidande att bära hand på sig själva, tör väl vansinne eller förtvining och slöhet i dessa fall vara de enda övriga möjligheterna.

Vill man därför döma en person, som begått självmord, såsom en undantagsmänniska i sedligt hänseende och i dålig mening, måste man väl gå tillbaka till de gärningar under hennes föregående liv vilka kunna betraktas som den dödsbringande sjukdomens orsaker. Men härvid kommer man att träffa så

många korsande krafter och verkningar, så mycket av tillfällighet och oundviklighet, att det tör förefalla ungefär lika klokt att förklara den av slag träffade för en brottslig självmördare, som att kalla självmördarens olyckliga sinnestillstånd självförvållat i någon annan mening än hos vilken människa som helst.

Det tycks som skulle självmordens antal ha stigit i hög grad under den allra senaste tiden. Detta kan dock möjligen vara endast skenbart, emedan en mängd av självmorden varit ägnade att väcka större uppmärksamhet än vanligt. Man har i åratal läst de dagligen och stundligen duggande notiserna om fattiga undantagsmän, som hängt sig, om förförda flickor, som dränkt sig, om alla dessa små tragedier i skymundan, utan att man kommit på den tanken att något utomordentligt är å färde. Och det är icke heller något utomordentligt, utan ett ständigt upprepande av vad i långliga tider iakttagits.

Men när furstar och ryktbara män, ädlingar och förnäma damer eller blott folk ur de förmögna klasserna begå självmord, då faller profetians gåva över alla "rätt tänkande människor" och det låter nästan som domedagen vore i annalkande. Och de citera Shakespeare och säga att det är "something rotten" i tiden och tidsandan, ehuru det på sin höjd kan

sägas att ett drag av livsleda går genom en viss klass av människor.

Huvudsumman är efter deras mening att man skall återvända till patriarkaliskt förmynderskap i moralen, till föråldrade straffteorier och längesedan urvuxna religionsformer från barbariets tider och det skall vara frälsningen från det onda.

Nu är emellertid i hög grad tvivelaktigt att det är sämre ställt nu för tiden än under våra fäders dagar, och alldeles visst tör det väl kunna anses att utvecklingen i vad fall som helst icke kan skjutas tillbaka. Och lika visst är det nog, att en jämförelsevis rå tids uppfattning av kristendomen icke är lämpad att reformera vår tid.

Den kan och behöver icke ens reformeras — men vad den mänskliga utvecklingen behöver och även äger är ett ständigt verksamt regulativ. Detta regulativ finnes i den ständigt växande förmågan av förnuftigt tänkande samt i den ständigt växande solidaritetskänslan, vilken den ursprungliga kristendomen hade till mål.

Och den ena såväl som den andra måste leda en att med försonligt och milt dömande ögon betrakta icke blott den alltid felande, men också alltid framåt strävande mänskligheten i sin helhet, utan även alla dessa sjuka och vilsekomna varelser, som av för oss

oöverskådliga orsaker drivas till brott eller självmord.

Detta är nu annars den "blödiga" och "indifferenta" uppfattning, på vilken en del folk vill kasta skulden för brottens och självmordens tilltagande. Men de som göra det borde icke kalla sig kristna, ty detta är just kärnan av kristendomens lära — kärleken som förlåter allt. Och de borde betänka att ingen av mildhet blott kan drivas till förtvivlade gärningar, men väl av medvetandet att ingen förlåtelse finnes att få.

FÅNGAR.

På sluttningen av Riesengebirge ligger en ståtlig, palatslik byggnad, omgiven av flyglar och parkanläggningar. Den ser nästan ut som ett gammalt herresäte.

Men när man kommer inom portarne är det mera likt en kasern — fastän av allra finaste sort. Det är långa korridorer med numrerade dörrar, bakom vilka man överallt finner ungefär samma inredning.

Ett slags kasern är det också — en kasern för sällskapslivets invalider, det stora kontinentala överklasslivets sårade och slagne.

Hit söka utdansade skönheter från Wien, preussiska officerare från Berlin, vilkas strama hållning brutits av världsstadens nöjen, bankirer och jurister, som släpat sig halvt till döds i guldvinstens tjänst, författare och konstnärer, som undergrävt sin hälsa med nervöst arbete och allehanda stimulerings- och dövningsmedel. Alla yrken, alla rangklasser utom de lägre och lägsta äro här representerade, alla åldrar och kön. Det finnes t. o. m. nervösa sjuklingar som icke hunnit över tioårsåldern, men som

fått ärva sina föräldrars syndastraff i förening med deras förnäma namn eller rikliga räntor. En särskild byggnad med skola och leksalar är inrymd för dessa hypokondrer och hysteriker i miniatyr.

Livet på en sådan plats har icke mycken likhet med det halvt blaserade och dåsiga, halvt levnadsglada vimlet vid en vanlig kurort. Vid brunnarne och baden är den stora majoriteten endast måttligt berörd av krämpor. Många komma blott för att vila sig eller emedan de icke ha annat att göra. Det sjuka behärskar icke stämningen, utan förefinnes som en mer eller mindre stark skiftning i mörkt bland den allmänna färglösa flanörmässigheten.

Här är det icke så. Här är sjukdomen den allsvåldige härskaren — den råder i varje cell och fiber, blickar ur alla ögon, talar med alla tungor, dess ångestfulla andetag ljuda genom natten, dess mörka slöja hänger över alla dagens timmar.

Här finns ingenting gemensamt med det friska livet där ute. Alla de intressets trådar, som knyta varje människa till det stora samfällda strävandet, äro här avklippta. Var och en lever inom sin slutna subjektiva krets, är en värld för sig, där allt är mörkt och eländigt — är försänkt i betraktande av sitt eget jag med dess ingrodda bitterhet mot allt och alla, dess förtvivlan för framtiden och grämelse över det förgångna. Det är ett dystert stirrande, ett

halvhögt jämrande, ett oroligt vandrande utan ände. Vore icke de gröna lövmassorna, de brokigt skiftande blomsterbäddarne och de levnadslustige sångarne i träden, skulle man tycka sig försatt till Dantes drömvärld med dess rastlöst irrande varelser.

Och likväl äro dessa människor icke dåliga. De äro osaliga, så osaliga, som en människa kan bli, när varje livsförhoppning är bruten och plågan genomtränger varje vrå av ens varelse, såväl den själiska som den kroppsliga. Men ingen har av lidandet blivit fullkomligt hård. Hos var och en bor något av den odödliga medkänsla för andras olycka, som endast sällan är helt förtvinad hos någon. Och hos alla tränger den då och då glimtvis fram, arbetar sig ut ur självgrubbleriets och självplågeriets irrgångar, behärskar i någon mån det egna lidandet för att icke föröka andras, och finner då och då tröstens ord för kamrater i olyckan. Jag har fått bättre tankar om människorna, sedan jag sett dem i deras djupaste förnedring, än jag hade, då jag såg dem såsom fria, kraftiga varelser ute i det friska livet. Den brutala, omedvetna egoismen i arbetets och strävandets värld är säkert icke mindre förhatlig än den svaghetens egoism, som är rådande i lidandets. Och den barmhärtighetskänsla, som då och då kommer till heders i striden för tillvaron, är säkert icke av större värde, subjektivt taget, än den

som gör sig gällande bland dessa overksamma sjukdomsegoister.

Stundom ser man en ung, kraftig gestalt röra sig bland alla dessa maskfrätta och avlövade. Det är en av de unge läkarne — nyss utexaminerad, levnadsglad och oerfaren. Han skrattar högt och säger vitsar för att uppmuntra de arme stackarne. De försöka småle av hövlighet — det ser bedrövligt och melankoliskt ut. Han ljuger för de gamle herrarne att de äro blomstrande och ungdomliga som pojkar. Han slår in i en ton av lätt *flirtation,* när han talar med de ännu unga och förbleknat vackra damerna. Han smickrar de gamla fruarna och är kamratlikt uppsluppen med de unge männen.

Allt förgäves.

Och stundom vandrar en gammal gråhårig man genom parkens gångar, genom sällskapssalarne, tittar in i kasernrummen. Han talar långsamt och allvarligt — försöker övertyga med lugna förnuftsgrunder — känner på pulsar, ber att få se på tungan. Det är den ledande läkaren. Hans ansikte är fårat, hans ögon äro matta. Hela gestalten talar om trötthet efter en lång kamp med tusentals sjuka lynnen, som äro djupt drivna i en slags envis, genstörtig logik, vilken oåterkalleligt mynnar ut i ett förtvivlat "allt är slut"— "omöjligt — omöjligt"!

Få människor hava sett och hört så mycket elände

som han. Det finns läkare, som stått mitt uppe i ett stort krigs fasor. De ha sett blod i strömmar, avhuggna lemmar i högar, ha hört skrik och rosslingar i hundrastämmig kör, ha sett döden i gräsliga former och överväldigande omfång.

Men denne läkare har levat halva sitt liv i en storartad tortyrkammare, har sett hundra och åter hundra människor vrida sig i plågor, som icke äro mindre intensiva därför, att de icke härleda sig från brutalt yttre våld, utan från ett inre smygande, segpinande marteringsmedel, som verkar på organismens finaste, ömtåligaste beståndsdelar — det område, där det själiska och det kroppsliga äro oskiljaktigt knutna i varandra. Han har sett viljor rådbråkas och förtvina, karaktärer sönderstyckas bit för bit, människosjälar ruttna bort som spetälska lemmar — det slöa förfallet — det förtvivlade, hopplösa kämpandet — det hemska språnget från förnuft till vanvett. Och endast sällan har han förmått något annat än att fördröja, stundvis lindra, vakta och vårda.

Icke underligt, att han blivit krokig och fårad och grå, att hans ögon fått denna trötthetens matta kyla.

*

Middagssolen sken och fåglarne skreko av förtjusning åt det vackra försommarvädret, när jag

gick ut i parken. Här och var skymtade mellan träden en krökt och stapplande eller nervöst hastande gestalt. Några sutto på soffor för sig själv och stirrade rakt ut — andra i klungor ivrigt diskuterande sina ömsesidiga krämpor.

I gräset under en praktfull ek låg baron D., illyriern, en ung man på tjugusex eller tjugusju år. Han hade en smärt och elegant resning på kroppen, små fötter, fina händer, ett välformat huvud med intelligent panna och behagliga anletsdrag. Hans näsa var utomordentligt fint skuren och hans halvt italienska börd hade givit hans ögon en mörk skiftning av svärmisk melankoli. Över hela gestalten låg något sympatiskt älskvärt, något av det där äkta aristokratiska, som man finner hos gamla familjer, i vilka verklig bildning och andlig överlägsenhet icke sjunkit i samma proportion som anorna ökats.

Sjukdomen hade ännu icke helt och hållet fått honom i sitt våld. Han hade ännu stunder av ro. Särskilt den gången såg han lugnare ut än vanligt och den annars gråbleka ansiktsfärgen hade vikit för en svag rodnad.

När jag gick förbi, reste han sig med någon ansträngning på armbågen och ropade åt mig:

— Vill ni icke komma hit och hjälpa mig att se på molnen!

Jag antog hans inbjudning och slog mig ned vid hans sida med armarna under nacken.

Vi lågo nu en stund och sågo på molnen under tystnad. Därefter öppnade baronen sin mun och talade uppåt ekens krona:

— Vet ni vad! — Vi arma satar äro i grund och botten ingenting annat än fästningsfångar!

— Hm, fästningsfångar?

— Ja, tycker ni icke det? — Nog är det sant att vi har den här vackra parken att gå i, mjuka sängar att ligga i — ett gott bord ha vi, betjäning och bekvämlighet och allt — man kelar med oss som med små barn — vi kunna gå ut, när vi behagar — med doktorns tillåtelse, nota bene. — Nå, allt det där få nu fästningsfångarna undvara —

— Ja, det slippa allt fästningsfångarna.

— Men tror ni att vi må något bättre av alla de där ljuvligheterna? — Tror ni icke en sådan där frisk och grov spetsbov har större glädje av sin hårda madrass och sin ärtsoppa än vi av bolsterdun och hjortstek? Och vad friheten beträffar, så äro vi i verkligheten icke bättre ställda. Ju mer jag försöker röra mig där ute, desto mer känner jag blacken om mina ben och kedjan om min arm. Mina lemmar neka sin tjänst, mitt huvud svindlar, min tunga kan icke tala. Att andra skratta och njuta omkring mig och känna att de leva och äro fria, är icke det-

samma som att jag själv lever och är fri. Sannerligen, fästningsfångarna äro lyckligare. Många av dem ha dock hoppet att en gång komma ut. Jag är livstidsfånge!

Han gjorde en nervös rörelse och lade huvudet på sidan mot armen. Hans ansikte fick ett uttryck av djup trötthet.

— Nå, men man kan då åtminstone trösta sig med att man icke begått något brott, invände jag.

— Har man inte? Är ni säker på det? Han reste sig häftigt, som hade han kommit in på ett ämne, vilket livligt berörde honom. Vet ni vad, det är bäst att icke tala så bestämt om den saken. Nog är det väl sant att ingen av oss här slagit ihjäl någon eller gjort inbrott, men jag tror att det mest beror på en tillfällighet — på tillfälligheten av vår samhällsställning och att vår moraliska perversitet haft så många andra föremål att uttömma sig på — högt spel, vanvettig sport, erotik i alla nyanseringar, psykiska galenskaper av alla slag. — Ser ni, det finns två slag av människor och de ha alltid funnits — det ena är arbets- och samfundsmänniskorna, de som redan för tiotusen år sedan började gräva i jorden och bygga hus och voro ordentligt folk och som nu till dags gå under namn av bönder och borgare, brackor och byråkrater, karaktärer, dugande män, samhällspelare o. s. v. Det är

de som fått övertaget och regera världen — d. v. s. i vardagslag, ty vid revolutionära saturnalietider är det andra som spela herrar. — Men ni undrar visst vart jag vill hän med allt detta?

— Ja, jag kan icke neka det, men var god och fortsätt! — Baronen hade åter sjunkit tillbaka. Det ryckte spasmodiskt i hans ansikte, när han därefter började tala:

— Nå, jag beundrar icke särdeles de där filisteerna, men de äro anständiga och hederliga människor, som aldrig springa över skacklorna. — Det andra slaget, det är Nimrods efterkommande, jägarne. De strövade var för sig omkring i skogarne. Hade aldrig ro att sitta och tälja vid elden eller mura och gräva och odla. I början var det *de,* som voro de starkaste, de blevo kungar och adel och hjältar och gudar. Den tiden voro de fria och lyckliga. Men åkerbrukarna överflyglade dem med sitt sega arbete, höggo ned skogarne, inmurade vildmarkerna inom samhällets gränser, och en vacker dag funno sig jägarmänniskorna bevakade från alla håll av kloka, självsäkra, beräknande ögon och avspärrade från varje möjlighet till verksamhet efter sitt sinne. De hade likväl inte förlorat sin oro och trängtan efter äventyr och avlägsna okända trakter. Och somliga satte sig ner att gräma sig och sörja och blevo kallade grubblare och hypokonder. Andra läto

sina tankar gå ut på äventyr och sin fantasi ströva omkring i okända trakter, där de själva icke mera kunde vistas i levande liv, och de blevo kallade diktare och konstnärer. Somliga sökte döva sin oro med lättsinniga nöjen, starka drycker, orgier av alla slag — de blevo kallade odågor, rouéer. Andra gjorde uppror, blevo brända och hängda, sedan de för en tid slagit samhällsordningen i stycken. Somliga gingo omkring och ruvade på hämnd med förtvivlan och hat i hjärtat — de lönnmördade och stulo. Och åter andra levde ett obestämt, irrande liv, som hade släkttycke med alla de andras var för sig och i gemen — och man kallade dem för bohemianer. Men alla äro de av samma släkt, Nimrods efterkommande. — Tror ni inte, att det förhåller sig ungefär så? fortsatte baronen.

— Nåja, historiskt är det väl icke med den där tudelningen av människosläktet, men jag kan gärna gå in på det tills vidare, medgav jag.

— Jo, det är så, sade baronen med stor bestämdhet. Se bara på våra furstar — jag menar vildhjärnorna bland dem — han nämnde en rad av namn, konungen av X., prinsen av Y. o. s. v. — är det icke märkvärdigt att de inlåta sig med all världsens äventyrerskor — kafésångerskor, kringresande kurtisaner. Varför, tror ni? Därför att de äro kött av samma kött, ben av samma ben! Och varför välja

diktarne så gärna rövare och brottslingar till sina hjältar, om icke därför, att det är deras andliga kusiner! Jo, det finns ett slags människor i alla samhällsklasser, som aldrig haft något gemensamt med de andra, icke ursprung, icke hjärna och nerver, ingenting — hava aldrig sammansmält med de andra och skola aldrig göra det — skola alltid leva bland de andra som bland kineser. Allt detta som de kalla geni, fantasi, brottslighet, vanvett, nervositet, det är alltsamman ett släktdrag eller rättare sagt följderna av en släktegenskap, som icke passar ihop med omgivningen och den påtvungna utvecklingen.

— Om jag alltså för tillfället går in på er teori om de excentriska människornas artskillnad från dem ni kallar kineserna —

— Ja, ser ni, då är det inte underligt att man blir tjuv och mördare eller en sådan här i förtid knäckt rucklare som jag — man *måste* göra något rasande, för så vitt man alls vill leva, ty att vara kugg eller skruv i det stora samhällsmaskineriet är detsamma som att dö för oss. Att den ene bara spelar bort en halv million på en natt eller förgiftar sig med morfin, medan den andre mördar och stjäl, beror endast på yttre tillfälligheter. Vore jag icke son till en stormrik adelsman, utan i stället till en vandrande musikant, men med min nuvarande natur,

så skulle jag kanske vara en av de skickligaste ficktjuvarna i Wien.

— Men jag tror ändå inte att er teori går riktigt ihop — varför blir den ene brodern en lugn och hedersam arbetsmänniska, medan den andre blir en sådan där Nimrodsättling? — Vad den ene ärver från sina föräldrar, måtte väl den andre också få en släng av!

— Har ni icke hört talas om atavism? sade baronen och reste sig ånyo — ni vet väl att en del egenskaper, som tillhört en stamfader, först komma igen i tredje och fjärde led eller ännu senare.

Ni vet väl att en del egenskaper gå igen hos några individer, men däremot icke äro att upptäcka hos andra av samma släkt. Har ni läst Taines Napoleon — han var en karaktär från femtonde århundradet och uppträder plötsligt i det nittonde såsom en kondottiär, medan alla andra människor undergått en mångsidig förvandling under tre sekler. Nej, ser ni, det är nog sant, att vårt folk, skurkarna och odågorna och konstnärerna, ni vet, ha beblandat sig med de här kineserna — vi kunna ju kalla dem kineser — men de två elementen blandas aldrig i samma avkomma, det blir två sorters avkomma, förstår ni — av två bröder kan den ene vara kines — den andre beduin. Jag är beduin — min bror, geheimerådet, är kinesisk mandarin —

han och jag äro mindre släkt än ni och jag, som äro från var sin ända av Europa! Baronen smålog och sjönk tillbaka i sin förra ställning.

— Ja, men tror ni inte ändå att den där olikheten snarare beror på några kultursjukdomar, som angripa svagare naturer och lämna de starkare i fred och —

— Ni menar nervositet och latent vansinne och sådant där, som fysiologerna bråka så mycket med nu för tiden — ser ni, det är just kinesernas sätt att förklara saken — det som inte passar ihop med mandarinatet är icke normalt. Vore det vi som rådde, skulle kineserna anses som slöa idioter, eftersom de inte begrepe en enda tanke eller känsla av våra. Nej, vår hjärna och våra nerver kunna icke fördraga det s. k. samhällets levnadssätt, det är saken — därför bli vi sjuka — det är som att försöka vänja pantrar och babianer vid isbjörnarnas klimat. Men vansinniga bli vi till slut, det är sant. Visst bli vi vansinniga, sade baronen och reste sig upp.

— Jag hoppas att jag övertygat er nu, tillade han med ett sorgset småleende — icke för att jag tror på mitt system, men jag tror icke på något annat heller — alla äro lika fåvitska och galen är den som tänker sig ha funnit de vises sten, för det att han fått en fix idé, han må vara filosofie professor eller icke!

Baronen närmade sig långsamt ingången till boningshuset och jag följde med honom ett stycke.

Plötsligt ryckte han till och började ragla. Han tog åt bröstet och huvudet och var synbarligen i fara att falla.

Jag sprang fram för att stödja honom, men han stötte mig häftigt ifrån sig, i det han svor en lång italiensk ed och förvred sina anletsdrag, som nu voro alldeles gråbleka.

Därefter skyndade han före med stapplande steg och ryckande i alla lemmar. Men väl inkommen i dörren vände han sig om. Han var åter blid och vänlig och det var med sitt vanliga älskvärda småleende han nickade farväl åt mig.

— Förlåt mig, sade han — jag är ingen elak människa och egentligen håller jag av hela världen, även kineserna — vi äro olyckskamrater allesamman — hitsatta på jorden för att pinas eller arbetas till döds — men när krampen kommer, så svär jag och fantiserar som en galning!

Jag återvände till min plats under eken och började som vanligt drömma att jag var frisk och stark och ute i den verkliga världen. Här var det som att leva i skuggornas rike.

MIDSOMMAR.

Det förefaller litet besynnerligt att den stränge botpredikantens, Johannes Döparens, dag kommit att bliva sommarens och dansens och livsglädjens festdag här i norden.

Någon dystrare gestalt kan väl knappast uppletas än asketen från öknen, han, som var klädd i en dräkt av kamelhår och levde på gräshoppor och vildhonung. Han var en ropande röst i öknen — livets och dödens allvar, självrannsakning och självförsakelse var innehållet av hans predikan. Och ändå pryda vi våra hus med grönt och dansa till hans ära och försöka vara så lustiga som möjligt. Eller är det kanske för att hedra Herodias dotter, den sköna danserskan, som ville ha Johannes Döparens huvud på ett fat i dansarlön?

I själva verket har nog Johannes Döparen mycket litet att göra med midsommarhelgen såsom glädjefest. Den var säkert ursprungligen en fest till ära för de gamle gudarne, för vaner och asar, som voro i den innerligaste släktskap med naturen själv och

därför med välbehag sågo att människorna dyrkade dem med dans och lek i mark och skog och lövkransade deras bilder och sjöngo glättiga sånger till deras ära. Frej och Freja och Balder voro milda och vänliga gudamakter som ville människorna väl och överhöljde dem med alla sina rika håvor av sommarprakt och härlig årsväxt, av kärlek och munterhet och hjärtinnerlig godhet. Och Brage hin gamle slog på sin silverströngade harpa och strödde ned på jorden ett välgörande regn av glättiga och rörande tonfall.

Därför har deras dyrkan ännu efter så många hundra år icke helt och hållet försvunnit från jorden, fastän deras namn äro glömda och deras hedersdag nämnts efter en annan — efter en av dem som hjälpt till att föröda Asgård och Vanhem och driva gudarne i landsflykt.

Kanske var det de katolske apostlarnes avsikt att döda de gamle gudarnes midsommardyrkan, när de nämnde dagen efter den helige döparen. Men i så fall ha de misslyckats, ty nu som fordom är det icke boten och bättringen, som allmännast firas vid midsommar, utan naturglädjen och levnadslusten. Och sannolikt kommer det att vara så till tidernas ända, ty människan är nu en gång ett dubbelväsende, som lever både i anden och materien eller rättare aldrig här i livet kan skilja dem åt — hon är icke blott

danad att gråta och grubbla, utan även att skämta och skratta. Det finnes visserligen och har alltid funnits människor, som saknat humorns gåva och aldrig haft något av den sympati, som utan någon bikänsla av dygd och plikt draga människorna till varandra såsom lekkamrater. De ersätta dessa brister med självbehärskad pliktuppfyllelse och fullföljandet av vissa stränga regler för livet. De småle aldrig, de göra aldrig gott av omedveten impuls, utan efter en viss sedelag, de göra sällan något orätt och döma hårt om alla som icke leva såsom de. Men de äro ensidiga och i vissa fall lytta och därför endast med inskränkning lämpliga att uppställas såsom mönster.

För dylika Johannes Döparens efterföljare och deras lärjungar är midsommarglädjen naturligtvis en styggelse, och de ha särskilt i vår tid fått en makt över sinnena, som icke tör vara så välgörande som det tros och tänkes här och där. Det går icke att forma människor efter något av människor uttänkt beläte, det må förefalla hur förträffligt i sedligt avseende som helst. Historien har åtskilliga exempel på hur bedrövligt dylika försök utfallit. När de i många fall så aktningsvärda puritanerna fingo övermakten i England, utrotades skenbart så tämligen allt lättsinne överallt i landet, lek och dans och allsköns lustighet var bannlyst, färger och

prydnader försvunno från dräkten, ett djupt och högtidligt allvar måste råda i tal och åtbörder. Hela befolkningen liknade en andäktig församling, som lyssnade under tystnad till den dystra salvelsen hos de stränga botpredikanterna. Mycket värdefullt utvecklade sig under denna tid i Englands sociala och politiska liv. Men samtidigt växte hyckleri och andligt högmod i oroväckande grad, själaförmynderskapet blev allt mer despotiskt och när till sist restaurationen kom som en befriare, åtföljdes den av ett våldsamt bakslag — livsglädjen, som blivit undertryckt även i sina berättigade yttringar, hämnades genom att slita alla bojor, även de nödvändiga, i stycken, och efter den puritanska strånghetsperioden följde en tid av vild och otyglad sedeslöshet.

Med dylika exempel för ögonen känner man sig icke särdeles uppbyggd av den anda, som i dessa dagar lagt hämsko på folknöjen och naturliga yttringar av glättighet och levnadslust. Däremot måste man av fullaste hjärta sympatisera med goodtemplares och andra arbetarekretsars försök att genom fester med musik och dans och lekar ge litet lyftning åt folklivet även i mindre högtidlig mening. Och ifall majstängerna åter allmänt skulle börja resas på landsbygden och ungdomen samlas omkring dem och vara litet mer uppsluppen än vanligt,

så vore det ingalunda en olycka. Det är endast missbruk som böra beivras, och ifall sådana förekomma, är detta icke något skäl att utdöma själva bruket — man råkar lätt att kasta bort vetet med agnarne. Med god vilja kunde dessa fester bliva vad de äro ämnade att vara, en liten vederkvickelse efter mödorna och en liten påminnelse att man icke endast är en arbetsmaskin utan en fri varelse med rätt att njuta av livet och naturen.

KÄRLEKENS OCH FRIHETENS RELIGION

är den äldsta av alla religioner och har besjälat mänsklighetens ädlaste och bäste män så långt tillbaka som någon historia når. Man återfinner den hos Budda, Zoroaster och Kristus lika väl som hos de främste bland grekernas och hebreernas vise — mer eller mindre blandad med mystiska, mytiska, spekulativa och dogmatiska tillsatser, men i huvuddragen alltid densamma, driften att giva andra allt det goda man önskar sig själv och vetskapen om att detta är enda vägen till lyckan samt driften att söka det högsta av sanning och skönhet, oberoende av alla yttre lagar, och det därmed förbundna modet att förkunna och verka för de idéer man funnit eller trott sig finna under sökandet.

Och under århundradens och årtusendens lopp har det alltid uppstått modige förkunnare av denna religion — medeltidens vetenskaplige och religiöse martyrer, senare tiders store tänkare, skalder, kärleks- och sannings- och frihetsentusiaster. Många av dem ha under den ojämna kampen hemfallit till

ensidigt trots, fanatism eller paradoxala underligheter, och många hava levat ett sönderslitet liv, som givit deras fiender vapen i händerna, men de höra alla till "prometeiska släktet", som Viktor Rydberg talar om i en av sina dikter och som består av de egentlige ledarne för mänskligheten på dess väg till förädling.

För övrigt finnes nog denna kärlekens och frihetens religion hos de allra flesta människor, fastän mer eller mindre underkuvad och förkrympt av lägre anlag, och man behöver väl icke vara en alltför stor optimist, om man säger, att den är en betydande kraft i samtiden och yttrar sig på mångfaldigt sätt inom alla kulturområden. Den finnes som element såväl hos socialismen, anarkismen och den ryska nihilismen som hos en del religiösa rörelser — den är med i litteraturen och konsten, såväl som i politiken och den sociala kampen.

Men den har svåra motståndare i den krassa egoismen och den trälaktiga fegheten, vilka ännu sitta på tronen här i världen och behärska människorna. Därför mötes än i dag varje modigt ord med hånskratt eller smutskastning, därför är "världsförbättrarbråket" en föraktad livsgärning och sanningssökandet ett hädiskt kätteri. Därför sysslas och pysslas det så mycket med att sila myggor i trosfrågor, därför betraktas så allmänt ett

ämbete eller en lagom stor penningsumma för det egentliga livsmålet, och därför anses så mycket här i världen för stort, som är bara strunt.

Julen är av ålder betraktad som en kärlekens fest, då alla människor vilja vila sig från striden och låta sina anlag för sympati och glädje få fritt spelrum. Men Kristus, till vars ära festen firas, var icke blott kärlekens förkunnare, utan även en frihetsman av yppersta slag — han som bröt sönder det mosaiska tvånget, överträdde judarnes stadgar, han som svängde gisslet över de fariseer och skriftlärde och förkunnade att den rätta gudsdyrkan icke sker varken på Garizim eller i Jerusalem utan i *anda* och *sanning* — hädaren och upprorsmakaren mot *den tidens* heliga egoism och feghet.

Därför borde julen också vara en frihetens fest och mana till mod i kampen mot förtrycket.

FÖRMYNDAREMÄNNISKAN.

(Homo demisapiens dominans.)

En naturalhistorisk studie.

Förr i världen tvekade jag om förmyndaremänniskan var en särskild art av människosläktet eller något som vilken som helst individ av släktet kunde utveckla sig till. Men långvariga studier och många erfarenheter hava lett mig till den övertygelsen att förmyndaremänniskan är en särskild art.

I början missleddes jag av den omständigheten att människan av genomsnittstypen *(Homo filisteus)* kan antaga förmyndaremänniskans later och minspel, alldeles som deras närmaste släktingar bland Simiæ (aporna) hava lust och förmåga att göra efter människans egendomligheter. När jag erinrade mig åtskilliga exemplar av vårt släkte såsom ungar och jämförde dem med dem själva sedan de nått stadgad ålder, förvånades jag på det högsta över den förvandling de undergått. Under deras första utvecklingsstadium var icke ett spår av förmyndaremänniskan att upptäcka, de voro helt vanliga lekfulla och lättsinniga människovalpar. När

jag återfann dem hade de många av en förmyndaremänniskas yttre kännemärken, den långsamma värdiga gången, de dryga avgörande tonfallen i rösten, förmågan att betrakta en ovanifrån, även om man var större än de själva, etc. Dessutom åtnjöto de det allmänna anseende och intogo den maktställning, vilka för det mesta tillkomma *Homo dominans.*

Men jag kom snart underfund med att allt detta hörde till de egendomligheter som naturvetenskapen kallar *adopterade.* De äro icke yttringar av organismen såsom sådan, utan tillfälligt tillkomna genom simulation (efterapning). Emellertid slog det mig med förvåning att dessa maskerade filisteer kunde intaga en sorts ledareställning bland hjorden — den naturliga instinkten brukar hos de flesta djurarter, som leva i flock likt människorna, utpeka de individer att gå i spetsen, vilka verkligen äga de därför erforderliga förutsättningarne — så en del aparter i Afrika, en del fågelarter (vildgäss), en del klövdjur (bufflar) m. fl. Vid närmare undersökning fann jag att denna instinkt gått förlorad hos människan genom avpassning och naturligt urval (jfr Darwin och Wallace) och endast förekommer atavistiskt hos en och annan individ. Den vanliga gången vid ledareurvalet har i stället blivit ungefär följande: en Dominans har genom sina omisskännliga egenskaper tilltvungit sig ledareskapet, i hjorden

ha få något att däremot invända. Sedan kan det inträffa att Dominans faller ifrån eller att en del av hjorden avskiljes. En Filisteus har emellertid av alla krafter beundrat och iakttagit Dominans och med eller mot sin vilja kommit att göra efter allt vad Dominans gör före och till sist har Filisteus blivit en fullständig spegelbild av Dominans. Hjorden, som förlorat instinkten att skilja mellan verklighet och sken, har hyllat Filisteus såsom Dominans. Filisteus har härigenom ytterligare styrkts i sin inbillning att han är Dominans och när hjorden sedan förlorat sin ledare är hjorden såväl som Filisteus själv övertygad om att den senare är den enda rätte att mottaga arvet. Men Filisteus kan aldrig bli någon verklig ledare, han kan bara gå före de andra på de vägar, där Dominans plägade gå i gamla dagar, och om något ovanligt stöter till, tappar Filisteus huvudet, återfaller i sin förra ömklighet och måste lämna rum för en verklig Dominans. På så vis har det gått till att mänskligheten samtidigt eller växelvis kommit att styras av dominanta och filisteiska inflytelser. För närvarande tror jag att de filisteiska äro förhärskande.

Det finnes dock en annan inflytelse som alltid stör och stundom, ehuru endast i sällsynta fall, alldeles tillintetgör både det ena och det andra och detta utövas av en alldeles särskild art av Homo

demisapiens[1] — *Homo demisapiens antifilisticus obstinatus*. Jag trodde i början även om denna art att den endast var en utvecklingsgrad från genomsnittstypen, ty även den kan Filisteus similera. Men det är härvidlag lättare att skilja urtypen från den similerade typen. Det mest karaktäristiska för Obstinatus är nämligen dess oberäknelighet och oberäknelighet är något alldeles främmande för Filisteus. Han kan endast göra efter vissa förut gjorda oberäkneligheter, men aldrig vara oberäknelig på egen hand.

Obstinatus är en sannskyldig plågoande såväl för Dominans som för Filisteus. För Dominans är allting absolut givet och fastställt, därför att han själv vill så, för Filisteus, därför att Dominans vill så — för Obstinatus däremot är ingenting i universum givet eller fastställt, allra minst Dominans' rätt att leda och bestämma. Ett ständigt krig är därför rådande mellan Dominans och Filisteus å ena sidan och Obstinatus å den andra. Och en eller annan gång har det som sagt hänt att en Obstinatus kommit att leda en människohjord.

Sedan jag nu flyktigt antytt de tre olika huvudarterna av människosläktet vill jag nästa gång giva

[1] "Sapiens" betyder "vetande" och är olämpligt som epitet för den djurart, vilken det här är fråga om. "Halvvetande" kan den på sin höjd kallas. Jag har därför tagit mig friheten att modifiera den vanliga termen.

en teckning av förmyndaremänniskans egenskaper och levnadsvanor samt hans förhållande till de övriga arterna.

Jag har sett åtskilliga exemplar av Dominans eller förmyndaremänniskan under dess första utvecklingsstadium — skolstadiet.

Hon har icke vad man kallar "gott huvud". Det är klumpigt ihopsatt både invändigt och utvändigt. Hjärnskålen består av tjocka bastanta benskivor, reellt hopfogade likt tegelpannor över den gedigna solida hjärnmassan, vars vindningar äro få men breda och fast murade. De intryck, som där kunna göras, måste vara starka och grova — fina skiftningar och nyanser kunna aldrig lämna spår efter sig i denna hårda deg. Men det som en gång där blivit intryckt utplånas aldrig utan förbliver till evig tid liksom kilskriften på de assyriska lertavlorna. Och på så vis utbildas långsamt och klumpigt, men säkert, en övertygelse av absolut hållbarhet och absolut ensidighet samt en vilja, enkelt formad och tung som "stenjungfrun", med vilken gatläggare bruka bulta ned stenar i jorden.

Det är klart att ett dylikt tungt arbetande maskineri icke lätt sysslar med de mångskiftande kunskaper, som meddelas i skolorna. De mer lättvindiga och spänstiga varelser, jag förut betecknat med namnet *obstinater,* hoppa när som helst över Domi-

nans under hans elefantlunk till kunskapens träd. Men de tröttna snart — de ha sjuhundratusen andra intressen än det att gå i kapp genom räkneboken och katekesen. Emellertid fortsätter Dominans sin jämna stadiga lunk. Han vinner småningom på de andra. Läraren igenkänner i Dominans en "karaktär" och en dugande förmåga. Varje människa med omdöme anar att Dominans är en "framtidsman". Och hur det är, så är Dominans den som regerar och leder i någon krets inom ett eller annat tiotal år, sedan han lugnt och stadigt passerat milstolparne på sin bana till makten — student med styva betyg, kurator, studentkårens ordförande, assessor, landshövding och statsråd, "kung" och orakel i Första kammaren etc., det kan gå hur långt som helst. Eller ock, ifall han har börjat som "hemmason": rikt gift med närmaste storbondedotter, nämndeman, kommunalordförande, riksdagsman, vice talman och chef för nya bondskyddspartiet eller vad det nu må heta. Det finnes hundrade vägar för Dominans alltefter den punkt varifrån han startar.

Sedan Dominans en gång är fullt färdig utvecklar han sig icke mer, såvida man icke vill kalla det för utveckling, att hans haka, hals och ryggkotor antaga allt bastantare former samt att övertygelse och vilja förbenas i hans hjärna så att alltsammans blir ett mäktigt och imponerande blockhuvud, inför vilket

genomsnittsmänniskorna böja sig i ödmjukhet och vördnad.

Det är icke blott på de främsta platserna i stat och kommun man återfinner förmyndaremänniskan. Var två eller tre äro församlade, kan den andre eller tredje vara förmyndaremänniska. Att vara den förste i byn eller i Rom kommer ungefär på ett ut — jag tror att den som kan vara det ena är icke olämplig att vara det andra. T. o. m. inom en familj kan en Dominans finna ett tillfredsställande maktområde — där finnes ju alltid viljor att kuva, självständighetsinstinkter att undertrycka, slavar att uppfostra.

Även inom religionen, inom vetenskapen, litteraturen och konsten har förmyndaremänniskan ett rikt fält för sin gedigna övertygelse och oomkullrunkeliga viljefasthet. Genom sin hjärnas konstruktion är Dominans oförmögen att uppfinna något nytt och desslikes på grund av den förut omtalade tidigt inträdande förbeningen oförmögen att mottaga nya intryck. Det blir alltså de första skolintrycken, den där assyriska kilskriften, som bestämmer förmyndaremänniskans ställning till religion, vetenskap, litteratur och konst, och skolor meddela aldrig annat än hävdvunna s. k. sanningar, vilka en längre tid varit i auktoritet. Dessutom medverkar den naturliga förmyndareinstinkten hos Dominans att göra

honom till en auktoritetens man — genom att stödja auktoriteten vinner han själv i auktoritet. På så vis ha de store ortodoxe teologer tillkommit, vilka gjort religionen till en skolbok, på så vis de store vetenskapsuppsyningsmän, vilka gjort vetenskapen till ett hantverk med skråförfattning, på så vis de store smakdomarne, som skrivit apoteksrecept för litteratur och konst.

Förmyndaremänniskans rätts- och sanningsbegrepp äro mycket solida. De likna kolumnerna i en mycket ordentlig affärsmans kontorsböcker. I var kolumn äro i tur och ordning efter nummer och namn upplinjerat och präntat allt vad vi skola göra och icke göra samt huru vi oss i tankar, ord och gärningar förhålla skole. För en annan måste vid varje särskilt tillfälle efter bästa samvete och förnuft avgöras vad som är rätt och sant — någon linjering och numrering kan icke komma i fråga. Förmyndaremänniskan däremot behöver bara slå upp i sin stora kontorsbok — han pekar för sig med fingern och finner den rätta kolumnen på debet eller kredit — där står domen skriven på förhand.

När därför förmyndaremänniskan öppnar sin mun för att döma är det den absoluta vissheten och rätten som talar därur, det finnes icke några tvivelsmål varken hos honom själv eller andra. Om de senare

muttra emot, så bevisar det endast att de äro uslingar och idioter.

Förr undrade jag icke så litet över att genomsnittsmänniskorna kunde låta behärska sig av dessa klumpiga sannings- och rättsmaskiner. Filisteus är icke alltid så märkvärdigt enfaldig och har en mottaglighet för intryck, som en Dominans aldrig kan nå. Varför skall då Filisteus oftast och starkast underkasta sig inverkan just av Dominans?

Jag har emellertid funnit att denna egendomlighet har sin grund i människornas medfödda vördnadssinne, vilket i synnerhet yttrar sig i vördnaden för det *kolossala* och *massiva*. Liksom de stå beundrande och överväldigade inför ett ofantligt berg, det må för övrigt vara hur kalt och skrovligt som helst, känna de sig mäktigt intagne av en dumhet, bara den är tillräckligt kolossal och uttalas med överväldigande styrka och tillförsikt. "Sannerligen, det är Guds röst, som talar ur denne mannens mun", säga de och sedan följa de honom i liv och död.

PATRIOTISM PÅ VANDRING.

— Min själ, om jag egentligen vet till vilket land jag skall räkna mig, sade min vän ingenjören och drog ett långt bloss ur cigarren. Och därför har jag ganska förvirrade begrepp om sådant där som de kalla patriotism.

Hans uttal erinrade om engelsman men hade också en svag skiftning av danska genom den mjuka prononciationen av d-ljuden. För övrigt var hans svenska fullt korrekt.

— Jag är född i England förstås, fortsatte han, men jag har normandiskt blod i ådrorna och är således litet skandinavisk redan från början.

När man såg hans kämpagestalt måste man också ovillkorligen tänka på Gånge-Rolf och Harde-Knut och Harald Hårdråde, sådana där gamla nordmannahövdingar, som voro för stora att sitta till häst.

— Ja, ni har verkligen litet tycke av viking, kunde jag inte låta bli att säga.

— Tycker ni? sade ingenjören och betraktade sina väldiga ben. Men, ser ni, jag har nog dessutom

litet av saxare och britt och fransman. Vi engelsmän äro ett tämligen sammansatt folk och jag tror att vår nationella kraft just kommer av rasblandningen. Under tidens lopp ha vi blivit värre nationalhögfärdiga än något annat folk, men kosmopolitismen hänger i oss i alla fall — den tar sig uttryck i våra väldiga kolonisationer och vår ofantliga världshandel! Det finnes väl inte en fläck av världen där icke engelsmän ha acklimatiserat sig och trivas förträffligt utom möjligen i Indien. Somliga bland oss tänka att hela jordklotet till sist blir förvandlat till England. Och varför inte? En gång skall väl nationalhögfärden gå ur oss, så att vi kunna ta emot det bästa de andra folken ha att erbjuda och således ändå bättre kunna gagna med våra vidfamneinstinkter. När det kunnat bli en så kraftig ras av den där stamkorsningen på vår ö under medeltiden, vilken ras kunde det icke bli, om alla Europas folk blandade blod tillsamman!

— Akta er att tala så där, när det är svenskar i närheten, sade jag. Vi ha också haft världserövrareinstinkter och skulle inte ha [något] emot att alla folk sammansmältes i ett folk — men vi fordra att detta folk blir det svenska. Vi ha aldrig haft något att invända mot att de danska skåningarna blivit förvandlade till svenskar, men tala inte om att göra oss till engelsmän. Akta er!

Ingenjören såg just inte rädd ut. Han smålog godmodigt och svarade:

— Ja, gudbevars, gärna för mig kunna svenskarne få erövra världen, men ni är inte nog talrika. Om också hela nationen drog ut, skulle den inte kunna kolonisera mer än små fläckar. Annars skulle jag inte ha något emot att jordklotet bleve kallat Sverige. Namn betyda ju inte så värst mycket. Jag har genomgått så mycken olika patriotism att jag inte fäster mig vid något särskilt. Min första patriotism var inte engelsk utan dansk, ty jag kom vid mycket tidiga år till Danmark, där min far byggde järnvägar. Jag har alltid varit mycket mottaglig för intryck och jag fick genom min danska uppfostran den allra livligaste övertygelse att Danmark var det allra yppersta land i världen och att tyskarne voro de största uslingar Gud skapat. Det är icke heller utan att jag såg snett över till Sverige, ty i våra läroböcker stod en hel del om svenskarnes rovlystnad och falskhet. De hade ju lurat och roffat till sig det ena landskapet efter det andra. Men så överflyttade vi hit och under en tio års tid insöp jag svensk historia — jag hatade ryssarna gränslöst och beundrade Karl XII utan mått. Mina förra landsmän danskarna föraktade jag så mycket djupare som jag fann att de förfalskat historien — deras stämde ju icke alls med den svenska. Ja, så

var jag då fullväxt och for över till England där jag vistades åtskilliga år bland mina släktingar. Det gick plötsligt upp för mig att jag var engelsman och således tillhörde världens ädlaste, klokaste och skönaste folk — alla de övriga hade litet smak av äventyrare och skojare. Men mina öden förde mig åter hit över till Sverige, jag gifte mig med en svenska, alla mina vänner äro svenskar, jag har återfått svenskhetskänslan och känner mig endast engelsk på ett besynnerligt historiskt sätt. Emellertid har jag fått ett visst misstroende till den där egendomliga patriotkänslan — skall man över allt älska det land där man är född, men sällan eller aldrig vistas, eller det där man är uppfödd, eller det, där man lever och har sin varelse under sitt återstående liv? Jag undrar om det inte är så att man bör verka så gott man kan i den krets dit man blivit satt, antingen man är född där eller inte — vara australisk patriot i Australien och lappländsk patriot i Lappland, men framför allt människa och världsborgare. Jag undrar, om det inte är så ungefär, sade ingenjören och skålade med mig.

— Ja, jag undrar det, sade jag.

KVINNOSAKEN.

I Svensk Tidskrift har i dessa dagar förekommit ett meningsutbyte mellan fröken Eva Fryxell och fröken Ellen Key med anledning av den senares biografi över fru Leffler-Cajanello och fru Leffler-Cajanellos över Sonja Kovalevsky. Fröken Fryxell har uttalat sig med starkt ogillande om de tre sistnämnda författarinnornas skriftställarskap såsom fientligt mot idealitet och religiositet, ehuru hon även givit dem en del erkännande för några sidor av deras verksamhet. Fröken Key har svarat med vanlig nobless och stilistisk överlägsenhet och därvid bland annat antytt sin ställning till kvinnoemancipationen, i det hon hävdar den enskilda kvinnans rätt till yttrandefrihet och självständig åskådning gent emot de s. k. "kvinnosakskvinnornas" ensidighet, på samma gång hon naturligtvis fasthåller kvinnorörelsens huvudprogram — frihet och rättvisa åt kvinnan på alla områden. Hennes betraktelsesätt är högsinnat och allsidigt i sin strävan att vara rättfärdigt mot alla parter — det kan säkert under-

skrivas av varje frisinnad man, som icke lider av sjukligt kvinnoförakt, och av varje frisinnad kvinna, som icke lider av kvinnosaksfanatism.

Kvinnorörelsen, som för några år sen kom diskussionens vågor att gå så högt, har på senare tid icke gjort mycket väsen av sig, men är tydligen på väg att inträda i ett nytt skede och torde åter komma att bli en av frågorna för dagen — meningsbytet i Svensk Tidskrift kan måhända bli ett uppslag.

Den tid är längesedan förbi, då det kvinnliga strävandet för "kvinnans likställighet med mannen" mynnade ut i överskattning av kvinnans kapacitet på alla områden och av hennes moraliska överlägsenhet samt i tron på en allmän futtighet hos det manliga släktet. Även den Strindbergska reaktionen med dess hätska kvinnokritik är en övervunnen ståndpunkt. Såväl män som kvinnor borde nu kunna börja diskutera frågan mera lidelsefritt.

Det kan väl tills vidare betraktas som oavgjort om det kvinnliga temperamentet och den kvinnliga intelligensen i något väsentligt skilja sig från det manliga temperamentet och den manliga intelligensen. De tydliga tecken till skiljaktighet, som kunna spåras, torde bero på olikartad uppfostran genom många generationer, och kunna i så fall icke vara avgörande. Säkert är att kvinnan visat sig kunna göra efter det allra mesta som mannen kan göra och

om hon också hittills icke åstadkommit det högsta och bästa, så bör detta icke utesluta henne från tävlingen, lika litet som de medelmåttigt utrustade män som deltaga däri. Det är hårt att avstänga en människa från det livskall, där hon tror sig bäst kunna skaffa sig sitt levebröd och dit hon anser att hennes anlag hänvisa henne — bara emedan hon är kvinna. Därför är det icke mer än rätt att alla levnadsbanor öppnas för kvinnorna och såväl seden som lagstiftningen utvecklar sig också i den riktningen.

Det är en vanlig invändning att konkurrensen med de starkare männen skulle knäcka kvinnan, på samma gång som männen skulle få sitt levebröd förknappat genom den talrikare tillströmningen av arbetskrafter och genom kvinnornas förmåga att arbeta för mindre lön — ungefär som de amerikanske vite arbetarne känna sig hotade av de invandrande kineserna, vilka göra sitt arbete för mycket anspråkslösa löner. Invändningen har stor betydelse, men torde icke vara avgörande. Så länge konkurrensen skall vara gällande lag för arbetet, är det av vikt att den så vitt möjligt är hålles inom rättvisans gränser — och dit hör väl att vem som vill må få konkurrera. Om en kvinna gör lika gott arbete som en man är det naturligt och rättvist att hon erhåller lika stor betalning och hon får det genom konkurrensens egen lag av tillgång och efter-

frågan — det vore ologiskt av den konkurrerande mannen att därvid beklaga sig. Emellertid är det sannolikt att kvinnorna på grund av sin konstitution i de allra flesta fall komme att göra mindre fullgott och uthålligt arbete än mannen och i så fall är det naturligt att hon erhölle mindre lön — konkurrensens lag skulle i alla händelser driva det därhän. Det är t. o. m. mycket möjligt att det stora flertalet kvinnor av det manliga arbetets övermakt dreves tillbaka i sin förra ställning av enbart hemmets vårdarinnor och arbeterskor — d. v. s. att det nuvarande tillståndet i detta fall på det hela taget komme att fortfara. Men det skulle då ha framvuxit i frihet och icke kännas tryckande såsom när det var framtvunget av konvenansens och delvis lagstiftningens tvång. Känslan av rätt till vilket arbete och vilket levnadskall som helst skulle höja kvinnans människovärde och de enstaka kvinnliga krafter, som verkligen kunde hålla den manliga konkurrensen stången och åstadkomma något förträffligt eller dugligt, skulle ha tillfälle att göra sitt bästa.

En annan invändning som sammanhänger med den förra är den att kvinnan genom att allmänt inkastas på arbetsmarknaden alldeles skulle förödas i sin speciellt kvinnliga egenskap såsom hustru och moder — naturen har ju dock åtminstone i för-

hållandet till barnet givit henne en helt annan och intimare ställning än mannens. Men även härvidlag torde det vara rättast att låta naturen verka i frihet. Är moderskapet en av kvinnans förnämsta av naturen bestämda uppgifter här i livet, så torde hon självmant återvända till dess funktioner — vad som kunde göras vid sidan av dessa borde väl i alla händelser vara henne upplåtet och det finnes alltid en mängd kvinnor som helt och hållet eller långa tider stå utanför moderskapets plikter — skola de föra ett alldeles meningslöst liv?

Vad beträffar kvinnans deltagande i stats- och kommunlivet, erbjuder det mindre svårigheter. I några av Nordamerikas förenta stater är den kvinnliga rösträtten genomförd och tycks icke ha medfört några nämnvärda olägenheter. I ett sådant land som vårt skulle den kvinnliga rösträtten förmodligen åstadkomma ett högst kännbart reaktionärt bakslag och det är därför opolitiskt att för närvarande uppställa den på ett direkt reformprogram, men förr eller senare måste den genomföras och skall säkert, om ock i början litet snedvridande, till sist visa sig gagnelig. Icke minst för fredssakens skull torde det bli av nytta att mödrar, hustrur och döttrar komma att deltaga i parlamentens diskussioner över krigsbudgeten — kanske skall det en gång bli kvinnornas stora gärning att göra slut på de ohyggliga krigen

genom sitt vekare hjärtelag, som då fått del i bestämmanderätten över staternas öden.

Kvinnorörelsens huvudsak är icke att göra kvinnan lika med mannen — ehuru en del av dess förfäktarinnor tyckas syfta åt det hållet — utan att lämna kvinnan rätt och frihet att utveckla sig åt alla håll i enlighet med sin natur, utan de konvenansens och lagstiftningens band, som bundit henne i en undantagsställning. Och i strävandet för denna rätt och frihet vilja många frisinnade män följa henne.

Till gengäld kunde krävas litet mer självkritik hos kvinnorörelsens kvinnor och från deras eget läger ha på sista tiden höjt sig röster som påyrka en sådan. Flera mycket begåvade kvinnor hava höjt sig över den doktrinära kvinnorörelsens nivå och givit ett föredöme av självmedvetna kvinnor, som känna sin rätt såsom människor och individualiteter, men försmå "kvinnosakskvinnornas" småaktigheter. Till dem höra fruarna Kovalevsky och Leffler-Cajanello samt fröken Ellen Key, alla tre begåvade med en intelligens, som icke står efter de bäste mäns, på samma gång de velat vara och även varit kvinnor i ädlaste och fullaste mening.

SKUGGANS LAND.

Det är solen, som framkallar livet och uppehåller det. Om solen slocknade, så förtvinade livet på jorden.

Men när solen bara är skymd av moln och endast en halvskum skugga vilar över landen från tunga blyfärgade moln, då förtvinar icke livet helt och hållet, det blir endast sjukt och blekt och matt. Och därför är livet här i norden, som långa, långa tider överskuggas av tunga blyfärgade moln, under långa tider så sjukt och blekt och matt. Bergen och skogen förlora kontur och färg och förvandlas till obestämda mörka massor, som likna molnen där uppe. Vattnet glittrar icke mer. Fåglarna äro döda eller utvandrade till långt avlägsna länder. Eller också sitta de sorgsna och tiga i skymundan. Ingen vårdar sig om att sjunga — icke ens sorgsna visor, som kunde trösta med vemodiga tonfall. Vad skulle det tjäna till? Ingen ton, den må vara glad eller sorgsen, kan tränga sig fram i den gråkalla fuktiga luften

och bröstkorgen är sammanpressad av trycket ovanifrån och strupens strängar äro sjuka av fukt och kyla.

Människornas gestalter äro icke längre gestalter. På avstånd sammanfalla de ungefär med det övriga halvdunklet. På nära håll urskiljer man linjerna så tämligen, men de sakna belysning och äro därför obestämda. Anletet är en blek fläck, dragen ha förlorat konturerna, ögonen lysa icke, ty det är inga strålar som bryta sig och glittra där inne. All fägring är borta, ty där inga former avteckna sig och inga färger verka mot varandra, där kan ingen fägring leva.

Även här uppe lysa vår och sommar över livet, men alltför kort — skuggan har övertaget och därför är det skuggan som under sekler och seklers sekler färgat hy och hår och ögon så bleka hos nordens människor. Den korta våren och den korta sommaren har en och annan gång strött litet guldglans i en flickas lockar och litet himmelsblått i hennes ögon och litet rött i hennes vita kinder. Ingenting kan vara vackrare än hon, när solen belyser hy och hår och speglar sig i de blå ögonen. Men det är en vemodig skönhet, ty allt är så blekt och matt — en stackars utsluppen fånge, som levat en glädjelös ungdom under tunga valv och bakom mörka murar. Och när så solen försvinner, blir hon

åter den bleka skuggan, hon dömdes att vara från sin födelsestund.

Och tankar och känslor och önskningar och aningar de bliva matta och dunkla i skuggans land. Kärleken är blodlös, tanken grubblar i det djupa och vågar icke sträcka ut vingarna till djärv flykt mot höjden — den är en flädermus som flaxar i mörkret, icke en örn som höjer sig över bergens högsta toppar. Och själva lasterna äro dåsiga hängsjukdomar, icke den varmblodiga lidelsens överdrifter, hatet är dolsk och mulen bitterhet, maktlystnaden en tungsint strävan att skaffa sig en bekväm plats att sova på. Glädjen är en sömnig självironisk galghumor, icke ett sorgfritt välbehag.

I trögt dåsigt vardagssläp leva människorna fram sitt liv och när de skola förfriska sig, gripa de till de meningslösaste nöjen, berusa sig med sprit eller mystiska dårskaper eller med själsdödande kortspel eller tomma utvattnade samtal om ingenting. Och många orka icke längre uthärda det eviga halvdunklet och den eviga skymningsdvalan i skuggans land, utan göra av med sig — helst på något vämjeligt sätt, som ökar ledan hos de efterlevande.

Det ovanstående skrev jag en förmiddag, som såg ut som en skymning. Det passar egentligen inte till att stå i en tidning, men den långvariga gråvädersdagen har plågat mig och jag vill en gång ge

min galla luft. Därför skall det in, allmänheten må gråta eller skratta så mycket den behagar.

Men när solen kommer tillbaka och gör allting vackert, då skall jag göra avbön till allt det friska och sköna som finnes i norden, när det är ställt i sin rätta belysning mitt i solskenet och icke står och skäms i skamvrån under den våta tältduken, som vädrens gud sträckt ut över vårt land.

ALKOHOLISMEN OCH NYKTERHETEN.

Att dricka sprithaltiga drycker är bland annat dels en hälsosak, dels en smaksak, dels en föredömessak. Har någon lust att dricka sig sjuk och vansinnig för en gångs skull eller hålla på med detta i dagar och år och årtionden, tills han blir beständigt sjuk och obotligt eller svårbotligt abnorm och olycklig för hela livstiden eller längre perioder därav, så är det hans rätt ungefär på samma sätt som när någon ger sig ut på svag is, faller i sjön, kommer upp igen, men håller på att gå på svag is och falla i tills han drunknar. Att dricka ett glas vin, öl eller även brännvin, som smakar en gott och gör en gott, tör däremot vara lika rätt som att äta god, närande och nyttig mat. Vin och öl äro ju på det hela bara vatten med en livande och smaklig tillsats — läkarne och var och en enskild må avgöra om den vinsort och ölsort som är mer eller mindre skadlig och den mängd som kan anses lämplig. Brännvin är från den goda sidan sett ett starkt uppryckande medel och även ett sådant kan gagna.

Att helt och hållet förklara alla spritdrycker i hur liten mängd som helst förkastliga är väl ännu förhastat. Ett gott glas vin eller öl och möjligen även brännvin till middag eller välkomst kan väl ännu få ha rätt att fröjda hjärtat, som det hette i gamla dagar — det torde här för resten mest vara en fråga om svaga och starka huvuden — den som inte tål, kan avstå, den som vet sig må bra, kan dricka, om de för övrigt bägge äro karaktärer som kunna sköta sig. T. o. m. "ett rus är dig unt, om du endast med sansning det bär" tör ock kunna ha något för sig bland friska och förnuftiga människor. Förtroligheten och hjärtligheten ha ibland fått friare lopp vid ett glättigt kamratlag, och under tider av trä och sten i umgänget har detta sannerligen inte varit att förakta, i alla fall som surrogat.

Naturligtvis ter sig frågan litet annorlunda, när det gäller svaga och sjuka människor [1] — de göra

[1] De som äro så förolyckade i alkoholism att de göra förargelse på gatorna, borde kanske genom polisens försorg hemforslas till sina hem att omhändertagas av familjen, i stället för att pliktfällas och lida offentlig skam. Polisen kunde i stället hava någon myndighet och skyldighet att ställa för den sjuke, så att han med eget bifall eller möjligen i värsta fall mot sin vilja men med familjens infördes på sjukhem för alkoholister (tvång är dock alltid en vansklig ting) och där vårdades, tills han bleve frisk. Kostnaderna borde i brist av tillräckliga egna medel tagas av allmänna kassor. Naturligtvis borde det för övrigt höra till den gängse uppfattningen att anse och behandla

rätt i att bli helnyktra, i alla fall så länge, tills de känna sig orka dricka lagom och sluta upp igen, när det går galet. Det kan ju för övrigt finnas grader av nykterhet allt efter olika personers art — man kan göra sig löftet att aldrig dricka mer än så och så mycket eller bara en svagare sort och det kan ju bildas föreningar av sådana halvnykterister och har det väl även.

En särskild sak är att vara nykterist för föredömets skull — ifall man anser att ens ställning som präst, predikant eller annan ledande person kräver avhållsamhet eller om ens övertygelse att nykterhetssaken bör främjas genom ens eget föredöme gör en avhållsam, så är ju detta gott och välgörande så för en själv, som för de efterföljare, vilka behöva ett dylikt föredöme. Andra ledare och enskilda kunna med samma rätt bruka spritdrycker efter sitt fria behag och sitt förnuftiga och samvetsgranna omdöme just för att visa, hur man kan vara fri och ändå icke göra skada. En gammal prost, som tar sin goda sup till smörgåsbordet och bjuder biskopen och de andra prostarne på vin, behöver icke föraktas av dem, som icke alls dricka. Allt är

en kronisk alkoholist som en sjuk person, vilken icke i allt kan sköta sig själv och därför bör behandlas med omsorg, mildhet och i någon mån med ömsint tvång — den alltför mycket föraktade och utstötte, som tillika är sjuk (låt vara genom egna fel), orkar icke hålla sig uppe på egen hand.

samvetsfråga och övertygelsefråga. Är ett land eller en ort överflyglad av en överväldigande alkoholism, som hotar att öda själva folkkaraktären, så är ju också en allmän opinionsstorm för samhällsåtgärder nyttig och nödvändig — även om det gäller ett absolut förbud — för vissa år, tills det onda är hjälpt, eller för obegränsad framtid. Likväl må här betänkas svårigheten att få ersättningar, som icke äro alltför dåliga surrogat. Det lockande med alkoholbruket är ju bland annat upplivningen och den därav framkallade livsfulla stämningen. Man måste skaffa något motsvarande, och det icke något tarvligt, för att icke ett tomrum uppstår. En högtidlig föreläsning om ett tråkigt ämne av en tråkig person är icke alltid en tillräcklig ersättning för munterheten på en bal i gamla glättiga dagar eller en studentfest med lustiga tal och gluntar, om dessa också ibland urartat. Det gäller att välja det rätta från bägge hållen. Glädjen och samförtroligheten mellan människor äro det avgörande vid glädjefester — medlen böra avpassas att framkalla dessa livselement, och till dem höra icke fylleri eller alltför nykter tråkighet, men möjligen upplivande drycker och från alkoholsjuka befriade sinnen och kroppar. Nykteristerna kunna lära sig litet mer sällskapsfrihet, vilket ju icke är omöjligt, även utan livande drycker, och de drickande kunna lära sig litet mer

självbehärskning — eljest kunna de ju ha roligt var på sitt sätt och efter sin art, utan att behöva onödigt se snett på varandra.

Allt detta är ju tämligen självklart och det tör låta misslyckat högvist att upprepa det välkända, men såsom översikt över frågans väsen från frihetssynpunkt och från mildhetssynpunkt kan det ju vara på sin plats.

DE KRISTNES SEDLIGHETSLÄRA.

Sedlighetsfrågan (här menas den könsliga) är en viktig fråga för dagen. Den uppfattas av somliga människor alltför lättvint och till dessa hörde förr i tiden undertecknad, som bland annat i en dikt (I bönhuset) halvt mot samvete hånat den hårda och säkert rent av fruktansvärda kamp, som en kristen man måste genomgå för att hålla sig sedligt ren. Kanske lägga somliga av de kristne alltför trånga och även olämpliga lagbud på sig, men kämpa de ärligt för att hålla dem, skola de aktas, icke hånas och därför ber jag i detta fall de kristne om tillgift. För de frie som samtidigt äro ömsinta och rättrådiga, kunna lagbuden lämna vidare gränser utan att de därför göra illa — i alla fall icke i högre grad än de trängre och det tör finnas personer, män och kvinnor, som rent av för exemplets skull vilja gå före med friare seder, men ömsinthet och rättrådighet torde i könshänseende vara rätt sällsynta i synnerhet hos män och det finns de, som ljuga mot eget samvete, när de förföra, äro otrogna

i äktenskap eller ohejdat föröda sig på könsnjutningar, och sedan för att försvara sig inför sig själva och andra pocka på sin frihetsrätt. Tron på lagen man lyder, antingen den nu är Mose lag, Jesu Kristi och Pauli som lagbud uppfattade utsagor eller ens egna fritt uttänkta och kända sedlighetsbegrepp samt det samvetsgranna efterlevandet av denna lag äro väl det avgörande — man dömer sig själv och borde dömas i enlighet med sin egen lag, antingen man är fritänkare, statskyrkokristen eller frireligiös. Jesus Kristus och Paulus kanske vid närmare granskning befinnas ha samma uppfattning, om ock deras råd och bud ibland kunna se trängre och absolutare ut än de äro. Liknelsen om det nya och gamla vinet i de nya och gamla flaskorna har väl sin tillämpning även här. Hos en kristen, som icke kan frigöra sig från de strängare uppfattningar, han ärvt från gångna tider, kan kanske karaktären rent av sprängas som en gammal flaska av ett nytt vin, när han försöker tillämpa fritänkares sedlighetsbegrepp på sitt liv, och tvärtom kunna fritänkare eller mycket fritt anlagde kristne lida under trycket av de äldre bud som behärska allmänna meningen i ett land eller en församling. Det är lämpligast att de gamla flaskorna behålla sitt gamla vin och det nya vinet slipper trängas in i de gamla flaskorna, och det är kärleksfullast av de gamle såväl som de

nye att se på varandra med försök till förståelse och att tyda allt till det bästa. Gammalt vin är ofta gott vin och nytt vin inger hopp om att bliva gott vin i framtiden.

Var och en inser naturligtvis att hejdlös skörlevnad eller hänsynslös förförelse, som förhärdar sig mot samvetsplikten att påtaga sig skydd av den förförda, eller att otrohet mellan älskande eller gifta eller försummelse av faderskapets och moderskapets plikter äro dåligheter som ibland föra till total ödeläggelse av karaktärer, dels självförvållad och dels utövad på den andre, och väl alltid har en rad av förstörande följder, som äro svåra att upprätta under detta livet och i det tillkommande. Men att döma om den större eller mindre graden av synd i ett olyckligt äktenskap, en skilsmässa eller en mer eller mindre lättsinnig fri förbindelse är icke lätt. Ogifta mödrar kunna vara lika aktningsvärda och aktningsvärdare än de gifta — deras övergivna ställning borde snarare mana till vänlighet och hänsynsfullhet än tvärtom. En ogift älskare som är god mot sin älskarinna, antingen det är den första, den andra eller den tredje, och ger sina oäkta barn en god uppfostran, kan också vara bättre karl än en gift man, som plågar ihjäl sin hustru med dåligt lynne och sköter sina barn illa. En skilsmässa kan väl också ibland vara mer lyckobringande för bägge

parterna än ett trettiårigt krig med tofflorna i ett olyckligt äktenskap. Det är väl kärleken, som är avgörande för att göra ett förhållande gott, antingen det är regelmässigt eller icke, och kärleken bör väl vara det avgörande vid bedömandet både såsom måttstock och i själva domen. Man kan i fråga om könsförbindelser liksom allt annat säga: "Gör allt du vill, även det friaste och djärvaste, när du icke gör någon illa, när du kan göra gott igen eller när du till och med gör väl. Det kan vara på tiden att samhällsdomen (icke lagens, den har ju sin särskilda sida) får vika för kärleksdomen och samvetsdomen. Den som själv känt samvetsdomen över sig såsom undertecknad (med rätta gjort), vet, hur den smärtar och hur rättvisan är blandad med orättvisa. En kvinnoskändare kan väl behöva vara avskydd kanske, tills han blir bättre, men en ogift ung moder borde behandlas med mer ömhet och hänsynsfullhet än en ung hustru, emedan hon är ensam och övergiven, och en barnamörderska borde älskas mer än andra därför att hon är olycklig och utstött.

En av de svagaste punkterna i den historiskt utvecklade kristendomen och kanske även i dess ursprung, ehuru även annat än det kristna medverkat, är förhemligandet av det könsliga, vilket utan hjälp låtit så många barn förfalla till självbefläckelsens elände och dess många ohyggliga följder. Man

kunde gott bevarat litet hellenisk nakenhet — åtminstone mellan föräldrar och barn och förtroligheten angående det könsliga mellan dessa borde vara absolut. Barnen borde rent av uppfostras att hålla sin kropp frisk och sin själ ren för den blivande kärleksomfamningen. Föräldrar och barn, som bada tillsamman och icke efter Mose lag sky att se varandras blygd som vore det brott, borde kunna giva varandra litet mer oskuld och renhet än de som gömma delar av sin kropp som vore det skamligheter. Varför skall man skämmas mer för sina könsdelar och sina länder än för sin näsa eller sina fingrar? Själva de högtansedda ögonen tala ibland om könslighet av ganska lågtliggande art, men det är väl ändå sällsynt att någon fördenskull binder bindel för dem. Möjligen hava de nordiska klimaten, som framkalla tät beklädnad, gjort sitt till att öka skamkänslan för det nakna och de få väl i så fall dela skulden med den judekristna moralen — de utomhus tättklädde eskimåerna i sitt ursprungliga tillstånd rädas dock enligt Nansen ingalunda för sin nakenhet, när de äro inomhus, och deras sedlighet är ändå visst rätt god. De civiliserade folken ha ett och annat att lära av de ociviliserade.

OM KLÄDEDRÄKTEN.

I.

När jag möter damer på gatan, händer det mig, att jag tänker på en leksak som jag brukade få i julklapp, när jag var en liten gosse. Det var en ask fylld med små trähus, vilka, när de uppställdes på bordet, kunde föreställa en stad med gator och torg. Även en bulevard kunde man anlägga, tack vare ett antal grönmålade precis likadana träd, som också funnos i asken, och för att staden icke skulle se obefolkad ut hade fabrikanten även nedlagt tvenne människoliknande figurer. De voro blåmålade med gula knapprader och hade var sitt runt ljusrött huvud med prickar till näsa, ögon och mun och ovantill en alldeles rund hatt med runda brätten. De voro icke egentligen märkvärdiga på något annat vis än genom sin utomordentliga rundhet och symmetri — allting var runt och svarvat på dem, ryggen var rund, och bröstet var runt, och bägge höfterna alldeles lika och alldeles lika runda. De voro runt utsvarvade i veka livet och alldeles svarvat

runda ända ned till fötterna. Men fötter hade de inga utan stodo på kjolen, som var alldeles rakt avskuren och massiv alltigenom.

Jag tycker mig verkligen känna igen samma strävan efter rundhet och symmetri som hos dessa Kari-Träkjolsfigurer när jag betraktar kvinnodräkten och även samma försök att vara alltigenom av gediget trä och utan fötter.

Kvinnogestalten har som bekant av naturen anlag att vara både rund och symmetrisk, men den aktar sig för att överdriva dessa egenskaper. Det ser ut, som kvinnorna gärna ville fylla i det som fattas, och svarva ur, där det tyckes dem vara något för mycket — för att bli lika fullständigt symmetriska och runda som t. ex. en ljusstake eller en upp- och nedvänd pokal eller en ovan beskriven Kari-Träkjol; sannolikt har denna kvinnornas egenhet en naturlig och även delvis berättigad grund — strävandet efter fullkomning. Välväxta och friska kvinnor hava väl i allmänhet större tendens åt det avrundade och symmetriska än de illa växta och icke friska — ehuru den av naturen medfödda symmetrien och vågformen har en så beundransvärd takt att icke vara enformig eller pedantisk genom strängt iakttagna regler. Emellertid har den missförstående föreställningen om skönhetstypen framkallat försöken att efterlikna och till och med överträffa

förebilden. Därav den dockliknande slätheten och rundheten i liv, bröst och höfter, framkallad av stramspända klänningar över stärkta kjolar och snörliv — de senare verka dock ibland rätt betydligt mot avsikten rundhet genom sina kantigheter ovan och nedtill, men däremot icke mot avsikten symmetri, vilken de snarare förstärka ända därhän, att deras bärarinnor komma att likna ingenjörsarbeten. Naturligtvis erkänner jag för övrigt att smalheten om livet även har sin grund i de bruk, som göra det nödvändigt att fästa en del av dräkten ovan höfterna, samt att den formdöljande längden och vidden på kjolarna, utom av klimatförhållanden, även förorsakats av anständighetskänslan, ehuru jag har mina tvivelsmål om anständighetskänslan nödvändigtvis behöver hava en sådan följd.

Ett annat strävande kan man också skönja hos kvinnodräkten, och det är det nästan motsatta strävandet att vara lätt och göra sina bärarinnor insektlika eller blomlika. Detta strävande tyckes mig något älskvärdare än det förut omtalade. Puffärmar har jag visserligen aldrig gillat och svarta dräkter med vingliknande utstofferingar se ut som icke alltid vackra flugor. Dock möter jag ibland sorgklädda floromflutna flickor som likna över tjärnen flygande vackra svarta sländor. Det tör krävas verklig medfödd luftighet för att kunna ta sig bra ut i

sländkostym — eljest blir det bara till alltför klumpiga fluggestalter. Vackrast ter sig naturligtvis insektkostymen, när den lyser i ljusa färger — i sådan dräkt kunna unga flickor likna fjärilar och blommor. Hy och hår såväl som lynne och sätt stämma väl överens med det behagfullt svävande och ljusa.

Emellertid är denna tendens åt det fjärilslätta och blomlika ofta i strid med den samtidigt maktägande tendensen åt symmetri och rundhet och när man möter en dräkt, där de äro ungefär jämnstarka utan att ha kunnat ingå någon kompromiss, t. ex. i vissa snörda klumpkjolade puffärmsdräkter, blir man bedrövad.

Vad oss karlar beträffar, så vilja vi helst se ut som hus eller andra rektangulära föremål, helst svarta eller åtminstone grå eller eljest mörka. Ser man bakifrån en vanlig bättre vinterherre i storm och överrock är han mest av allt lik en fyrspis med höga ben och sotrör. Herrar på bal i hårt vitt bröst, frack och blanka stövlar likna mest begravningskonfekt. Stelt, fyrkantigt, tvärt avskuret, ledsamt, dominobrickor, bokfason, blankt och borstat, halvt präst och halvt kontorskarl, det är herrarnes smak. Jag tror, att den närvarande herrdräkten har — ungefär följande släktledning: Englands puritaner, amerikanarna, sansculotte—Frankrike via Franklin och Lafayette, julirevolutionen med borgardöme

och nu sist realismus-materialismus chronicus jämte ny infusion av den engelska calvinismen.

Vad särskilt militärdräkten beträffar, tör den ha något olika anor, men på en eller annan punkt sammanfalla bägge släktlinjerna. Militärdräktens tör vara ungefär följande: hertigarne av Alba och Oranien, Gustav Adolf, Cromwells "järnsidor", Karl XII, Stångpisk-Preussen, Georg Washington, Lafayette, Napoleon, Roon och Moltke. Den har blivit en blandning av grant och stelt. Militärer likna skalbaggar. Även manskostymen i allmänhet förhåller sig till kvinnokostymen som skalbaggar till fjärilar och flugor.

De lägre klasserna göra efter råd och lägenhet försök att vara lika de högre, men lyckas rätt ofta icke åstadkomma annat än att se ändå mera misslyckade ut än de förra. Detta gäller dock icke så mycket, när de äro i arbetsdräkt. En arbetskarl i skjorta, stövlar och mollskinnsbyxor kan se stilig ut, så ock en tvätterska med uppkavlade ärmar och kjolen mellan knäna, klappande kläder vid en åbrädd.

Övervägande äro dock vi européer fula i våra dräkter, i synnerhet vi, angliserade nordeuropéer, och ibland äro vi rent otäcka i våra små sönderklippta klutar, slätt och utspänt sammanfogade, så att det ser ut som sömmen vill brista eller ock i

våra runt eller fyrkantigt formfördärvande vidlyftigheter. Endast barn och unga flickor kunna vi icke göra riktigt stygga.

II.

Bland damerna har på sista tiden uppstått en rörelse att reformera kvinnodräkten. Jag känner icke närmare de förslag, som framställts med anledning av denna rörelse, men jag har mina egna funderingar såväl om kvinnodräkt som om mansdräkt. "Hm, Ariens land", tänker publiken och sänder ett ögonkast upp till författarnamnet. Ja, jag har verkligen ännu en sorts esoterisk tro på nakenhetens rätt och skönhet, ehuru min ariska dröm kanske kommit väl tidigt. Rom byggdes ej på en dag och ett oskyldighetens tillstånd icke heller. Kanske kräves det ett himmelrike för att man och kvinna och förhållandet mellan dem kunna klädas nakna. Men man kan möjligen närma sig himmelrikets nakenhet och oskuld genom att försöka gå i riktningen ditåt. Jag börjar tro, att man måste gå försiktigt till väga, och lutar mera än förr åt det hållet, där man har en exoterisk religion att nyttja bland sin omgivning och en esoterisk för sig själv och förtrogna, som tåla vid den. Om det är rätt eller orätt, är däremot ännu icke klart för mig.

Det tör finnas sanningar, vilka verka förödande, om de uppträda oförberett och oförstått. Men det andra sättet kan måhända framkalla hyckleri och dubbelväsende.

I alla händelser önskar jag icke att man och kvinna nu strax skola gå nakna på torg och gator. Jag erkänner, att det är för kallt här uppe i norden, åtminstone om vintern, ehuru det även då kunde gå för sig inomhus, eftersom det går för sig på Grönland, där enligt Nansen män, kvinnor och barn lägga av sig all dräkt vid inträdet och där de enligt samma auktoritet vid jämförelse med andra folk snarare äro sedligare än tvärtom. Under sommarmånaderna torde heller inga svårigheter möta att kunna vänja sig vid luften, åtminstone efter härdning i ungdomen.

Jag erkänner vidare att första nakna person, som visade sig på en gata, skulle antastas av polisen och bötfällas, utan att därför anses som någon särdeles orättvist behandlad martyr. Det kräves alltså, att lag och allmän opinion äro helt andra än nu för att något ariskt skall kunna försiggå. Men det finnes bland klädesätten övergångsformer till nakenheten, vilka redan nu delvis äro tillåtna och möjligen kunna bliva det ännu mera. Att gå med nakna armar och nakna skuldror, naken hals och en del av barmen naken anses ibland till-

låtet för damer i herrsällskap. Varför är det icke alltid tillåtet? Det är vidare i utlandet tillåtet för damer att bada i herrsällskap med uppemot knäet bara ben, bara armar och för övrigt i ett minimum av kostym. Hos oss är det hittills tillåtet för damer att i samma obetydliga kostym bada i herrars åsyn vid simuppvisning. Varför är det icke alltid tillåtet? Är anständighetskänslan hos damerna bunden vid vissa yttre omständigheter? Vid baltillfällen, då damerna äro mer blottade än eljest, är det t. o. m. tillåtet för män att ta dem om livet och trycka dem till sitt hjärta, vilket annars under starkt påklätt tillstånd nästan betraktas som en förbrytelse. Vad mena damerna med denna nyck i moralen?

För män är förbudet i vissa fall strängare. Ingen herre får uppträda urringad eller bararmad på en bal. Att sitta i skjortärmarne och spela kort går på sin höjd an på en herrgård långt borta i provinsen, när gasken är hög och toddarne varit många. Däremot hava männen rätt att vid simuppvisningar inför damer uppträda helt och hållet oklädda, om man undantager att de bära upptill och nedtill mycket korta och tätt åtsittande simbyxor.

Tar man fasta på dessa tillåtelser, vilka godtyckligt knutits enbart vid vissa tillfällen, och endast kräver att de alltid tillåtas, finner man att kvinnan i herrsällskap får vara naken om armar, skuldror,

hals och en del av barmen samt benen uppemot knäna, och vidare att en enda tygvägg kan vara tillräcklig att skydda den övriga gestalten. Härav kunde man till innebruk och sommarbruk få fram en hellenisk kostym, kanske en gång brukad även av de första kristna jungfrurna i Athen och Korinth — med ena skuldran och bägge armarne bara, med ett enda dräktplagg över den övriga gestalten i tunna, lätta veck, vilka ej framhålla och ej undertrycka gestaltens former. Dräkten kunde räcka till knäet eller längre. Sandaler med remmar kunde ersätta skorna. Den endast halvsymmetriska grekiska knuten kunde ersätta de mer symmetriska och icke alltid vackra sätt att lägga håret, som nu äro gängse.

Låter man det enskilda fallet av tillåtelse vara allmänt gällande även för mannen, så har han rätt att vara helt och hållet oklädd, endast han döljer stycket mellan livet och det översta av överbenen — jag talar med flit så diskret jag kan.

Han kunde emellertid även han, om han behagade, bära en livkjortel, som kunde vara lång eller kort allt efter ålder, smak och andra omständigheter. Sandaler med remmar kunde vara klädsamt även för honom.

Mot klimatet kunde vid behov av bägge könen brukas dels mera värmande stoff, dels mantlar, dels

mot verklig köld varma underplagg och särskilda uteplagg, bekväma att påtaga och avtaga — t. ex. päls och pälsbottiner, som ginge högt upp under överplagget, eller tjocka ytterplagg av annat stoff, men med samma bekväma inrättning för påtagning och avtagning.

Finner man denna helleniska dräktfantasi, om ock i nordiskt inpälsad gestalt, smaka alltför mycket av hellenomani, så finnes det andra användbara anknytningspunkter till en bekväm och vacker dräkt. Våra berömda vikingska förfäder stodo också nära naturenlighetstillståndet och deras dräkt var därför både vacker och ändamålsenlig. Den långa, nedtill kluvna särken av tjockare såväl som tunnare tyg allt efter olika årstider, bältet om livet och de över smalbenet remvirade byxorna voro säkert mer ägnade att framställa såväl den manliga som den kvinnliga gestalten sådan den är av naturen än nutida småkluterier. Med hjälp av intelligent mångfaldigande och ändrande fantasi kunde därav göras något bekvämt och stilenligt även för våra dagar. Man kunde dessutom göra försök med att förena det helleniska klädesättet med det nordiska, vilka för övrigt äro besläktade nog, eller låta det ena överväga vid en årstid, det andra vid en annan.

Emellertid kan man gärna för mig kläda sig som man har lust och smak till — det kan finnas bra

människor i fula eller löjliga dräkter, och pedanteri i hellenism är icke roligare än annat pedanteri. Men man kunde också gärna avstå från en hel del kateketiskt etikett- och sedepedanteri och vänja sig vid att den framtid, som födes i nutiden, kan ha fallenhet att kasta av sig dräkter och bruk, som nu anses oantastliga, och påkläda sig alldeles nya eller sådana urgamla, som länge ansetts omöjliga att återupptaga. Alla manliga fyrspisar med skorstenshatt och alla runda symmetriska träkjolar skrattade i fjol åt togorna på Blå jungfrun, men framtiden kanske tar togornas parti och framtiden skrattar som bekant sist och bäst.

VARJE TID I EGEN DRÄKT.

Till svar på herr Hjalmar Söderbergs anmärkningar angående mina klädedräktsfunderingar vill jag själv anmärka ett och annat.

Naturligtvis var paradoxen med och talade i mina föregående artiklar och något tåg av nakna justitieråd, skalder och munkbromadammer, såsom herr S. föreställt sig det, har jag icke på allvar velat föranstalta. Men den tanke som ligger bakom herr Söderbergs fantasibild från Sturegatan misstänker jag icke desto mindre vara oriktig. Den vilar på den säkert icke ovanliga föreställningen att gestaltens oskönheter bliva förskönade genom påklädning. Genom uppstoppningar kan man ju försöka dölja vissa skavanker, t. ex. snedhet i axlarna och bröstet, men månne man även i detta fallet lyckas i sitt uppsåt så att icke både snedheten och avsikten att dölja den upptäckas? Andra lyten och oformligheter äro absolut omöjliga att dölja, t. ex. krokrygg, puckelrygg, stor mage, halthet etc. Mången har visst som sagt den föreställningen att dylika

växtens fulheter bliva mindre fula och att skönheterna bliva skönare när man hänger något över dem, men månne icke detta är en nedärvd fördom, uppkommen genom vanan att betrakta den påklädda figuren som den normala och den oklädda som den abnorma. Ifall man har framför sig varelser, hos vilka man av gammal vana betraktar gestalten utan kläder som det normala, och behänger dem med tygstycken, får man kanske en aning om hur ständigt nakna människor skulle uppfatta påklädda vederlikar. Är icke en häst med schabrak, bröstharnesk och vajande fjäderbuskar en löjlig varelse? Eller en hund i livgördel och byxben?

Att gossar och unga män äro vackrast när de äro nakna, därom kan var och en övertyga sig genom att göra ett besök i en allmän sim- och badinrättning. Feta nakna karlar äro icke vackra, det medges, men månne de äro vackrare i svällande väst med guldkedja och berlocker? Magra människor behöva icke nödvändigtvis vara fula. Det finnes visst en art av skinntorr skönhet som målare och bildhuggare nog hava vetat uppskatta. Varför kan icke ett ädelt gammalt fårat ansikte ha en motsvarighet även i gestaltens former?

Och månne det löjliga och otympliga är fulare när det är oklätt, än när det är klätt?

Vad jag ungefär menar är alltså att klumpigt

växta justitieråd se klumpiga ut antingen de äro klädda eller icke, kanske till och med klumpigare i senare fallet, om man tänker på elefantbensfasonen på deras byxor och hippopotamusformen i deras överrockar, medan däremot justitieråd med ädelt väsen och värdig hållning fortfarande borde se nobla och värdiga ut, när de klätt av sig, om deras värdighet vore äkta och ursprunglig. Och vad beträffar nakna skalder, så bliva deras ryggar och knäveck icke mindre krokiga i kläder än utan kläder, om de äro illa växta, och välväxta skalder äro avgjort vackrare att se på, när man ser deras vackra växt än när de dölja den. Eller med andra ord, jag är böjd för att tro att varje dräkt mer eller mindre förvärrar gestaltens oformligheter och alltid mer eller mindre förstör dess skönhet.

Detta om nakenheten.

Vad beträffar förslagen till nya dräktreformer, så behöva de naturligtvis icke hålla sig enbart till helleniska och nordiska förebilder, ehuru dessa kunna vara lärorika nog att studera och försöksvis göra efter, emedan de äro utmärkta för enkelhet och stilfullhet.

Det finnes samtida dräkter som äro ändamålsenliga och vackra — t. ex. norska skidkostymer, vilka i mer eller mindre modifierad form kunde bli till allmän vinterdräkt, samt den s. k. prinsess-

kostymen för damer m. fl. — dessa hava dock anknytningspunkter med helleniska och nordiska former, men jag förnekar fortfarande att vår tids dräkter i allmänhet äro vackra och kan icke inse att de äro ändamålsenligare än mera efter gestalten och skönhetssinnet avpassade sådana. "Allting kläder en skönhet" är ett delvis sant ordspråk, men det borde kanske rättare heta: "En skönhet kan icke helt fördärvas av en ful dräkt." En äkta ädling ser ut som en ädling även i frack och stärkt vitt skjortbröst, men detta bevisar icke att dräkten är vacker, utan att ädlingens ädla hållning har bestått ett förtvivlat hårt prov, vilket kyparens ej förmått.

"Varje tid har sin egen dräkt." Det kan vara sant, men det är icke mindre sant att "tidens orm byter om skinn" och att den ibland påtager sig ett skinn som liknar en föregående tids. Damernas moder hava i våra dagar upptagit den ena avlagda formen efter den andra. Varför kunna de icke taga fasta på de ädlare formerna? Att herrmodet i huvudsak stagnerat, bevisar icke nödvändigtvis att det är särskilt ändamålsenligt för våra tidsförhållanden — konservativa fördomar och falska föreställningar kunna medverka att bibehålla det — och allra minst att det måste förbliva ändamålsenligt i framtiden. I alla fall kan man ha rätt att fordra att det ses närmare efter i fogarna om det är så

ändamålsenligt, innan man förklarar det vara så. Det förefaller herr Söderberg axiomatiskt självklart, att varje tid skapat sin egen dräkt — han borde kanske tillagt: eller bibehåller sin fars eller farfars. Jag instämmer. Men månne icke vår tid just håller på att skapa en ny eller snart kommer att göra det?

LUCKOR I DEN JÄMFÖRANDE RELIGIONSFORSKNINGEN?

När det talas om religioner, menas oftast s. k. bokreligioner, d. v. s. sådana som hava en av sina anhängare såsom oantastlig ansedd skriftkanon till ursprungskälla och rättesnöre. Dessa bokreligioner äro mosaism, kristendom, muhammedanism, vedareligion, brahmaism, buddaism, zend-avesta-religion, Laos och Konfutses läror. De sekter, som utgått av dessa huvudreligioner, anses väl också såsom underavdelningar av religioner. Även efteråt gjorda sammanfattningar av ett folks myter och föreställningar om tillvarons väsen och orsak m. m. bruka benämnas religion, även när dessa myter och föreställningar m. m. icke äga någon av sina anhängare erkänd skriftkanon, t. ex. egypternas och hellenernas. T. o. m. zulukaffrers och indianers myter och föreställningar kunna av mera ädelmodiga jämförande forskare få namn, heder och värdighet av religion.

Men märkvärdigt nog utesluter man vanligen

helt och hållet från den jämförande religionsforskningens karta alla föreställningar och förklaringsförsök angående tillvarons uppkomst och väsen, som icke vila på någon skriftkanon och icke äro sammanfattningar av hela folks föreställningar och förklaringsförsök, utan endast enskilde mäns samt deras lärjungars och efterföljares. Varför äro laoismen och konfutsismen religioner, men icke platonismen och spinozismen? Eller varför är icke Sokrates en religionsstiftare lika väl som Muhammed? Är den kritiklösa tron på den första upphovsmannens ofelbarhet villkoret för att en livs- och världsåskådning skall vara religion? I så fall tyckes åtminstone måttet uppfyllas av pytagoréerna, vilka ju voro bekanta för bergfast tro på mästaren och för sin sed att j u r a r e i n v e r b a m a g i s t r i. Med rätt eller orätt ha i senare tider andra filosofers lärjungar påståtts hava samma sed.

I alla händelser borde väl de stora helleniska filosofkretsarnes livs- och världsåskådningar kunna anses vara religioner åtminstone lika väl som deras mindre filosofiska samtidas fantasier om Zevs och Proserpina etc. Det är för övrigt ofattbart hur man kan se någon skillnad i sak och tillvägagångssätt, när Lao och Konfutse sätta sig ned att upptecknа eller föredraga vad de tänka och föreställa sig om livets art och uppkomst och uppställa regler

för sitt och andras liv, eller när Sokrates och Plato, Spinoza, Kant, Hegel och Schelling göra precis detsamma. Möjligen kunde man göra skillnad mellan religion och religion, om man från de andra avskiljer de s. k. uppenbarade och betraktar enbart dem som religioner, men dels kan man väl redan förut icke påstå att t. ex. Konfutses religion är uppenbarad i samma betydelse som mosaismen, emedan den väl icke själv gör anspråk på att vara uppenbarad i denna betydelse, dels kan man förmodligen tala om en sorts uppenbarelse även hos vise, som icke blivit upptagna bland religionsstiftarnes antal — man erinre sig t. ex. Sokrates' d a i m o n och allt vad man kallar intuition hos tänkare, skalder och genier i allmänhet. Är Laos eller Gautamas intuition mera uppenbarelse än Spinozas, Hegels och Goethes? Man torde invända, att man enbart vill hålla sig till dem som verkat djupt, länge och vitt. Men ha månne icke Plato och Aristoteles verkat själsupplysande och själsutvecklande både länge och djupt genom tiderna? Om de icke kunna mäta sig med Gautama och Jesus, kunna de kanske ändå mäta sig med Lao och Konfutse.

Förmodligen har man ställt en alldeles godtycklig gräns för vad som är en religion eller icke. Man kunde kanske i viss mening tala om en

religion för sig hos varje tänkande, kännande och fantasibegåvad varelse och kalla de stora allmänna religionerna för endast grupperingar eller polarisationer av individsreligioner? Vill man ha en fullständig karta av dessa grupperingar borde man kanske alltså till de ovan uppräknade historiska religionerna lägga även pytagorism, platonism, stoicism, epikurism, spinozism, hegelianism etc.

Emellertid finnes det en annan gruppering av religioner, som kanske är riktigare, och det är efter raser och underraser, semitisk religion och semitiska underreligioner, arisk religion och ariska underreligioner. Detta är ju också i enlighet med Max Müllers uppfattning av religion såsom en organisk utveckling ur ett frö. Men månne han riktigt uppfattat att vart folkslags religion i allra innersta mening utvecklar sig i enlighet med och ur folkslagets egna grundanlag, icke från några skrivna eller oskrivna myt- och sedekodexar, de må vara hur embryotiska och ursprungliga som helst? Germanernas egentliga och verkligt germanska religion är och har aldrig varit kristendom annat än på germanskt sätt och den germanska urreligionen har förmodligen alltid medvetet eller omedvetet varit i strid med främlingen eller försökt forma den efter sin egenart. Vad som skiljer germanernas urreligion från alla andra tör vara dess

djupa känsla av personlighetens ursprunglighet och självständighet samt antagandet av heros-idealet i betydelse av vågare och föregångare i djärv bragd. För våra första kristna förfäder tör därför föreställningen om Kristus något så när sammanfallit med Sigurd Fafnisbane och dylika hjältar, hos vilka vågandet är huvudsaken, och i de första kristna sagorna ha han och hans lärjungar nog mycket mer liknat Karl den store och hans paladiner än de liknat de nu under judiskt-metodistiskt inflytande gängse föreställningarna om en synagogpredikant icke olik våra predikanter och lärjungarne ej olika våra dagars missionselever. Som hedningar och kristna hava germanerna städse i det längsta strävat efter att vara självständiga jagenheter med rätt att handla efter eget behag och på eget ansvar. Man erinre sig "den egna kraftens män", vilka under brytningstiden varken ville underkasta sig Oden eller Vite Krist.

Man erinre sig sedan det långa tåget genom medeltiden av hårdnackade furstar och vilda riddare, som endast småningom och aldrig fullständigt kunde kuvas av det kyrkliga oket. Man erinre sig vidare det lutherska upproret och det därpå följande vimlet av kämpande sekter och längre fram det lika brokiga vimlet av filosofer och filosofiska system samt under det sista århundra-

dets lopp det stora fälttåget för det mänskliga jagets rätt och frihet. Goethe, Byron, Carlyle, Nietzsche, Ibsen, Björnson och Strindberg. Jagiskhet, stundom urartad till självviskhet, är den germanska rasens egenart och grundtonen i dess religion. Möjligen blir det germanska begreppet Gud en gång uttryckt med "Alljaget" och människorna med "Alljaget i jagen". Detta är åtminstone ett från andra rasers Gudsuppfattning skilt uttryckssätt, om ock uppfattningarna till sist sammanfalla, och även uttryckssättet, när det gäller själva livets innersta väsen, har säkert en stor betydelse vid praktisk tillämpning.

Det är icke utan inverkan på människornas liv och väsen, om de betrakta sig och sin ledare som får och herde, som envåldsmonark och trälar eller som hövding och här, fastän undermeningen av bilderna är något så när densamma.

Hellenernas och de romanska folkens innersta folkreligion, i den mening jag fattat den, är naturligtvis rätt nära besläktad med den germanska, men där finnes något om staten och centralisationen, vilket icke helt hör med i den germanska. Den hinduiska religionens särmärke tör vara känslan av allenheten, försjunkandet i gudomen, och den kristna tör vara samenhetskänslan och rättfärdighetskänslan. Emellertid hava de alla vissa gemen-

samma grunddrag och skola väl en gång genomsyra varandra och bli till en enda allharmonisk livs- och världsåskådning. Vad jag egentligen velat påpeka är att de olika rasernas religioner icke böra uppsökas enbart i deras skriftkanon med kommentarer och utläggningar eller i deras mytologier, utan i hela deras historiska och biografiska litteratur, deras seder och bruk, deras filosofi, poesi och vetenskap från äldre och senare tider — med ett ord i hela deras tillvaro och väsen.

Naturligtvis bleve den jämförande religionsforskningens område, vilket förut är vidsträckt nog, ännu vidsträcktare och mödosammare att genomsöka, sedan det utsträckts till allt man kan få veta av vad alla människor under alla tider tänkt, åskådat, drömt och diktat sig till om sin tillvaros uppkomst och innehåll, men månne det i framtiden, då godtyckliga skiljemurar en gång falla, kan undvikas, att det omfattar hela människosläktets psykologi och kulturutveckling från religionssynpunkt sedda, icke bara vissa delar därav? Lyckligtvis har man hjälp av det ständigt och ihärdigt undersökande detaljarbetet på alla vetandets fält, och män sådana som Max Müller, vilka äga den samlande och kombinerande gåvan, torde väl även framdeles kunna giva en systematiserande överblick över det vidgade området.

AFORISMER.

Att gå på händerna är naturligt, ehuru ovanligt. Om man tänkte sig en art av människor, som från far till son, från mor till dotter ginge på händerna, skulle de och vi finna detta lika naturligt som det i vår tid mera vanliga att gå på fötterna.

*

För geniet är allting tillåtet. Även kälkborgaren är allting tillåtet, om han nämligen törs och kan genomföra sin vilja — när han gjort detta, kan han möjligen kallas geni, även han.

*

Den enas lögnaktighet lär den andra att vara mindre lättrogen. Alltså är lögnaktighet ett gott.

*

Smuts är egentligen ren i sig själv. Även huden under smutsen är ren i sig själv. Det är möjligen endast sammanställningen smuts och hud, som gör

människan oren — möjligen är icke heller denna sammanställning oren.

*

Varje människa är ett ämne, varav Gud eller kanske rättare Satan kokar en dekokt av nya tankar och gärningar till nytta för andra. Det är ibland icke roligt att vara ämne.

ATT LJUGA OCH GÅ PÅ HÄNDER.

Ett par av mina aforismer i Strix' julnummer torde missförstås, emedan de äro illa uttryckta.

Att gå på händerna kan vara en tillåtlig rolighet och den kan väl knappast heller såsom övergående handling kallas onaturlig — men att beständigt gå på händerna är måhända onaturligt. Vad jag hade i tankarna var den darwinska läran om utvecklingen genom avpassning, men exemplet var icke riktigt väl valt.

Vad beträffar lögnaktighet såsom ett gott, så har jag måhända alltför paradoxalt uttryckt vad jag menat — nämligen att den enas lögnaktighet framkallar misstrogenhet hos den andra och därmed ger anledning till att den förras lögnaktighet motverkas — att lögnaktighet således innebär ett motgift mot sig själv. Måhända är det så med allt ont. Därmed är icke sagt att någon bör tillrådas att ljuga, ty motgiftet kan vara beskt nog.

INFALL OCH UTFALL.

Levertin och Heidenstam ha tagit sig före att i sitt Svenska Dagblad i förbigående säga artigheter om sina medtävlare på längre eller kortare avstånd. Det är ädelmodigt av dem och manar till efterföljd. Poetiska föreningar för "ömsesidig beundran" hava visserligen råkat i vanrykte, men vid sidan av vänkritik tör även vänbeundran och t. o. m. uppskattning av motståndare hava en uppgift att fylla, ehuru jag för övrigt anser även den berömda poetiska avundsjukan delvis berättigad. Varför skall jag icke ärligt och hederligt avundas en man i de ting, han är mig överlägsen och försöka att träla och kravla mig upp i jämnhöjd med honom, tills jag märker att det icke lyckas, i vilket fall jag måste återvända till min egen plats litet längre ned på det berg, vi bägge vandra uppåt.

Heidenstam är en skald som förtjänar både att avundas och beundras, men knappast att bliva hatad, emedan hans temperament i grunden förefaller att vara över det vanliga måttet älskvärt. Möjligen har dock även han bragt hat emot sig. Han har mörker

och ljus i sitt väsen, han som andra, och många torde dessutom hava missförstått det som döljer sig bakom den landsflyktige Dionysos' många utklädningar och vad de besynnerliga underverksförsöken att framkalla frihet och skönhet betyda, som gudasonen i medveten eller omedveten erinring om sitt ursprung icke kan underlåta att göra. Det ser sällsamt och farligt ut för jordsönerna. Somliga gå förbi den inhöljde och mena att han är galen, andra bli rädda och misstänksamma.

Heidenstam liksom Strindberg är och kan måhända ännu mera bliva en föregångsman. Föregångsmannens väg är full av faror och snaror, likaväl som av segrar, av olycksaligheter såväl som lycksaligheter. Han har efterföljare på sitt ansvar, måste draga andra med sig i fallet, men är också värdig att mycket äras, när han slagit ett slag och segrat, och dess mer äras, ju närmare han för sitt folk genom ödemarker och fiendeskaror till det land han anat vara de lycksaliges och strävat efter att finna.

*

En hövding skall kunna ödmjuka sig till att göra tjänaresyssla, men han skall ock veta att intaga den plats som tillkommer honom såsom härskare — det ena vid sin rätta tid, det andra vid sin.

*

Man skall icke vara föredöme i avhållsamhet, utan i avhållsamhet, när den är behövlig eller nyttig. Man kan vara ett föredöme även i förnuftig njutning.

*

När man önskar vara något och icke strävar att bliva det man önskar, är man olycklig, åtminstone tills man börjat taga de första stegen att nå det önskade.

*

När man tror sig vara något och upptäcker att man icke är det, är man olycklig, tills man försöker vara det man är.

*

TANKAR OCH INFALL.

Självbekännelse verkar befriande. Katolicismen bereder en icke skrämmande utväg till självbekännelse genom den hemliga bikten inför biktfadern. Detta tör vara en av anledningarne till den sista tidens omvändelser till katolicismen. Vår kyrka lämnar förmodligen även tillfälle till hemlig bikt, men måhända icke så ändamålsenligt anordnad.

Självbekännelsen behöver naturligtvis för övrigt icke vara kyrklig, för att fylla sitt ändamål. Studentkamrater dölja sig icke mycket för varandra och de borde kanske göra det ännu mindre. Sexuella hemligheter äro tunga att bära på i ensamhet.

Kvinnorna äro sannolikt mera böjda för hemlighetsmakeri i det könsliga på grund av deras starkt utvecklade skamkänsla, som visserligen möjligen kan motverka förirringar, men också stänger in sådana, som skett, med så mycket oupplåsligare lås. För dem torde därför den katolska biktstolen vara särskilt lockande.

Offentlig självbekännelse kan vara lämplig för personer, som befinna sig i något förhållande till det offentliga, som kräver, att deras invärtes framställes sådant det är — ifall det utvärtes icke kommit att motsvara detsamma. Strindberg har förmodligen erfarit detta behov, när han skrev "Inferno", att visa sig sådan han är invärtes för att rätta sina utvärtes osanningar. För övrigt har han gjort offentliga självbekännelser redan förut, ehuru sannolikt med omedvetna eller medvetna försök att blanda bort korten.

Att kräva självbekännelser som en absolut nödvändig plikt torde vara alltför hårt — emedan arten av förirringarne kan vara sådan, att de förefalla vissa människor absolut omöjliga att omtala. Dessa böra kunna ha rätt att dölja sig så länge de behaga och försöka ställa till rätta med sig på egen hand så gott de kunna. Mycket är beroende på det förtroende man kan sätta till den, inför vilken man yppar något. Även bekännelser av verkliga lagbrott inför vänner eller väninnor borde kanske alltid av dessa senare hemlighållas och överlämnas åt den förbrytande själv, att i enlighet med sitt samvete inför domstolen erkänna eller icke. Endast i detta fall tör självbekännelse inför vänner och väninnor kunna motsvara den katolska öronbikten, vilken efter vad jag tror förutsätter, att det biktade

aldrig skall yppas eller giva anledning till rättsliga följder — d. v. s. annat än i det fall, då biktfader och biktbarn överenskomma, att självanmälan skall ske.

*

Det han vara lika rätt att pröva livsregeln hos olika kyrkor och sekter genom att söka efterleva den, som att pröva olika filosofiska system genom att genomtänka dem. Strindberg har börjat göra försöket med den romerska kyrkan liksom förut Tolstoy med den grekiska. Själv har jag ibland god lust att inträda som volontär i Frälsningsarmén — skada blott att där icke finnes någon främlingslegion för fritänkare. Man kan icke åtaga sig att tro, vad general Booth tror, innan man själv kommit till samma övertygelse, men man kan möjligen understödja honom i de välgörenhetsgärningar, han satt i gång och energiskt genomför. Möjligen är det dock olämpligt att införa ett främmande element i en enhetlig krets — det kan bli som nytt vin i gamla flaskor.

"Kungasalig vandrar tiggarn, bröder,
under rankans krona böjd."

Citatet är ur en dikt av Runeberg. Det låter först som en ljudvåg från Elyséen, en bölja av sorglös lycksalighet och frihet. Men hör man närmare efter, tycker man sig finna att vågen icke är ren. Varför är tiggarn böjd under rankan? — är rankan tung att bära? — menas det att tiggarn är så drucken att han icke mäktar hålla sitt huvud uppe? Det böjda huvudet kommer den elysiska stämningen att sjunka — versen har icke helt förlorat sin skönhet, man går fortfarande och upprepar för sig själv det vackra ljudfallet, men man kan icke mer hålla borta idéassociationerna med vissa dagligdags gatscener, vilka äro allt utom elysiska. Det finnes människor, som ännu i ett långt gånget stadium av rus kunna te sig älskvärda — t. o. m. kanske älskvärdare än vanligt — men när de förlorat herraväldet över sina lemmar har dock tillkommit ett element av fulhet, som blandar malört i den vänlighetsstämning man erfar av att se en människa helt överlämna sig åt sorglös lycksalighet.

Citatet med dess dubbelstämning kan nästan brukas som motto till en diskussion av nykterhetsfrågan. De som helt fördöma ruset glömma allt det elysiskt frigjorda och mänskligt förtroliga, som,

förut sammanfruset, smältes flytande av den livsväckande drycken. När man är drucken ljuger man mindre, är mindre misstrogen och mera hjärtlig mot sin närmaste granne än annars. Man är mer sig själv och mindre den uppstoppade förevisningsattrapp man eljest brukar föra omkring bland sina samtida. Man har med ett ord, ehuru på konstlad väg, kommit himmelriket ett stycke närmare än eljest. Kan man på annat sätt åstadkomma allt detta, så kan måhända ruset undvaras, och det kan i alla händelser finnas skäl nog som göra det nödvändigt att motarbeta rusdrycksbruket, men man har ingen rätt att bortljuga själva den bacchanaliska stämningens skönhet i dess yppersta ögonblick. Ingen som hört Scholander sjunga Bellman, kan förneka att denna stämning innebär en art livrikedom, som förmodligen icke är att anträffa annat än under rankans krona böjd. Mycken annan sång med högre moraliskt anspråk förefaller tunn och torr inför det av all den humoristiska gudomens fullhet genomgjutna majestätet i den bekanta riddardubbningen, sådan den sjunges av Scholander när den heliga vreden över tidens *danse macabre* faller över honom.

Emellertid lär Scholander själv vara ett stycke nykterist och Bellmans yppersta bacchiska poesi lär härstamma från hans yngre obrutna period — även

den bacchanaliska glädjen får icke alltför mycket trotsa livets uthärdningsförmåga, om den icke skall bli en död glädje.

*

Albert Engström är förmodligen samtidens yppersta humoristiska tecknare här i landet, och måhända räcker hans humoristiska överlägsenhet även till för grannländerna och litet därtill. Det tör finnas andra tecknare med gemytligare sinne och även mångsidigare omfattning (dock har A. E. ännu icke utvecklat alla sin armés truppmassor av gestalter, vilka hittills mestadels ehuru icke alltid varit maroderande Kolingar, och vilkas huvudstyrka kanske ännu icke alls visat sig), men ingen annans humor är så sillsaltbitter och intet annat ritstift har ett så djärvt, starkt och tigerklosäkert grepp i det mänskligt karakteristiska. Han hör till dem som "löpa linan ut" och når därför ibland gränsen (och ibland litet däröver) till det förruttnande eller det diaboliska, men en dylik tendens att göra utfärder ända till det mänskligt möjligas yttersta gränser är måhända oskiljaktig från genialiteten. Även Albert Engström är liksom Scholander en av dem i vårt land, som låta friska och starka toner klinga med i tidens *danse macabre* och hjälpa

till att tränga den åt sidan. Han verkar ibland nästan som en hästkur, en sorts rigabalsam med krut, brännvin och terpentin, men i svåra fall måste dylika medel tillgripas för att frälsa från döden.

*

Liksom i vårt och andra protestantiska land omvändelser till katolicismen på sista tiden blivit rätt talrika, lära i vissa katolska länder omvändelserna till protestantismen vara i tilltagande. Detta bevisar måhända att man å ömse sidor börjat anställa självgranskning och försöka göra motreligionen all möjlig rättvisa. I allmänhet tör en rörelse gå genom tiden att försona motsatser och låta förut isolerade moment genomgjuta varandra. När alla protestanter gått över till katolicismen och alla katoliker till protestantismen, tör olikheten mellan bägge religionerna vara något så när utjämnad. Det tör i världsutvecklingen vara något av "alla vägar bära till Rom" och ju närmare de på de olika vägarne vandrande nalkas Rom, desto närmare komma de även varandra och bli till sist till ett där inne.

*

Det allmänna tidsbehovet att anställa en "omvärdering av alla värden" (som Nietzsche kallar det) och giva gamla vedersakare den rättvisa man anser dem kunna förtjäna, hade visst någon del i det besök jag i söndags efter många års avhållsamhet från allt kyrkligt gjorde i Uppsala domkyrka under dess högmässogudstjänst. Jag ville se och höra vad en dylik gudstjänst i en dylik kyrka kunde ha att erbjuda mig.

Jag har förut en gång under söckentiden besökt den nyrestaurerade kyrkan såsom åtföljare av konst- och nyfikenhetsintresserade främlingar. Jag minns icke riktigt om det var solsken den dagen eller om det var något alltför okyrkligt över de åtföljande damerna eller om vår docerande poetiske filosofie kandidat förtog allvaret i kyrkstämningen genom sin självironiskt djuptförståndiga, av katalogen upphjälpta konstkännedom eller om den stämning, som framkallades av det gemytliga kvinnliga förevisandet av de gamle prelaternas kläder och klenoder väl mycket kunde ha erinrat om "hemma hos oss" — nog av jag tror att jag då eller efteråt fantiserade om löv i mängder över högt och lågt och om kransbindande unga flickor, samlade att smycka en bröllopsfest. Bordet med ljusstakarne på mittgången tog sig allt annat än bedrövat allvarligt ut — prästen kunde gärna sitta där och smutta på ett

glas rödvin eller vatten, medan han tillsåg att allt anordnades som det borde.

Jag medger att allt detta mer erinrar om en lantkyrka än om en gammal gotisk dom, men man må förlåta mig detta i betraktande av att kyrkan genom restaurationen förlorat allt högtidligt tycke av ålderdomlighet. Bilderna och ornamenten äro så nymålade, så vänliga och ljusa, allt är så ungt och midsommaraktigt, att man mer tänker på ett lantligt kyrkbröllop än på de litaniasjungande processioner och anatemautropande prelater, som pliktskyldigast borde vara tillstädes i ens fantasi, när man befinner sig i en gammal katolsk domkyrka. Det är emellertid måhända icke bara ett fel att kyrkans inre fyllts av denna inbjudande hemstämning — utsidan är dock alltför lackerad och regelmässig att icke verka tröttande på ögat och fantasien. Vad det inre torde förlorat — jag har verkligen icke sett det i dess orestaurerade skick — med avseende på historisk högtidlighet och åldersvärdighet, tör det vunnit tillbaka i vänlig glättighet, och vänlig glättighet har väl en gång i tiden lika litet varit främmande från kristna tempel som från hedniska. Där har säkerligen en gång oftare och i djupare mening än nu firats kärleks- och glädjefester för alla folk- och familjelivets lyckliga tilldragelser, för mans förening med kvinna, för ättens tillökning

med ny avkomma, för goda skördar, för nyvalda furstar och återvändande segrare. Den ensidiga stämning av stel och pliktskyldig andakt, som torde vara allmänt rådande i våra kyrkor, är kanske senare uppkommen — möjligen en följd av den protestantiska benägenheten av att överdriva "ordets" betydelse och av den ty åtföljande torra bokstavstron. Litet midsommargrön glättighet skadar därför kanske icke, även om det är i en gammal gotisk domkyrka och den har måhända funnits där redan en gång förut, när kyrkan befann sig i sitt första nyfärdiga skick — eller något ditåt, ty fullkomligt färdig har den kanske icke varit förrän nu.

Märkvärdigt nog hade predikanten vid högmässan förliden söndag för sin predikan valt ämnet "att känna sig hemma i Guds hus". Möjligen hade han liksom jag haft idéassociationer åt det hemmavidsvana i kyrkans inredning. Emellertid fruktar jag att hans uppfattning av att "vara hemma i Guds hus" hade något väl mycket kvar av pliktskyldig hemtrevnad. För att man skall trivas i ett hus måste där vara faktiskt och icke påbjudet trevsamt. Det är som sagt icke alls otrevligt i Uppsala domkyrka och en predikant som har varma, ärliga och förnuftiga ord att säga till sina åhörare är icke otrevlig. Kyrksång borde kunna vara vacker, och människor, som samlats att med välvilja för varandra

deltaga i något gemensamt, torde kunna bereda varandra välbehag. Men varken kyrkan eller dess gudstjänst eller de dit samlade människorna kunna just åstadkomma särdeles mycket av denna hemkänsla, om den ock icke helt och hållet saknas. Altartjänsten är visst ett alltför enformigt ett och detsamma. Sången i Uppsala domkyrka, där akustiken måtte vara egendomligare än på något annat ställe, ter sig rätt besynnerlig — det är ingen enhet, två eller tre röster samla sig här och där till en matt och isolerat uppstigande ljudvåg, på andra ställen göra tio eller tjugu röster detsamma, somliga ljudvågor orka knappt ens hålla sig uppe över bänkarne, hindrade av osynliga akustiska makter från varje försök att höja sig. Vad predikan beträffar, torde den i vår svensk-lutherska kyrka lida men av tvånget att hålla sig till en viss text och seden att ur denna framtvinga allt möjligt, både sådant som står där och sådant som icke står där och kanske icke alls menas. Emellertid kände jag mig rätt "hemma i Guds hus", ehuru icke särdeles mycket och därtill torde skulden vara lika mycket på min sida som på kyrkans. Jag har icke längre lust att bara se dåligheter i statskyrkan. Måhända kunde den reformeras och bli mera lämpad för människors behov av tröst, undervisning och själsnäring. Det gör kanske icke så mycket om de unga damerna,

såsom predikanten antydde, gå till kyrkan för att visa sina vackra ögon och nya hattar, som att det är stelt och surmulet i kyrkan. Vackra ögon äro väl egentligen bland annat till för att ses på och fina hattar äro klädsamma för dem som äro fina invärtes.

*

För jämförelses skull besökte jag förliden söndag även baptisternas kapell och lutherska missionshuset. Deras "Guds hus" äro enklare inredda än statskyrkans — kanske ändamålsenligare om ock icke så storartat och konstnärligt. Med avseende på predikan i statskyrkan och hos sekterna är olikheten icke särdeles stor, om man får döma av den korta erfarenheten från ett enda besök. Baptisternas predikan tycktes lägga an på praktisk tillämpning för livet. Den lutherska missionen tycktes åtminstone i det ena föredraget av de två jag hörde mera lägga an på det, de kalla den helige andes verkningar.

Jag gjorde själv ett försök att känna den helige andes verkan och har länge undrat vad som menas med "helig ande", men aldrig fullt fått klart för mig vad det är. Månne det är sanningens ande eller renhetens eller kärlekens ande — eller menas därmed "levande kraft?" Är det månne samma levande kraft som alltid uppträder, när stora gärningar beslutas och utföras, kanske är skillnaden

mindre än man tror mellan den levande kraft som med ett åskväders dån föll över apostlarne i Jerusalem och den som fyllde den första revolutionens unga fransmän, när de sjungande marseilläsen och uppfyllda av fosterlands- och frihetskärlekens entusiasm tågade till gränsen att offra sitt liv för fosterlandet och friheten. Kanske har t. o. m. Heinrich Heine rätt när han kallar sig en "den helige andes riddare" och kanske är den helige ande tillstädes lika mycket vid en bal, där alla äro enade i samma stämning av att njuta och bereda varandra lycka, som vid en bönesammankomst med samma stämning. Överallt där liv är starkt tillstädes är måhända också det som kallas "helig ande" tillstädes.

Baptisterna hade ett vacker blandad kör som verkade uppfriskande och en predikant vars präktiga utseende och stämma vittnade om kroppslig och själisk hälsa och vars predikan säkerligen bleve lika präktig, om han mer än han gör läte sin predikan springa fram ur denna egna sunda personlighet och mindre ur sökta metoder att läsa fram en hel del ur texten, som icke står där, t. ex. att Kristus genom sitt deltagande i bröllopet i Kana velat visa att kommande släkters bröllop borde vara sådana att han där vore gäst — jag tror att predikanten uttryckte det ungefär så — desslikes mindre ur obevisade påståenden gent emot vetenskapens resul-

tat, t. ex. det att den bibliska skapelsehistorien nu i sex tusen år blivit beståndande medan de vetenskapliga skapelseteorierna ramlat, den ena efter den andra. Det vore över huvud taget önskvärt om statskyrkans såväl som sekternas predikanter vore tillräckligt exegetiskt bildade, tankekraftiga och ärliga, att de kunde giva en direkt framställning om vad som verkligen står och menas i det skriftställe, varpå de bygga sin predikan, icke bara låna en äldre eller yngre föregångares tolkning eller pliktskyldigast antaga en mer eller mindre bestämt för den kyrkan eller sekten särskilt påbjuden eller sedvanlig sådan. De borde också vara tillräckligt allmänt bildade att de icke så utan vidare grunder förkastade vad andra genom långa studier tyckt sig finna vara sanning och även med verkliga grunder efter bästa förmåga sökt giva stöd. Det är sant att många människor utan närmare undersökning tro på sådant som de hört sägas vara vetenskapliga resultat utan att närmare känna grunderna, men detta är intet skäl varför en predikant, som offentligen förklarar för otillförlitliga dylika vetenskapliga resultat, icke borde framlägga bevis för denna sin förkastelse liksom även för sitt eget påstående, t. ex. att den bibliska skapelsehistorien är den enda sanna förklaringen av den jordiska och mänskliga existensens uppkomst.

När baptisternas predikan var slut intågade söndagsskolan. Jag känner icke söndagsskolornas beskaffenhet, och vet därför icke i vilken mån de äro lyckobringande eller icke, men det tycktes mig som barnen sågo allt utom lyckliga ut, vilket ingav mig en misstanke att något för dem oändamålsenligt förefinnes i skolans anordning och väsen. Kanske är plågan större än nyttan av dylika söndagsskolor? Kanske är det något i dem av pliktskyldiga känslor och påtvungen tro och för tidiga spörsmål, vilket verkar tyngande på bröstet och pinande på hjärnan? Möjligen hava de något av rätt, som vilja lära barnen att vänja sig vid lidande, men månne det icke finnes mycket påtvingat lidande, som är onödigt?

OM LIVSMONADER.

ETT LIVSFÖRKLARINGSFÖRSÖK.

I.

Att kraft alltid är tillstädes, där materia är tillstädes, tör vara obestridligt — kraften må kallas tyngdkraft, frånstötnings- eller sammanhållningskraft etc. Men kan man vända om satsen: där kraft är tillstädes, är också alltid materia tillstädes? Alldenstund vi alla människor, som sedan urminnes tider gjort oss denna fråga, befunnit oss i materiellt tillstånd och icke erfarit någonting utan med materiens tillhjälp, kunna vi icke besvara den på annat sätt än så: alltid när vi erfarit kraft har också materia varit tillstädes. Det hjälper icke att tala om tankekraften såsom en av materien oberoende kraft. Vi veta intet alls om något levande väsen, som tänkt eller känt utan tillstymmelse till hjärna eller nerver. Tankekraften tycks verka i vår hjärna något så när analogt med den elektriska kraften i metall. Icke heller viljekraften har hittills kunnat upptäckas skild från materia. Vid hypnotisk suggestion tycks den enes vilja med luften och ljuset,

vilka ju äro materiella, såsom medier eller genom direkt materiell beröring överflyttas från den enes hjärna till den andres.

Vi veta alltså icke med bestämdhet eller ens med sannolikhet, att någon som helst kraft och således ej heller livskraften existerar[1] oberoende av materia.

Härmed är icke sagt, att icke kraft kan förefinnas i materia, som för våra fem sinnen icke är uppfattbar. Av den materia, som fortplantar den kraft, som framkallar ljus genom den rymd, som är utanför luftkretsen, hava vi ingen uppfattning och hypotesen om den för de fem sinnena ouppfattbara etern, som en materia, vilken sannolikt genomflyter all annan materia, synes giva vid handen att en för oss med de fem sinnena ofattbar materia tjänar som medium för en kraftverkning, vilken för de fem sinnena är fattbar nog i t. ex. en ljusstråle. Och om kraft i allmänhet kan erfaras vara tillstädes i en för våra sinnen ouppfattbar materia, kan möjligen den särskilda yttring av kraft, som vanligen kallas livskraft likaledes vara det. Man skulle

[1] En fysiolog har sagt mig, att den gamla föreställningen om livskraftens tillvaro såsom olikartad med kraft i allmänhet numera anses för en övervunnen ståndpunkt. Detta hindrar icke att man fortfarande kan begagna uttrycket såsom beteckning för kraften, när den yttrar sig hos levande väsen.

t. o. m. kunna påstå att livskraft alltid är tillstädes i en för våra fem sinnen ouppfattbar materia, eftersom väl etern måste tänkas genomflyta icke blott den oorganiska, utan även den organiska naturen. Livskraften kunde verka i det för våra fem sinnen ofattbara ämne, som är tillstädes i varje minsta smådel av vår organism. Man kan vidare möjligen tänka sig, att livskraften, sedan den skilt sig från alla för våra fem sinnen uppfattbara beståndsdelar av ett levande väsen, fortfarande verkar i den för våra fem sinnen icke uppfattbara materien, som sannolikt genomflutit detta väsen. I så fall kunde man tänka sig verkligt levande materiella väsen, vilka icke äro uppfattbara för våra fem sinnen, men vilkas kraftverkningar vi ändå möjligen kunna erfara icke blott när de äro tillstädes i den för våra fem sinnen ouppfattbara materia, som genomflyter för våra fem sinnen uppfattbar materia, utan även sedan den förra blivit skild från den senare — genom att dessa väsen med sin från den för de fem sinnena uppfattbara materien skilda för de fem sinnena ouppfattbara materia kunde sättas i förbindelse med den i vår egen för våra fem sinnen uppfattbara materien tillstädesvarande för våra fem sinnen ouppfattbara materien. Jag ber om förlåtelse för de långa och invecklade ordsammanställningarne, vilka jag för tydlighetens skull här ansett

nödiga. Livskraften i allmänhet, oavsett om den förefinnes i för våra fem sinnen uppfattbar eller ouppfattbar materia, skulle då möjligen bliva identisk med det som traditionellt från forntiden kallas "anden" i allmän betydelse och ett väsen sådant som ovan supponerats kunna existera såväl i en materia, som för våra fem sinnen är uppfattbar som i en icke uppfattbar sådan bliva identiskt med det som fått namn av ande i individuell betydelse. Ordet ande, vilket väl snarast betyder luftväsen och sannolikt härstammar från den tid, då man förväxlade livskraftens följdverkning, in- och utandningen, med livskraften själv, är emellertid av olämplig benämning på dessa väsen, vilka väl i stället bättre kunde betecknas som eterväsen eller i alla fall nämnas med en beteckning, som anger att det är ett väsen, som kan existera i någon för våra fem sinnen ouppfattbar materie lika väl som i en uppfattbar sådan eller alldeles oavsett det ena eller det andra — jag skulle vilja föreslå "livsmonad" eller "levande monad". "Livskraft" eller "levande kraft" torde desslikes vara en lämpligare beteckning för det som brukar kallas "ande" i sin allmänna betydelse än själva detta ord.

De erfarenhetsbevis, som man fordom liksom i våra dagar anfört för tillvaron av denna levande kraft och dessa levande väsen även i för oss med

de fem sinnena ofattbar materia, äro ännu alltför osäkra, oprövade och förvirrade att i synnerlig hög grad kunna öka grunderna för hypotesen om deras tillvaro annat än för de erfarande själva. Vissa personer hava sagt sig erfara eller uppgivas hava erfarit levande kraft överströmma sig från någon ofattbar källa, röster hava hörts, syner hava setts, vilka icke kunna förklaras enbart i enlighet med den för de fem sinnena uppfattbara materiens begripna art. Först sedan allt detta stoff av erfarenheter eller påstådda erfarenheter från äldre och nyare tider blivit vetenskapligt och grundligt genomforskat, sovrat och analyserat, kan det som återstår av visshet eller sannolikhet duga till stöd för hypotesen och påståendet om tillvaron av levande kraft och levande väsen i för de fem sinnena ouppfattbar materia. Ett annat bevis kunde tänkas såsom en framtidsmöjlighet, nämligen att de fem sinnena eller något eller några av dem förfinas därhän att de kunna uppfatta det hittills ouppfattbara — eller ock att de med tillhjälp av instrument eller metoder av ett eller annat slag kunna understödjas så att de medelbart förfinas till uppfattlighet av det förut ouppfattbara eller slutligen genom upptäckandet och utvecklingen av ett nytt sinne eller något annat medel, som kan göra samma tjänst att förfina och föröka uppfattningsförmågan.

Bevisad eller icke kan emellertid hypotesen och talandet för eller emot dess sanning komma att slå en brygga mellan den materialistiska åskådningen och den transcendentala. Det kan möjligen visa sig, att man talat om samma sak, när man trott sig hava motsatta meningar — när den ene sagt "anden i naturen" och den andre sagt "kraft och materia" ha de kanske trott sig säga något oförenligt, ehuru det ena möjligen fullständigt stämmer överens med det andra.

II.

1. Enligt den i föregående kapitel framställda hypotesen om livsmonaderna kunna dessa vara antingen för våra fem sinnen uppfattbara eller icke uppfattbara, men kunna möjligen alltid vara materiella, vilket icke hindrar att de i bägge fallen samtidigt äro det som förr menades med beteckningen "andliga", d. v. s. genomströmmade av levande kraft.

2. Dessa livsmonader kunna tänkas vara till i och av sig själva och ägande en evig tillvaro, dels såsom sovande embryon (möjligen tänkta såsom varande till med latent livskraft i den oorganiska tillvaron?), därefter av någon impuls försatta i utvecklingstillstånd fram emot det fulla utövandet av sin individuella kraft och fulländningen av sitt väsen — kämpande för tillvaron, tävlande om överväldet,

än dalande, än stigande, men i det hela och huvudsakliga uppåtsträvande och uppåtgående väsen, dels möjligen såsom avgjort i sjunkningstillstånd varande, ännu fastän förgäves kämpande och tävlande väsen, och slutligen även möjligtvis såsom i det ursprungliga embryotiska och vilande tillståndet återsjunkna. Denna embryotiska vila i det organiska ursprungstillståndet (vilken vila möjligen kan tänkas såsom identisk med den oorganiska tillvaron?) kan måhända tänkas såsom möjligtvis evig, men även sådan att utvecklings-, kraftutövnings- och fulländningsdriften förr eller senare kunde vakna, sedan monadens vilobehov nått sin gräns eller en tillräcklig ny impuls till uppvaknande blivit den given.

3. Livsmonaderna kunde möjligen vara vad man kunde kalla av olika släktslag, så att det ena släktets monader icke kunde utvecklas till och ej heller återgå till att vara monader av ett annat släkte av högre eller lägre slag. Men de kunde ock vara av enahanda slag, så att alla skenbart mer eller mindre väsentligt olika monader endast befinna sig i olika grad av utveckling eller tillbakagång. Jag känner icke naturvetenskapens sista ord beträffande skiljegränsen mellan organiskt och oorganiskt, mellan växtvärld och djurvärld samt mellan de olika släktena inom växtvärld och djurvärld — jag vet därför icke om den senare hypotesen kan ställas i för-

enlighet med naturvetenskapens resultat. I alla händelser giver hypotesen om livsmonadernas evighet eller endast den om deras tillvaro även utanför eller kanske snarare innanför den tillvaro, som sysselsätter naturvetenskapen, tillfälle till flera möjligheter av detta slag än naturvetenskapen i och för sig kan giva. Man bör kunna hava rätt att gissningsvis framställa förslag till världs- och livsförklaring, även om man tvivlar på gissningens riktighet och kan hava anledning att gissningsvis framställa även ett förslag i motsatt riktning.

4. För så vitt ovanstående antaganden om livsmonadernas art och väsen ha skäl för sig, kunna också skäl finnas för den gamla föreställningen om själavandringen såväl genom allt högre utvecklade varelseformer som i nedåtgång genom skalan av allt lägre varelser. Möjligen kunna dessa utvecklings- eller nedåtgångsstadier sättas i förbindelse med de moderna lärorna om utveckling och förfall genom avpassning, urval, kamp för tillvaron, degeneration m. m.

5. En livsmonad kan möjligen vara identisk med det var och en hos sig själv uttrycker med beteckningen "jag". Jagen kunde i så fall även tänkas vara till såsom mer eller mindre omedvetna hos alla väsen ända ned till de fullständigt sovande embryon, som befinna sig i det minst utvecklade stadiet av

tillvaro. Allt eftersom monaden utvecklar sig skulle, för så vitt detta är riktigt, även jagmedvetandet bliva allt starkare.

6. Varje livsmonad kunde tänkas vara en mikrokosmos — ett litet världs- och livsallt för sig — vilket i sig mer eller mindre embryotiskt innehåller alla element och alla utvecklingsmöjligheter, som förefinnas i makrokosmos, världs- och livsalltet. Allt eftersom monaden utvecklar sig, blir för densamma alltet och jaget alltmer sammanflytande och för så vitt fulländning kan tänkas i det som är oändligt, i sin fulländning absolut sammanflytande med världs- och livsalltet. Monaden vore då utvidgad till att vara något liknande en allmonad, ett alljag, ehuru icke fullständigt detta, i betraktande av att det gäller en oändlig utveckling och omfattningsutvidgning.

7. Liksom en vattendroppe avspeglar världsrymden kan möjligen även en livsmonad så att säga avspegla hela den levande tillvaron. En människas fantasi avspeglar på ett vis livet och världen i den utsträckning hennes fantasis kraft medgiver. Denna fantasiavspegling kan möjligen hos livsmonaden i dess högsta utveckling en gång bliva relativt världs- och livsalltomfattande. Fantasi och verklig åskådning torde en gång sammanflyta till ett och varda detsamma eller snarare de torde alltid hava varit

detsamma. Det som kallas fantasi är endast en mera oklar inre åskådning, som en gång kan varda lika klar som den yttre åskådningen. Om jag icke misstager mig har Heidenstam i "Hans Alienus" uttalat en liknande mening om fantasiens och verklighetens förhållande till varandra.

8. Varje livsmonad kan tänkas besitta alla egenskaper, som även alla de övriga livsmonaderna besitta, på ett för sig säreget sätt, vilket just är uttryckt i det vi beteckna som jaget. Ju mer monaden utvecklar sig till fulländning dess mer framträder måhända denna jagiska egenart. Ju mer denna jagiska egenart utvecklar sig självständigt hos varje livsmonad, dess mer torde den senare harmoniskt stämma överens i symfonin av alla monader tillsammans — ju mer den förlorar sitt självständiga tycke, desto mer torde den klinga falskt i symfonin?

9. Möjligen kunde monaderna tänkas vara till icke av och i sig själva av evighet, utan av och i en oändlig och evig Allmonad, ett Alljag, vilken Allmonad eller vilket Alljag av evighet i sig innebär ett oändligt antal outvecklade och sig utvecklande monader. Allteftersom monaden utvecklar sig skulle den successive sammanflyta med allmonaden och bliva successive ett med densamma.

10. Tillvaron kunde i detta fall betecknas med: "Allmonaden i monaderna" eller "Alljaget i jagen"

samt varelserna med "monaderna i Allmonaden" och "jagen i Alljaget".

11. Någon avgörande sannolikhet för den absoluta Allmonadens tillvaro tyckes mig icke förefinnas, men antingen man tänker sig monaderna såsom varande till i och av sig själva av evighet eller i och av en oändlig och evig Allmonad, kan möjligheten att nå allt större allmedvetenhet, allförnuft, alljagmedvetenhet, allkraft och allomfattning etc. vara något så när lika stor. Gudomlighet att eftersträva och nå, gudomlighet, även i rent personlig mening, att se upp till och söka hjälp hos skulle i bägge fallen finnas, eftersom, även ifall det absoluta Alljaget är otänkbart, den eller de monader, som nått jämförelsevis oändligt vitt i allomfattning, väl för de jämförelsevis oändligt litet omfattande kunna vara till som något jämförelsevis, ehuru icke absolut allgudomligt.

12. Bland livsmonaderna kunde vissa tänkas såsom fader- och moder-monader, han- och hon-monader, med förmåga att efter förening framföda nya monader, andra som likaledes födande hermafroditmonader, endera så förstått att hermafroditmonader kunna differentieras till han- och hon-monader, eftersom de ju måste tänkas besitta bägge elementen, samt att dessa senare på nytt kunna som lägre eller högre varelser bliva hermafroditiska — eller

så förstått att de olika tillvarelsesätten icke kunna övergå i varandra. Man erinre sig här för analogiens skull, de hermafroditiska varelserna på de lägsta djurstadierna och bland växterna. Han-elementet tör möjligen alltid finnas latent hos honan och hon-elementet latent hos hanen — det kräves måhända endast vissa utvecklingsstadier, om ock oerhört många och långa (det är ju icke här fråga om blott de korta livsögonblick som vi människor vanligen kalla ett liv), för att en hane skall bli till hona eller en hona till en hane eller någon av dem till en hermafrodit. Möjligen kunna dessa stadier av efter vart annat hane, hona och hermafrodit tänkas omväxla i oändlighet alltefter varje monads behov och drift vid varje särskilt stadium av sin tillvaro eller alltefter de kombinationer av vilka den vid varje särskilt stadium av sin tillvaro blivit beroende.

13. Om alla livsmonaderna äro till av evighet i och av sig själva eller i och av en allmonad, kan det se ut som detta utestängde möjligheten att de kunde avla av sig och vara avlade. Men om man tänker sig att alla livsmonaderna liksom hela världsalltet för övrigt är latent inneboende i varje särskild livsmonad, och att varje livsmonad behövde genomgå avlingsprocessen genom en annan livsmonad och alstrings- och näringsprocessen i samma eller en

annan livsmonad, för att komma i utvecklingsstadiet är denna möjlighet icke längre utestängd. Även ättsammanhanget av förfäder och ättlingar kunde i detta fall tänkas förenligt med livsmonadernas eviga tillvaro, så förstått att varje ättling varit inneboende först i fadern, så genom fadern i farfadern ända upp till stamfadern, ättens första och först till organiskt liv väckta monad.

14. Varje livsmonad torde som sagt i sin beskaffenhet av mikrokosmos kunna tänkas embryotiskt vara latent omfattande och allt efter sin utveckling allt mer verkligen omfatta alla övriga livsmonader. Denna förmåga torde vara något så när identisk med det som kallas kärlek och sympati. Även motsatserna, hat och antipati, måste tänkas vara till hos alla monader, men möjligen alltmindre alltefter monadens utveckling. Dessa motsatser synas däremot leda till isolering icke till omfattning. Både omfattnings- och isoleringsdriften torde kunna tänkas vara till hos samma monad; i så fall uppstå måhända grupper av monader, sinsemellan omfattande varandra, men utestängande andra grupper. Man erinre sig t. ex. analogien med den magnetiska tillströmningen till motsatta poler. Emellertid kunde man kanske tänka sig, att den sig utvidgande monaden kunde omfatta alltflera i och för sig isolerade grupper.

15. Varje väsen har sin inre verklighet uttryckt i den genom sinnena förnumna. Jorden har sin inre verklighet, människorna på jorden hava så ock. Man skulle kunna kalla alla samtliga levande människors och varelsers levande kraft för jordanden eller jordens levande kraft. Om jorden har sitt ursprung från solen, måste väl också jordens levande kraft hava sitt ursprung ur solens levande kraft.

16. Ifall man tänkte sig alla de mänskliga jagen på jorden förenade sympatiskt och harmoniskt med det yppersta, mest allomfattande jordiska jaget, skulle detta jag på ett vis kunna betraktas som jordens personliga väsen, genomströmmande de övriga jagen och genomströmmad av dessa. Tänker man sig detta förhållande av enhetlighet och harmoni mellan det yppersta jaget och de övriga jagen även utsträckt till de övriga planeterna av vårt solsystem och vidare tänker sig solen befolkad av jagmonader, harmoniskt förenade med det yppersta i sin krets, kunde man även tänka sig att planetariska relativa alljag vore harmoniskt förenade med sol-alljaget, genomströmmade av detta och genomströmmande detta. Man kan sedan möjligen även tänka sig det jagiska harmoniförhållandet utvidgat med sol-alljag i sol-alljag till ett högsta sol-alljag.

17. Ingen kan med någon sannolikhet påstå att ett centralt relativt alljag för närvarande råder inom

de samlade jordiska jagens krets. Detta behöver icke betyda att så alltid skall förbliva. Tendensen att under sitt välde och — ifall man tänker sig förhållandet även såsom något invärtes — i sitt väsen samla alla de övriga jagen eller ett stort antal sådana, torde man i här menad betydelse återfinna hos Gautama-Buddha och Iesus Khristos samt även i sin mån hos personligheter sådana som Alexander, Cæsar, Napoleon och alla övriga mer eller mindre väldiga jag, som strävat att betvinga eller med kärlek omfatta andra. Nietzsches övermänniska kan i enlighet med detta betraktelsesätt ställas i samband med förutvarande föreställningar om Gud och Guds son, ifall man med övermänniska menar en bestämd personlighet, icke bara en övermänskligt utvecklad personlig tillvaro — det ena begreppet övermänniska utesluter ju för övrigt icke det andra.

18. Lika litet som man känner till något jordiskt relativt alljag, som enar den mänskliga anarkien till harmoni, lika litet vet man något om en verklig solgudomlighet. Men innan man helt förkastar den en gång bland jordens folk allmänna dyrkan av solen eller solguden bör man erinra sig den möjlighet, som kan förefinnas, att våra förfäder icke misstagit sig då de ställde sina böner till solen.

19. Jag vet icke, i vilken utsträckning detta utkast till monadlära överensstämmer med den av

Leibniz framställda läran, emedan jag endast antydningsvis känner den senare. Är det endast ett upprepande av Leibnizska satser, kan mitt utkast ändock vara berättigat, emedan den Leibnizska läran ännu en gång kan behöva ställas under prövning. Även de moderna teosofiska lärorna tangeras förmodligen av här framställda meningar och hava nog haft sin del i deras tillkomst. I så fall må de kunna gälla som ett inlägg i en fråga för dagen.

Jag vill icke förneka att mina antaganden här och där kunna innehålla oupplösliga självmotsägelser. Måhända kunna de dock framkalla diskussion och därutinnan vara till nytta.

OM HÄRSTAMNING.

Jag förmodar att många funnit mina fantasier i föregående uppsatser om Heidenstams underbara härstamning från Sardanapalus och Farao mindre antagliga och däri göra de möjligen icke så orätt. Själva spörsmålet om härstamningens inverkan på ett folks såväl som på en människas lynne, karaktär, utseende, uppträdande, sympatier och tillvarelsesätt kan emellertid förtjäna att undersökas.

Det är sant, att liknande orsaker framkalla liknande verkningar, och att man kunde tänka sig tvenne av varandra oberoende räckor av orsaker och verkningar, vilka åstadkomme liknande resultat i tvenne med avseende på genealogiskt sammanhang vitt från varandra skilda folklynnen, periodlynnen eller människolynnen. Det sakförhållandet, att i Italien före renässanstiden liksom i Hellas före den Perikleiska perioden utvecklat sig suveräna städer, som samtidigt voro stater, och att dylika statstäder äro särskilt lämpade att utveckla konst och mångsidig bildning, kan vara en av grunderna till

att Firenze under Medicéernas tid kommit att likna Athen under den Perikleiska perioden. Men månne icke även här en direkt rasfrändskap är medverkande orsak? Hellenerna hade länge blomstrande kolonier i Italien och voro även oavsett dessa kolonier besläktade med de italiska folken — hos bägge folkens gemensamma ursprungsfolk förefunnos möjligen de egenskaper embryotiskt inneboende, som först slagit ut en blomma i Athen och sedan efter 15—20 sekel en ny blomma i Firenze. Den liknande lokaliteten vid Medelhavets stränder eller icke långt från desamma, som är särskilt ägnad att framkalla handelsstäder av en viss slags likart, vilka i sin ordning äro ägnade att framkalla liknande kultur och konst, kan emellertid också räknas som medverkande orsak. Tyrus, Sidon och Carthago, vilkas invånare ju icke tillhörde samma rasgrupp som hellener och italer, hava även de utvecklat konst och vetenskap, som torde likna hellenisk och italisk kultur och konst icke blott genom direkt påverkan på de senare utan även av nyssnämnda grund. Man måste desslikes erinra sig att konsten och kulturen i Firenze var direkt påverkad genom studiet av den antika helleniskt-romerska konstens efterlämnade reliker och av den antika litteraturen. Sannolikt skulle dock alla dessa faktorer haft ett mindre likartat resultat på en befolkning, som vore mindre

i genealogisk frändskap med hellenerna än befolkningen i Firenze.

Om jag jämför tvenne folk, vilka ej befinna sig i härstamningsgemenskap, vare sig som systerfolk eller som moder- och dotterfolk — jag bortser här och hela uppsatsen igenom från den möjliga för alla överraser, semiter, arier, mongoler etc., gemensamma härstamningen från ett och samma ursprungsfolk — men av vilka det ena blivit påverkat av det andras litteratur, t. ex. jämför judarne och engelsmännen, finner jag hos bägge dessa folk vissa likheter. Det förekommer, om jag ej misstar mig, bland engelsmän och nordamerikaner en fantastisk men halvt på allvar tagen saga om engelsmännens härstamning från Israels tio förlorade stammar. Det kan icke nekas, att de under den puritanska perioden hade vissa skaplynnedrag gemensamma med hebréerna under dessas gammaltestamentliga krigsperioder, men denna släktskap är väl alldeles öppendagligt påverkad av den ständiga bibelläsningen, ehuru även där, oavsett bibelläsningen, kunde finnas något av de liknande orsakernas grund till det liknande resultatet t. ex. Stuartförtrycket i England och Epiphanesförtrycket under mackabéerperioden — någon verklig sannolikhet om rasgemenskap lär väl däremot icke alls vara att finna. Hos alla folk, där bibeln läses mycket och verkar

starkt och länge på familje- och samhällslivet, kommer detta naturligtvis att till en viss grad likna det fornhebreiska. Men i vilken omfattning och till vilket djup detta sker är en annan fråga — är det endast en skola varje folk genom den litterära hebreiseringen genomgår och i vilken mån behåller varje folk under allt detta sin grundkaraktär? Som judarne i allmänhet avhållit sig från varje beblandelse med andra folk är man icke i tillfälle att jämföra ett av bibeln uppfostrat folk med ett, som räknat hebréerna bland sina stamfäder, och har därför i detta fall ingen erfarenhet om härstamningens kraftförhållande till påverkningen utifrån.

För att vidare belysa frågan kan man emellertid jämföra judarne med ett med dem besläktat folk, utgånget från ett gemensamt ursprung, nämligen araberna. Äro judar och engelsmän mera lika varandra än judar och araber? Att rätt stor olikhet förefinnes mellan judar och araber är väl obestridligt. Redan 1 Moseboks författare synes vara medveten icke blott om ett gemensamt ursprung, utan även om att främmande blod inmängts i arabernas, ifall nämligen de stammar, som i nämnda bok sägas vara Ismaels, den egyptiska kvinnan Hagars med en egyptisk kvinna gifte sons efterkommande, äro arabernas förfäder. Säkerligen voro de äldre arabernas genealogiska släktgemenskap med hebréerna

före Muhammeds uppträdande och de därpå följande vida erövringstågen större än den sedan under inflytande av månggifte och konkubinat med kvinnor av allehanda folkslag i Syrien, Mindre Asien och Nordafrika blivit, och sannolikt är ännu i dag likheten med fornhebréerna större hos de i egentliga Arabien boende araberna, där blodet väl är något mera oblandat än i andra av araber bebodda trakter. Likheten mellan de nu levande araberna, såväl i egentliga Arabien som annorstädes, och fornhebréerna torde desslikes vara större — och det allt större ju längre tillbaka i fornhebréernas historia — än med de nutida judarne, av vilka de i Europa levande torde hava minst lika stor likhet med de moderna engelsmännen som med de nu levande araberna. Där judar och araber bo tillsammans torde däremot skillnaden mellan judar och araber icke vara mycket större än den var på Muhammeds tid under samma förhållanden.

Jag kan vidare uppställa frågan: äro de i modern tid levande judarne mera lika de dem omgivande ariska folken, vilkas levnadsart, kultur och sedvänjor de upptagit, än de äro lika sina egna förfäder under perioden mellan invandringen i Kanaan och Jerusalems sista förstöring — eller är förhållandet det motsatta? Jag känner icke särdeles mycket om de moderna judarnes väsen och lev-

nadsart och är därför så gott som uteslutande hänvisad till gissningar. Det anses ju, att judarne bevarat åtskilligt av deras palestiniska förfäders patriarkaliska familjeliv och den gamla starka hebreiska nationalkänslan är väl ännu hos dem ett nästan lika utpräglat karaktärsdrag, som den var i Josephi dagar. Den fornhebreiska profetiska anden och den fornhebreiska heroismen synas däremot under senare tider varit mindre framträdande hos judarne, ehuru mycket hjältemod, om ock ej så berömt som Davids och Judas Makkabei dater, kan hava utvecklats under den långa landsflyktens förföljelser och vedermödor och ehuru Spinoza och Moses Mendelsohn, vilkas väsen och personlighet jag likväl icke känner, och Georg Brandes, vilken jag känner litet mera, kunna betraktas som i någon mån fränder till Hillel, Gamaliel och Paulus — kanske även med en eller annan gammaltestamentlig författare. Möjligen har likaledes den judiskt moderna musiken hos Felix Mendelsohn, Meyerbeer m. fl. någon frändskap med den fornhebreiska musiken och den anda, som är tillstädes i de fornhebreiska psalmerna — jag är likväl i detta fall alldeles inkompetent att döma, emedan jag icke alls känner den moderna judiska musiken. Om jag däremot söker erinra mig de intryck jag haft av moderna judiska skriftställare, vilkas böcker jag läst, kan

jag kanske finna en säkrare ledtråd. Såväl Heinrich Heine som Georg Brandes och Oscar Levertin kunna vid första bekantskapen förefalla mera modernt kosmopolitiska än likartade med de fornhebreiska skriftställarne, men man kunde även hos dessa hypermoderne författare finna vissa drag, som erinra om de fornhebreiske. Både hos Heine och Levertin finner man en viss böjelse att drömma sig hän till orienten — och kanske även en viss böjelse för orientalisk doft och prakt, hos bägge böjelser för blommor och hos Levertin även för juveler, rökelser och vällukter. Häri kan man ju om man så vill spåra någon likhet med Höga visans och andra bibliska böckers författare. I de förres art att känna och uttrycka lidelse kunde också förefinnas någon likhet med de senares. Heines Nordsjödikter med sin storartade naturåskådning hava kanhända, trots all inblandning av "die Götter Griechenlands", av modern humor och annat modernt, en viss inre frändskap med de fornhebreiske profeterna. Naiviteten och innerligheten i Heineska och Levertinska dikter äro väl icke så omedvetna som i den Salomo tillskrivna kärlekssången, men icke desto mindre kunde det vara något i seendet och talandet hos de moderne poeterna och de fornhebreiske, som vore besläktat. Jag har icke anställt någon ingående jämförelse och vill icke göra något bestämt påstående.

Om jag alltså haft den förbigående fantasien om en viss likhet mellan Georg Brandes och Saulus-Paulus från Tarsus, må man icke taga den alltför mycket på allvar. Naturligtvis förefaller denna jämförelse vid första ögonkastet icke så litet sökt och jag är själv lika böjd att förkasta som att antaga sannolikheten av en själisk frändskap mellan de kristna idéernas apostel i det helleniskt-romerska Europa och de europeiska idéernas apostel i den skandinaviska norden. Emellertid är det icke helt omöjligt att något av en sådan frändskap förefinnes. När man läser den framställning Viktor Rydberg i en längre not till sin avhandling "Om människans föruttillvaro" gör av den store hedningeapostelns förhållande till grekisk filosofi, teosofi och litteratur, får man nästan det intrycket att Paulus varit rätt mycket beläst i grekisk litteratur och möjligen även varit rätt mycket intresserad av densamma under sin ungdom i Tarsus, som vid den tiden enligt Rydberg "var så ryktbart för sina vetenskapliga inrättningar och sitt lärda liv, att Tarsus då ansågs just i det avseendet stå främst av alla grekiska städer, ja överträffa själva Athen och Alexandria". Paulus citerar som bekant inför en folksamling i Athen (Apg. 17:28) några grekiska skalder: "Ty i honom (Gud) leva, röras och äro vi, såsom ock några av edra skalder hava sagt: ty vi

äro även av hans släkte." Rydberg, vilken själv är beläst nog att känna den omständigheten att dessa ord icke blott sagts av en enda hellenisk skald, Aratus (född i Cilicien och alltså landsman till Paulus), utan även återfinnes i en vers av den stoiske filosofen Kleantes, antager hos Paulus med anledning av att han brukar uttrycket *"några"* "en icke ringa beläsenhet" i grekisk litteratur. Själv ville jag för att med rätt eller orätt få min jämförelse att stämma t. o. m. däri se en litteraturkännare — det att veta och erinra sig överensstämmelsen mellan tvenne grekiska skriftställare tyder måhända på en grundligare kännedom än en helt flyktig bekantskap med hellenisk litteratur — Aratus och Kleantes äro emellertid samtida, bägge födda i 3:e århundradet, och kunna möjligen på grund av detta fått sin plats bredvid varandra i något tarsiskt bibliotek samt således lätt nog kommit att stå sida vid sida i Pauli erinring. "Parallellställen till orden 'i honom leva, röras och äro vi' finnas likaledes i den grekiska profanlitteraturen, och för övrigt kan man säga, att hela det fragment, som Apostlagärningar meddelar oss av Paulus' tal på areopagen, utgör såväl till innehåll som form ett vittnesbörd om bekantskap med helleniska idéer", fortsätter Rydberg och tillägger därefter, att man i 1 Kor. 15: 33 finner en vers ur lustspelet "Thais" av den grekiske skalden

Menander (född 342 f. Kr.) "samt att brevet till Titus (vars äkthet försvaras av Reuss m. fl.) innehåller följande hexametriska skämtvers över kreterna" — Rydberg anför den Epimenides tillskrivna versen på originalspråket och översätter den därefter till svenska på följande sätt: "Kreter ljugare städs', odjur, onyttiga bukar." "Att versen icke såsom allmänt gängse ordspråk hade kommit till Paulus", fortsätter Rydberg vidare, "utan att han ganska väl kände varifrån den förskriver sig, bevisas därav, att han såsom dess författare angiver 'en av dem' (kreterna), 'deras egen profet'. I själva verket heter det, att Epimenides var född på Kreta, och den benämning av profet, Paulus giver honom, överensstämmer därmed, att han bland grekerna var berömd för sin siareförmåga, och att Cicero räknar honom till dem, som profeterade i extatiskt tillstånd (vaticinantes per furorem)."

Rydberg försöker därefter giva skäl "för det antagande, att Paulus gjort bekantskap även med den romersk-stoiska filosofien, såsom denna på hans tid representerades av en man, vars namn då var på allas läppar och av många nämndes med djup vördnad, nämligen Seneca".

Erinrar nu icke allt detta åtminstone i någon mån om Georg Brandes och har icke Pauli universalistiska anläggning någon frändskap med kosmopoli-

tismen hos Brandes? Man kunde kanske våga en gissning, att Paulus före sin fanatiskt-judiska period i Jerusalem genomlevat en estetiskt-hellenisk i det lärda helleniserade Tarsus och då kunde haft något slängtycke med den unge Georg Brandes, studerande all möjlig europeisk litteratur utan att ännu ha hunnit tänka på "Hovedstrømningerne". Gissningen är djärv, men har dock någon hemul för sig. Den med tapperhet och en viss hetsighet förenade klokhet och själsnärvaro, som synas utmärka Pauli hela uppträdande, kunna möjligen, även de, hava motsvarigheter i Brandes' karaktär, hur olika i djup och syfte den enes mission än kan vara den andres, vilken olikhet likväl icke heller den är absolut, eftersom det i bägge fallen gäller utbredande av nya idéer inom ett vidsträckt verksamhetsfält.

En annan flyktig fantasi har lekt mig i hågen, den om själisk frändskap mellan Hezekiel och Heine. Naturligtvis synes här motsatsen än mer överväldigande och jag vill icke själv giva mycket för likheten dem emellan. Jag har försökt finna den t. ex. i Hezekiels framställning av Jerusalem under bilden av en kvinna och Heines av Hamburg-Hammonia under en liknande bild. Bägge äro ett rätt detaljerat utförande av bilden och bägge äro synnerligen naturalistiska i beskrivningen. Någon likhet har jag också försökt finna mellan satiren

och skämtet hos Heine och den bistra faderliga smädelsen hos Hezekiel. Den senare är lika osminkad i uttrycket som Heine eller än mera, och torde därutinnan endast hava övermän i Aristofanes, Swift och några deras efterföljare. Ord som enligt Hezekiel sagts till honom av Herren själv, sådana som dessa: "se jag vill tillstädja dig koträck i stället för människoträck att över denna tillaga ditt bröd" överträffa i oförsagdhet inför det nutritionella t. o. m. Heines beskrivning om vad han såg i stolen i Hammonias kammare — en lika brutal ironi torde ock ligga bakom orden hos dem bägge. Och en beskrivning som denna av skökan Jerusalem hos Hezekiel: "Vid varje vägskäl byggde du dig din höjd och gjorde din skönhet till en styggelse och utspärrade dina ben för envar som gick förbi och bedrev mycket horeri" samt hela den föregående och efterföljande skildringen är knappast mindre ohöljd och rakt på sak än det mest frispråkiga hos Heine såväl som hos Shakespeare eller Bellman, ehuru skillnaden i syftet kan vara mycket olika — hos profeten är syftet att verka avskräckande, hos de andra är avsikten löje, satir, humor eller bara att skildra liv sådant det är.[1] Jag har t. o. m. tyckt

[1] Även Shakespeare har dock ibland jämte löjet ett moraliskt syfte — se t. ex. sens-moralen i Muntra fruarne i Windsor.

mig hos Hezekiel känna igen "die blauen Husaren" som av Heine inkvarterats i ett flickhjärta, i "Assurs söner", för vilka Oholiba-Jerusalem brann, "ståthållare och hövdingar, som kommo till henne präktigt klädda, för ryttare, som redo på hästar; ståtlige unge män allesamman". Men skillnaden mellan den skräckfulla avstraffande hårdheten i den fornhebreiska profetian och det spefulla lättsinnet hos den moderne skalden är alltför himmelsvid att man på allvar häri och i andra likhetsdrag, som kunna vara tillfälligheter, skall kunna se någon djupare likhet. Jämförelsen mellan Heine och Hezekiel eller andra profeter får därför tills vidare stå i sitt värde.

Vill jag slutligen göra en jämförelse mellan "Höga visan" och Oscar Levertin finner jag visserligen parallellställen som detta i Höga visan:

"Från dig har vuxit upp en lustpark av granatträd med kosteliga frukter, koferbuskar och nardusplantor, nardus och saffran, kalmus och kanel och alla slag av luktträd, myrra, aloë och alla slag av ädla kryddor. En örtagårdskälla är du, en brunn med levande vatten och en ström från Libanon. Vak upp, du nordanvind, och kom, du sunnanvind! Blåsen på min örtagård, att dess välluktsångor må spridas vitt omkring! Min vän komme till sin örtagård och äte av dess ädla frukter!"

Och detta i en dikt av Levertin:

"Välluktstung till brädden,
om de ljuva åren
rika smörjelsen bär bud:
aloë från bädden,
myrradoft från håren,
vallmo vissnad mot min hud.

Vilda fikonträdens
kåda, gästabudens
lukt av indiskt speceri.
Gyllne rökverksskedens
aska, bröllopsskrudens
festdoft med lavendel i.

Rosenoljan biktar,
skänk av soligt Shiras,
bruna lemmars härlighet,
medan ambran diktar
om hur kärlek firas
långa kyssars evighet."

Möjligen är även förnimmelsen av vårliv och mänskligt kärleksliv, genomgjutande varandra — om man frånser skillnaden mellan sorgefull och hoppfullt glättig stämning — likartad i följande fragment av en dikt hos Levertin och av "Höga visan":

Levertin:

"En natt i maj jag såg en syn i vitt,
en vit gestalt i vita fruktträds mitt
och blont som dagens första flod av ljus
flöt hennes hår i morgonvindens sus.
Längs hennes klädebonads mantelflik,

som föll mot marken sid och drottninglik,
göt våren all sin ljusa rikedom
av sollyst dagg och vithyllt äppelblom.

— — — — — — — — — — — —

Det fruktträdgårdens första pingstdag var
med doft och blom och ljusa fjärilspar.
Vi gingo hand i hand och blick i blick,
där stigen solig genom grönskan gick.
En enda smekning evigt djup och lång
var ögats leende och stämmans sång,
men runt göt våren all sin rikedom
av sollyst dagg och vithyllt äppelblom."

Höga visan:

"Blomstren visa sig på marken, sångens tid är kommen och turturduvans röst höres i vårt land. På fikonträden mogna bären och vinstockarna stå i knopp och sprida sin vällukt. Statt upp, min älskade, min sköna, och kom! Min duva! I klippans rämnor, i klyftans gömsle visa mig ditt anlete, låt mig höra din stämma! Ty din stämma är ljuv och ditt anlete är täckt. 'Låt oss hjälpas åt att fånga rävarne, de små rävarne, som förstöra vingårdarne; ty våra vingårdar stå nu i knopp.' Min vän är min och jag är hans, där han går i vall bland liljor. Till dess dagen svalkats och skuggorna försvunnit, gå omkring, lik ett rådjur, min vän, och lik en ung gasell på Betesbergen!"

Man kunde kanske uppleta ännu flera parallellställen mellan Levertin och bibliska författare, men om överensstämmelsen är av djupare art och be-

roende på genealogisk likart, kan jag ej avgöra. Gamla testamentets böcker hava naturligtvis verkat direkt på Levertin och kunna oavsett härstamningen ha framkallat likhet i stil och uttryck.

I Tyskland talas det visst om något som kallas "Der jüdische Witz" — man menar väl därmed att humor och satir ofta förefinnes hos nutida judar — och till dess utövare kunna förmodligen i främsta rummet räknas Heine, Saphir och Georg Brandes. Finnes det någon motsvarighet till denna judiska humor och denna judiska satir i den fornhebreiska folkkaraktären eller sträcker sig deras judiska släktledning icke längre tillbaka än till Heinrich Heine, vilken kanske tagit den i arv från Voltaire, Byron och vissa tyska romantiker, att icke tala om Aristofanes, vilken han ju själv kallar sin fader? Kanske äro dessutom den Heineska humorn och satiren mera att betrakta såsom tillkomna genom överförning från något livligt spirituellt i hans rhenländska födelseorts folklynne än genom nationalt judiskt släktarv? Heines kvickhet är kanske i släkt med och påverkad av den Mefistofeliska hos Goethe, vilken ju liksom Heine härstammade från det västliga Tyskland? Och samma släktledning via Byron, Goethe, Heine kunde även hava föranlett den ständigt lekande kvickheten hos Georg Brandes. Emellertid torde något om ock icke allt av den

Heineska och den Brandesska kvickheten vara att spåra även i den fornhebreiska litteraturen, nämligen en viss energisk skärpa i uttrycket, som väl ändå starkare framträder hos fornhebreiska profeter och även ibland hos Jesus av Nazareth och som är i släkt med satir och ironi, om den ock icke fullt sammanfaller med dessa begrepp.

Den judiska litteratur, som uppstått under mellantiden mellan det judiska folkets sista avgörande förskingring och Heinrich Heines skriftställarskap, skulle, om jag kände den, sannolikt kunna hjälpa mig att avgöra, i vilken grad den moderna judiska litteraturen är en från ariska folk inympad gren av världslitteraturen och i vilken grad den är nedärvt nationellt judisk.

Jämför jag ett annat folks, det norskas, nutid med dess forntid och frågar, i vilken grad det nutida norska folkets karaktär och kultur äro produkter av en verkan utifrån och i vilken grad produkten av släktarv, kan det vara lätt nog att upptäcka något av de forntida storböndernas och vikingarnes art i det nutida norska folklynnet, även om det långa underdånighetsförhållandet till Danmark och det utdöende av de norska storätterna, som försiggick vid den nordiska unionstidens annalkande och inträde, lämnat spår efter sig i en viss landsortsaktighet, som kanske ännu icke helt

och hållet är utrotad, ehuru den väl nödvändigtvis måste helt och hållet försvinna hos ett så vittfarande och av turistströmmen omgjutet folk som det norska. Det av Welhaven gisslade "hemnorska" hos Wergeland och hans anhängare förenade förmodligen med sina goda sidor, t. ex. uppvaknandet av det stora forntidsminnet, även en svaghet, härstammande från det instängda bygdeväsendet. Hövdingenaturen har möjligen också ännu icke fullt vaknat upp i sin forntida storslagenhet — den i ett litet område avskilde småbygdemannens inskränkthet kämpar ännu med den djärve och storvulne vikingens vidfamnelynne. Det finnes i Norge en "folkeskolelærer"-aktighet, vilken trots sitt värde som övergångsstadium för ett folk, som håller på att uppfostra sig självt till ett vad Ullman kallar "adligt folk", icke uteslutande är älskvärd. Tambs-Lyche, själv kanske icke fullt fri från denna samma folkeskolelærer-aktighet, skrev en gång något om den nya civilisation av färgtryck och orgelharmonikor, som höll på att breda sig i de norska bygderna — jag vet icke, om den är inhemskt norsk och kanske den t. o. m. har sitt ursprung från den svenska pietismen, men den torde funnit god jordmån i de trånga norska dalarna. Den överallt med turistströmmen framstormande europeismen är väl emellertid nu som bäst i färd med att

bortsopa även denna övergångscivilisation samt med alla äldre dölseder, de goda såväl som de dåliga.

Vikingen i norrmannen har nog emellertid trots allt och i alla tider, även de mest danskunderdåniga, levt kvar i den norske kustbon — man erinre sig t. ex. den store vikingen Tordenskjold. Han lever ännu i Nansen och Sverdrup och hela den världskringfarande norska handelsmarinen — det säges att var åttonde norrman är eller varit sjöman — samt i de store norske diktarne. Ibsen och Björnson äro bägge hövdingar och vikingar av den gamla arten, ehuru även de ha haft att kämpa och väl ännu kämpa med småbygdemannen inom sig, Ibsen kanske mera medvetet, Björnson mera omedvetet. Sogneprästen och bygdestorbonden leva väl kvar i Björnson med förtjänster såväl som svagheter. Ibsen har möjligen något kvar av haugianen och småstadsbon. De äro dock även med dessa inskränkningar i släkt med de gamle sjöfararne som drogo till Frankrike, Spanien, Jorsala och Vinland, dit medförande Norge och förande med sig något av det främmande landet hem. Och bland de yngre, om vilka jag dock känner ganska litet, behöver man bara se Knut Hamsuns kämpagestalt och havsörnsfysionomi för att komma i fornstämning, ehuru denne väldige viking med all kraft levat sig in i den kraftödande moderna förfiningen. Kanske har

han därutinnan haft föregångare bland de härmän som följde Harald Hårdråde och Sigurd Jorsalafar till Miklagård och stannade kvar bland efterhellenerna, sedan Harald eller Sigurd dragit hem till Norge igen. Norge är sannolikt i sitt nuvarande tillstånd lika mycket ett uppvaknande av det gamla forntida Norge som det är ett av den europeiska sekelslutskulturen stormat nydaningsland. Det urnorska beblandar sig med det alleuropeiska. Ifall ur detta famntag likväl födes ett originalnorskt framtidsfolk, kunde detta tjäna som bevis för mitt käpphästpåstående — vilket för övrigt får stå i sitt värde bäst det gitter — om den särskilda härstamningens seghet att hålla i sig som tåga i folkens och individernas utveckling.

Jag har nu sysslat med tvenne folk, som äro av oblandad härstamning, judarne så gott som helt och hållet, norrmännen något mindre, i det hos dem kveniska och lapska, kanske även skotska och engelska, danska, tyska och holländska element kunna vara att medräkna, om ock icke i någon nämnvärd utsträckning annat än i fråga om det danska elementet. Jag vill nu anbringa min gissning på folk, som mer än andra äro att betrakta som blandfolk. Spaniens befolkning härstammar dels från det eller de folk, som bebodde halvön på det romerska väldets tid, dels från västgoter och

araber. Romarnes samtida, som bland sig räknade Numantias berömde försvarare, hava tydligen lämnat en ryggtåga efter sig i de nu levande spanjorerna — den desperata spanska tapperheten var ännu lika desperat i det cubanska kriget förliden sommar som vid Numantias fall år 134 före vår tidräknings början. Västgotisk d. v. s. germanisk humor och arabisk sådan, känd från "Tusen och en natt", i förening med de nämnde numantinarnes fallenhet för överdåd utan beräkning av följderna, äro nog samtliga tillstädes i Riddarens av La Mancha sorgliga men i grunden ädla och aktningsvärda skepnad. Alba, Wargas och Loyola äro numantiner d. v. s. desperados, likaså Pizarro och Cortez. Det stolta spanska ridderskapets El-Campeadores och Don Gonsalvos de Cordoba äro numantiner och västgoter i förening. De värdige ridderlige morerna ha säkert en god del i den spanska grandezzan. Tjurfäktarn är väl nästan oblandad numantinare.

Hos den engelska och skotska blandbefolkningen, som leder sin härstamning från gaeler, anglosaxer, skandinaver och normander, återfinner man den skandinaviska hövdingen i vissa engelska och skotska adelstyper, vilka dock helt naturligt äro modifierade allt eftersom de äro mer eller mindre bemängda med gaeliskt, franskt (genom

normanderna) eller anglosaxiskt blod. Dit höra alla dessa Douglas, Bothwells, Percys och i senare tider Nelsons och Byrons, som levat ett verkligt liv i den engelska och skotska historien eller ett diktat i den engelska och skotska sagan, sången och romanen. Det gaeliska draget torde hos vissa av Englands och Skottlands skalder återfinnas i en viss art av naturmystik, den Ossianska, vilken väl är olik all annan naturmystik. Jag tror att man träffar den hos Edgar Allan Poe liksom hos Shelley och kanske även hos andra — jag är för litet litteraturkännare att nämna flera. Puck och Titania hos Shakespeare äro, om de hava inneboende något av den Ossianska naturmystiken, så genomgjutna av anglosaxisk livsfyllighet, att i dem det gaeliska elementet är svårare att upptäcka. Ariel i "Stormen", vilken jag trodde mig minnas som ett luftigt elementarandeliknande väsen, befanns vid närmare efterseende vara rätt klumpigt materiell — möjligen har han blivit det mer i den svenska översättningen än i sin ursprungliga engelska gestalt?

Den engelska och skotska humorn hos Shakespeare, Scott och Burns är säkert rätt mycket germanisk, d. v. s. anglosaxisk eller skandinavisk. Falstaff har säkert rätt mycket av en holsteinare eller mecklenburgare — "the lasses" och "lads"

hos Burns äro kanske rätt lika Dahlgrens värmländska töser och pojkar och ha väl också någon likhet med Arne och Synnöve Solbakken hos Björnson. Det skotska lantjunkarliv, som skildras av Sir Walter Scott har säkert litet släktstycke med det värmländska, som skildras av Lilliebjörnarne, far och son, samt med det norska hemliv, som skildras av Jonas Lie och Kielland — herrarne Garman och haugianerna hos Kielland förefalla mig kunna ha kusiner på långt håll i Skottland. Man kunde härav draga slutsatser om ett skandinaviskt släktdrag hos Walter Scott, ehuru man också måste taga i betraktande den möjliga direkta inverkan han kan ha haft på Lie och Kielland.

Jag vill icke ytterligare fortsätta med detta försök till utredning av spörsmålet om härstamningens inflytande på ett folks eller en persons karaktär, utseende m. m. Under skrivandet har jag nämligen kommit till insikt om att mina etnografiska, historiska och biografiska kunskaper äro otillräckliga att utreda frågan med någon saklig visshet. Spörsmålet om härstamningens och den utifrån kommande inverkningens kvalitativa och kvantitativa delaktighet i ett folks eller en människas kynne samt deras förhållande till varandra är säkert invecklat nog. Där man tror sig spåra likhet av härstamningsgrund, måste man taga i betraktande även

andra grunder för likheten, t. ex. den liknande boningsorten, de liknande levnadsvillkoren, direkt inverkan av moder- eller systerfolks litteratur på ett dotter- eller systerfolk m. m. En fullt kompetent fackman kunde emellertid avskilja allt vad som kan räknas till de övriga faktorernas inverkan och subtrahera detta från helkaraktären av det folk eller den person, vars härstamning han vill utleta — det som återstår efter denna subtraktion är då kunskap om härstamningen. Sedan man t. ex. räknat bort att Norge är en halvö och England-Skottland en ö, att bägge hava några likheter i belägenheten och icke äro alltför olika i klimat, att engelsmän och skottar äro även oavsett skandinavisk inflyttning besläktade med skandinaverna genom anglosaxerna, att redan gaelisk och efteråt även anglosaxisk och anglo-gaelisk-normandisk kultur inverkat på norrmännen, vilka desslikes i senare tid påverkats av engelsk-skotsk kultur och litteratur, likaledes räknat bort direkta inflytelser, som icke äro inavling, från Skandinavien på England-Skottland, skulle det som vid jämförelse av t. ex. Byron och Hamsun efter denna frånräkning återstår av likhet vara uteslutande att betrakta såsom härstamning av samma folk och möjligen samma stamfader. Hade man tillfälle till fullständig genealogisk undersökning, skulle man genom att följa de bägge

släktledningarna finna den gemensamme stamfadern och därigenom styrka riktigheten av den psyko-etnologiska och psyko-genealogiska uträkning man förut gjort.

Att en viss likhet förefinnes mellan dessa bägge författare har åtminstone varit ett av de intryck jag själv haft av Hamsun — det obändiga, trotsiga jagiskhetslynnet, åtföljt av en viss "gloominess" och en viss suverän likgiltighet för andras sedvänjor och tänkesätt m. m. torde vara gemensamma drag hos bägge. Man tänker naturligtvis, när man gör denna iakttagelse, på Byrons härstamning från en av Vilhelm Erövrarens följeslagare. Om jag ej missminner mig skrevs dennes tillnamn "De Burun", vilket tänkt med franskt uttal kunde vara en förvrängning av namnet Björn, vilket ytterligare stärkes av att namnet också kommit att skrivas som "Byron", vilket också låter som en förvrängning av "Björn". "De Burun" skulle således, om man antager att "de" är en kvarleva efter ett "fils de", helt enkelt betyda Björnson, vilket väl snarare är hemmahörande i Sverige och Norge än i Danmark. Erinrar man sig vidare att svenskarne vanligast gingo i österviking — västkustbefolkningen räknades i forntiden till Danmark och Norge — har man ytterligare anledning att anse, att Vilhelm Erövrarens följeslagare "De Burun" och följakt-

ligen även lord Byron härstammat från Norge, sannolikast från "Viken", d. v. s. landet kring Kristianiafjorden jämte Bohuslän, från vilken landsända Gånge-Rolf, Normandiets erövrare, ju ansetts härstamma. Någon av Hamsuns stamfäder kunde varit från samma trakt, ehuru hans senare stamfäder flyttat till Nordland, Hamsuns födelsetrakt, och denne och "De Burun", d. v. s. "Björnson", hava haft en gemensam stamfader. Här ligger ju gissningen nära till hands.

Emellertid måste man ta i betraktande att Hamsun medelbart eller omedelbart kan ha varit påverkad av Byrons skrifter och den framställning av hans personlighet, som man träffar i biografiska och litteraturhistoriska böcker. Dessutom kan som sagt den norska och den engelskt-skotska folkkaraktären i allmänhet hava gemensamma drag av andra grunder än den gemensamma härstamningen. Vidare kunde det vara något liknande i Byrons och Hamsuns livsvillkor, trots skillnaden i ursprunglig levnadsställning. Ju mer som återstår av likhet som ej kan hänföras till andra faktorer, dess starkare måste sannolikheten av dess beroende på gemensam härstamning bliva. Mellan Strindberg och Hamsun finnes även vissa likheter. Om det är sant, att Strindberg härstammar från Strinden i Norge, kunde det icke vara helt osannolikt att

de haft gemensamma stamfäder. Men även här måste andra faktorer medräknas, såsom den av liknande livsvillkor, Strindbergs direkta inverkan på Hamsun och inverkan på bägge av liknande tidsströmningar.

Jag vill emellertid som sagt icke vidare fullfölja mina hugskott, vilka kanske mera likna sådana lekar som "var är katten" än inlägg i frågor av någon vikt. Man kan ju tills vidare betrakta det som ett sällskapsspel att räkna ut släktledningar från Nimrod och Ingjald Illråde för att därigenom finna ut kusinaget med sin närmaste granne vid bordet.

DJURTYPER I MÄNNISKOTYPER.

Huruvida människorna utvecklat sig ur något högre apsläkte eller haft en med de högre aporna gemensam stamfar eller om den gemensamma stamfadern för apor och människor såväl som för alla varelser varit en urcell, må darwinister och antidarwinister tvista om. Fostret lär ju dock i moderlivet undergå en något liknande utveckling som en möjlig släktenas utveckling från urcell till människa — och om denna fostrets utveckling i moderlivet också icke betyder att människosläktet successivt genom allt högre djurstadier utvecklat sig till vad det är, kunde det dock möjligen giva en antydning om att samma egenskaper, som utmärka de fosterlivets olika utvecklingsstadier motsvariga djursläktena, ingå i den mänskliga organismen. Erinrar man sig sedan atavistiska egenskapers eller beskaffenheters nyckfulla uppträdande hos vissa individer av samma släkte, som eljest icke synbart besitter dem, efter att helt och hållet hos en lång rad av förfäder hava varit latenta, och antager man vidare, att än den ena, än den

andra atavistiska egenskapen eller beskaffenheten uppträder hos olika individer av samma släkte, kunde man kanske få någon föreställning om orsaken till den icke sällsynta iakttagelse människor tro sig göra av en viss likhet hos en person med en eller annan djurtyp.

Denna likhet består antingen i huvudets och gestaltens form, kanske ibland åtföljd av en konstant skymt av likhet i ansiktsuttryck samt i sätt att röra och föra sig, eller ock enbart i detta ansiktsuttryck och detta sätt att röra och föra sig, vare sig för ett visst tillfälle eller för längre perioder. Den förra likheten synes mera vara en medfödd, den senare mera en förvärvad.

Det synes som man sedan urminnes tider haft känning av denna människans likhet med djurtyper. I gammal och ny tid hava t. ex. djurnamn brukats om människor. Man erinre sig uttryck som dessa — "gån och sägen den räven" (Jesus av Nazareth om Herodes, Lukas 13: 32) — "Lejonet av Juda" — "vid ett sto för Faraos vagnar liknar jag dig, min älskade" (Höga visan) — "si skön är du, du duvoögda" — "min vän är lik ett rådjur eller en ung gasell". Eller om man vill lyss efter på andra håll, erinrar man sig sådana namn som "Torbern Oxe", "Erik Uggla", "Rääf av Småland", namn, i vilkas speciella djurlikhet kanske ursprungligen

en stamfaders mest framträdande egenskap blivit uttryckt, ehuru även efterapandet framkallade liknande djurbenämningar på adelsätter, utan att därmed utmärkts någon egenskap hos en stamfader. Även bragden att döda det eller det djuret kan ha givit anledning till vapen och därefter till namn. Sådana namn som "Henrik Lejonet" och "Albrekt Björnen" äro ett slags öknamn, ehuru med berömmande mening och heroisk klang. Under senare tider hava uppkommit mera försmädliga öknamn såsom "Haren", "Grävlingen" o. d., eller uttryck sådana som: "han såg ut som en folkilsken tjur" — "du är en hare" — "din förbannade oxe" — "ditt svin" och andra liknande. Den hos outvecklade folk förekommande vanan att nämna människor med djurnamn "Björn", "Ulv", "Falköga", "Sittande Tjuren", etc. har kanske ursprungligen uppkommit på grund av en persons med ifrågavarande djur besläktade egenskaper och utseende, vilka sedan ibland gått i arv på avkomman, antingen den besuttit samma egenskaper som fadern, farfadern eller farbrodern, vilka erhållit det som hedersnamn, eller icke. De kunde dock även uppkommit av det intresse den namngivande fadern eller modern haft för det ena eller det andra djursläktet.

Djurnamn och djurliknelser innebära väl i alla händelser icke alltid antydning om en bestämd

djurlikhet hos dem på vilka de brukas. Den som i vredesmod av en annan blivit kallad "oxe" eller "svin" behöver icke nödvändigt synnerligt mycket likna dessa djur till utseende eller uppförande, ehuru det väl åtminstone behövs någon anledning — t. ex. uppförandet för tillfället — till att det ena eller det andra djurnamnet väljes till skällsord. Detsamma kan sägas om valet av djurnamn som smekord — "min lilla gris" är väl icke något särdeles betecknande ord för alla småttingar, som så nämnas, ehuru det är lämpligt för vissa babys och i någon mån för alla på grund av den allmänna babyvanan att söla ned sig. "Min lilla duva" såsom beteckning för en rysk löjtnant, brukad av en annan rysk löjtnant (se Tolstoy), förefaller ännu orimligare — den har kanske ursprungligen brukats till smekord för duvoliknande unga kvinnor — efteråt har kvinnobegreppet försvunnit ur ordet och vänlighetsbegreppet ensamt blivit kvar.

Vare härmed huru som helst, igenkänner man ju hos mötande och bekanta skymten av en eller annan djurtyp eller bara ett övergående uttryck av likhet med en eller annan djurtyp. Om alla människor bära härstamningen från en lång rad av allt högre utvecklade djursläkten inom sig eller motsvarigheter till deras respektive huvudegenskaper, kunde man om dessa flyktiga skymtar säga att vid

olika tillfällen framträder haren, räven, hunden, katten, örnen etc. inom en människa, mer och oftare det ena eller det andra hos den särskilda individen, allt efter hans åt det ena eller det andra hållet besläktade egenart. Den mera stadigvarande likheten med en viss djurtyp, icke blott vid ett särskilt tillfälle utan hela livet igenom eller under långa perioder av detsamma, torde tyda på antingen en atavistiskt från ett dylikt djursläkte nedärvd egenart eller på en egenart, atavistiskt nedärvd från förfader eller förfäder, vilkas liv haft någon likhet med det ifrågavarande djursläktets — en indians smygliv har t. ex. någon likhet med en rävs — eller ock på att den ifrågavarande personens liv av någon annan orsak än härstamningens kommit att likna det ena eller andra djursläktet. En nattlig likplundrare, sådan som Dickens skildrat i "Our mutual friend", kan på grund av sitt yrke oavsett all atavism komma att i någon mån likna en uv, en hyena eller ett annat nattdjur. Sluskigt och på kroppens gödande anlagt liv kan hos en människa på grund härav, oavsett härstamningen, framkalla likhet med ett svin i utseende och uppträdande.

När likheten mellan en människa och en viss djurtyp är uttryckt i huvudets, ansiktets och gestaltens ursprungliga form och tillvarelsesätt, har man anledning att antaga en nedärvd likhet. Adels-

mannen och hästen äro bägge rasvarelser, vilkas rasförädling kan ha haft vissa likheter i syftet, t. ex. lämpligheten för krig, jakt och därav följande smidighet — därav kunde härledas att adliga fysionomier och gestalter stundom ha något, som flyktigt erinrar om en häst. Rovfågelstypen hos adelsfolk kunde möjligen delvis härleda sig från det med rovfågelns något likartade rovriddarlivet eller vikinglivet. Den äldre adeln i Europas flesta länder räknar sannolikt bland sina stamfäder endera rovriddare eller vikingar. Normanderna hava ingjutit något av sitt blod i Englands, Frankrikes och Italiens adel, tyska rovriddarättlingar hava väl desslikes ingjutit blod i många länders adelsfamiljer. Rovriddarens nedblickande på de i dalen förbitågande handelsforna eller vikinghövdingens utblickande från lyftingen hava väl något av samma syfte som gamens eller örnens ned- och utblickande på dalens eller havets byte — ögats och profilens form, nacken och den övriga gestaltens hållning hava på grund av denna likhet i syftet och även på grund av likheten i lokalitetsförhållandet mellan rövare och byte fått en likhet, som ytterligare stärkts av den likhet det liknande yrket givit bäggederas karaktär. Man måste dock erinra sig även andra anledningar till den traditionella adelstypens kroknäsighet och anstrykning av nedblic-

kande, nämligen dels den i sadeln sig resande krigshövdingens överblickande av ett slagfält från en höjd samt feodalherrens och godsherrens nedblickande på bugande vasaller och underhavande. När rovfågelstypen förefinnes hos ett helt folk eller en viss trakts befolkning, torde fallenhet för krig och jakt hava sin del i typens förekomst vid sidan av andra orsaker, vilka man kunde komma på spåren efter ytterligare undersökning.

Även egenskapsöverförningen från den ene till den andre måste kanske räknas med i fråga om djurtyplikhet hos människor. "Säg mig med vem du umgås, skall jag säga dig vem du är", kunde tagas även i bemärkelse av att "du har genom umgänge blivit till utseendet lik den med vilken du umgås". När man talar om "äktenskapstycke", kan detta visserligen förklaras såsom ursprunglig likhet, vilken verkat sympativäckande, och även "väntycke" kan förklaras såsom ursprunglig sympatiframkallande likhet. Men även den suggestiva påverkningen av den enes egenart på den andres bör väl medräknas, när man skall förklara "äktenskapstycke" och "väntycke". En dylik överförning människor och djur emellan är icke heller otänkbar. Att en hund får något av sin husbondes karaktär är ju rätt sannolikt — däremot vill man icke gärna tro att husbonden tar något nämnvärt intryck av

sin hund. En jägare vars liv har så mycket gemensamt med jakthundens, torde likväl icke blott på grund härav, utan även genom mer eller mindre medveten iakttagelse av jakthundens sätt att jaga och spåra förvärva eller ytterligare utveckla en eller annan egenskap, som liknar jakthundens och kanske även är skönjbar i hans utseende. Bismarcksprofilen och Bismarcksgestalten av övermänniska med anstrykning både av örn och av bulldogg och kanske häst,[1] torde härstamma från rovridande, hästskötande och jagande förfäder i det skogiga, jagande Thüringen, de borgbebyggda höjderna vid Rhen och det hästskötande Låg-Tyskland.

Det är icke osannolikt att skymten av en högre djurtyp i en människas anlete och gestalt betecknar en högre utvecklad människotyp än skymten av en lägre. Den som liknar en hare eller ett får är kanske underlägsen den som liknar en hund, en elefant eller en apa. Voltaires liksom Darwins något om apa erinrande utseende och deras överlägsna begåvning kunna ha haft något att göra med varandra och jag tror, att man ibland påträffar elefantliknande personligheter med snusande och snörvlande näsor och klumpigt klivande ben, vilkas

[1] Jag drar mig dock för att bruka dessa sista tvenne liknelser om detta i grunden förnäma och högmänskliga utseende, liksom jag även för övrigt anser människors djurlikhet högst relativ utom i undantagsfall.

godmodiga lynne och anlag för en viss storlemmad skämtsamhet icke utesluta en stor klokhet.

Kanske måste man först genomgå många efter varandra följande stadier av likhet med allehanda djursläkten och liksom förmänskliga dem, innan man når full helmänsklighet och möjligen har man icke nått denna förrän den sista tillstymmelsen till likhet med vare sig den ena eller den andra djurtypen försvunnit, ehuru de alla ingått som ingredienser i helstöpningen. Man erinre sig den gamla anekdoten om springpojken, som blev sänd med ett bud till William Shakespeare, vilken befann sig på ett värdshus, omgiven av stort sällskap. Som gossen icke sett Shakespeare, bad han om upplysning, hur han skulle finna den rätte. "Lämna brevet till den som är mest lik en människa", blev svaret, och upplysningen var tillräcklig för budet att finna den sökte. Shakespeares människolikhet var så avgjort överlägsen de andres, att den ögonblickligen ledde rätt.

Emellertid är som sagt djurlikheten icke blott uttryckt i huvudets, anletets och gestaltens form, utan, där denna slags likhet icke förefinnes, även i ansiktsuttrycket och sättet att röra och föra sig. De eljest mest människoliknande människor kunde därför såväl för ögonblicket som för långa perioder och ett helt liv igenom vara mera djurliknande

än de, vilkas huvud, anlete och gestalt hava stark anstrykning av en eller annan djurtyp. I sådana fall kunde man kanske misstänka att avkomman finge någon skymt av större eller mindre djurlikhet i själva formen, om nämligen förvärvade egenskaper gå i arv, vilket ju dock betvivlas. Dessutom kan en fysiognomis nedärvda typlikhet med ett bestämt djursläkte hava till den grad nedtryckt övriga arv efter förgångna djurtyplikheter, att de sällan eller aldrig uppträda ens såsom flyktigt förbigående uttrycksskymt. Bismarck har kanske rätt ofta vid riksdagens debatter haft tycke av nedblickande eller energiskt på rovet nedstörtande örn, möjligen ock vid ett eller annat tillfälle även av bistert väntande bulldogg, men av hare eller får har nog aldrig en skymt varit synlig i hans majestätiska ansikte och väldiga gestalt. Och har räven någon gång varit synlig vid diplomatiska förhandlingar, vilka väl ända in i våra dagar behållit alltför mycket av den traditionella listigheten, har den säkert känt sig illa till mods bland det stolta och djärva i den store statsmannens väsen. Huvudets och ansiktets form är för övrigt så storstilat mänsklig, att dess överlägsenhet visserligen icke helt undertrycker släkttycket med de nämnda djurtyperna, men förädlar dem till att vara uttryck för goda egenskaper, örnlik djärvhet, bulldogg-

liknande styrka, snarare än erinringar om ett lägre djurtypliknande stadium. För övrigt växla de mer eller mindre dåligt reproducerade porträtt jag sett av Bismarck rätt betydligt — somliga av dem hava nästan icke alls den våldsamma prägel av vissa starkt utvecklade egenskaper, vilka ha någon anstrykning av en bestämd djurtyp, utan synas giva en bild av rätt harmoniskt och jämsides utvecklade stora och ädla egenskaper — det bekanta Lenbachska, för vars beslutsamma, befallande, snarare fina än grova haka och underläpp bulldoggsbilden dock är en alltför låg liknelse, torde emellertid med dess på samma gång naturkraftliknande och övermänskliga väldighet, trots allt vad däri kan finnas av djurtyperinring, vara ännu mera storartat än dessa andra endast högmänskliga.

OM JAGMEDVETENHET.

(EN SPEKULATIV NYCK.)

Det här följande gör icke anspråk på att hava något värde såsom filosofisk spekulation och jag kallar det därför mera blygsamt för en spekulativ nyck. Möjligen innehåller det en eller annan rätt gissning, men alltsammans kan ock vara nonsens — man må taga det sådant man finner det, sannolikt eller icke, gott eller dåligt.

Jag minns mig av en eller annan vetenskapligt kunnig person ha hört Vintergatan — inklusive de stjärnor, även vår sol och dess planeter, som kunna anses höra dit — omtalas såsom möjligen varande ett ljusbälte och man har väl tänkt sig detta ljusbälte såsom icke blott ett ljusfenomen, utan såsom bestående av lysande partiklar. Kunde icke Vintergatan och de stjärnor, som höra till densamma, även tänkas likna ett strålknippe, icke så mycket ett knippe av endast ljusstrålar utan snarare en kometsvans, d. v. s. ett strålknippe av lysande partiklar? I vilket fall som helst kunde man försöks-

vis antaga att det överstjärnesystem vårt eget solsystem kunde tänkas tillhöra, hade en ledande stjärna, antingen i betydelse av en övercentralstjärna eller i betydelse av en i spetsen gående huvudstjärna, som liknar kärnan i en komet. Man kunde vidare tänka sig detta system av det ena övercentralstjärnesystemet (eller översystemet av strålknippe med i spetsen gående huvudstjärna) över det andra hierarkiskt ordnade och såsom ledande stjärna över alla dessa översystem med underlydande vasallsystem en absolut centralstjärna eller absolut huvudstjärna. De motsatta rörelser, som lära iakttagas av astronomerna hos olika stjärnor kunde möjligen förklaras därav, att de kunde tillhöra olika centralstjärnesystem (eller strålknippesystem med i spetsen gående huvudstjärna), ehuru de likväl tillhörde ett gemensamt överstjärnesystem. I analogi med kometernas vandring kring solen, vilken visserligen är oregelbundnare än planeternas, men dock tenderar åt att vara en kring ett centrum gående färd, ehuru banan är mycket mindre cirkelperiferisk än planeternas, ibland till den grad att solen de kretsa kring snarare för dem är ett "meta" än ett centrum, kunde man kanske finna rimligast, att den stjärnevärld, i vilken vi befinna oss, omedelbart eller medelbart vare sig såsom undersystem i ett centralstjärnesystem eller såsom beståndsdel i ett strålstjärne-

system med ledande huvudstjärna, likväl i sista hand kretsade omkring en innersta centralstjärna — ett självständigt för sig själv till okända öden i den oändliga världsrymden framtågande strålstjärnesystem med en ledande huvudstjärna är väl dock icke heller det helt och hållet otänkbart.

Denna innersta och översta centralstjärna eller denna första och översta ledande huvudstjärna, ifall den ena eller den andra verkligen existerar, befinner sig kanske alltför avlägset från oss att kunna uppfattas även med hjälp av de yppersta optiska instrument eller ock är den kanske alltför bortblandad bland optiska villor i det oerhörda stjärnvimlet. Man kan ju emellertid på försök tänka sig en ljus- och kraftkälla, som tillika är ett ljus- och kraftcentrum, en centralstjärna — jag lämnar för tillfället det andra möjliga systemet å sido — för ett oändligt system av stjärnvärldar. Jag kunde vidare tänka mig att hela detta oerhörda totalsystem av stjärnor och stjärnsystem genomskures av den abstrakta oändliga radien från den absoluta centralstjärnans medelpunkt ända ut i denna radies oändliga utsträckning. Om man inte tänker sig att stjärnvimlet självt är av oändlig utsträckning, kunde man möjligen tänka sig, att världskloten och undersystemen av världsklot ju längre man komme från centralstjärnan vore allt mera övergående i att vara

ett med rymdens allmänna substans. För att finna ett förståelsemedel till detta kunde man välja erinringen om köldens verkan på fasta kroppar, vilken kanske i sina långt gående grader leder till söndersmulning. Absolut söndersmulning kunde möjligen vara detsamma som att återgå till att vara rymdsubstans och rymdsubstans kunde möjligen vara detsamma som världsklotens substans, ehuru molekylerna kunde befinna sig i annat förhållande till varandra än i världsklotssubstansen.

Vare med detta sista huru som helst, så torde man kunna tänka sig världsklot och system av världsklot långt ute på den från centralstjärnan utgående oändliga radien, vilka befunne sig i upplösningstillstånd på grund av köld — sandsvärmar löst sammanhängande och relativt helt olysande och obelysta. Något närmare inåt på radien kunde man tänka sig mera sammanträngda världsklot. Följde man radien allt längre inåt, skulle man finna världsklot och världsklotsystem alltmera lika jorden och solsystemet. Man kunde desslikes tänka sig att närmast utom vårt solsystem funnes ett solsystem, där solen vore något svagare lysande än vår, liksom närmast inom vårt solsystem funnes en sol med något starkare ljus än vår o. s. v.

Fortsätter jag vidare med min spekulativa nyck och tänker mig möjligheten, att varje världsklot

eller undersystem av världsklot, som befinner sig på närmare eller fjärmare avstånd från centralstjärnan, alltefter denna mindre eller större avlägsenhet från centralstjärnan är mindre eller mera omgjutet och kanske även genomgjutet[1] av liv — ju längre bort allt mer latent, outvecklat och matt ända till vad man kunde kalla relativ intethet — ju närmare, dess vaknare, rikare, starkare, mera utvecklat och mångfaldigt.

Jag tänker mig försöksvis vidare att jagförnimmelsen är integrerande samhörig med livets väsen, så att liv hos en individ hur lågt stående som helst icke han tänkas utan någon skymt av jagförnimmelse, om ock omedveten och svårupptäckbar ända till latentitet samt att jagmedvetandet successive utvecklar sig ur det, som kunde den kallas individualitetsförnimmelse, och denna ur ändå omedvetnare stadier av självförnimmelse ända till relativt fullständig självoförnummenhet. Och liksom man

[1] Man kunde nämligen möjligtvis tänka sig livet vara till på ett latent sätt även i den oorganiska materien och de i denna verkande krafterna, ehuru det möjligen kan vara rimligare att tänka sig den organiska materien, som enligt tankegången i denna uppsats tillika är den mer eller mindre personligt besjälade, är den ensamt levande, vilken efter lagarne för sitt väsen begagnar sig av och omvandlar den oorganiska materien. Möjligen kunde detta sista uttryckas så att materien, eljest död, blir levande, d. v. s. organisk, så snart den ingår i ett levande väsens organism.

kunde tänka sig jagmedvetandet utvecklat ur den omedvetnare jagförnimmelsen och denna ur mer eller mindre omedveten individualitetsförnimmelse — det kunde vara intressant att närmare undersöka sannolikheten av en dylik utvecklingsgång — så kunde man även tänka sig möjligheten av att jagmedvetandet kunde utveckla sig till något närmast högre, vilket kanske kunde successive betecknas centraljagförnimmelse, centraljagmedvetenhet, centralalljagförnimmelse och centralalljagmedvetenhet.

Man kunde vidare tänka sig att detta jagförnimmande på allt längre avstånd från centralstjärnan hos de levande individerna vore allt mattare, på närmare avstånd från densamma allt starkare, därvid successive följande livets eget allt starkare och rikare utveckling ur latent tillvaro till dess högsta rikedom och mest mångfaldiga omfattning — på så vis att de oerhört långt bort sig befinnande världarne varken syntes hava att uppvisa något som liknade liv eller något som liknade jagförnimmelse även i dessas lägsta stadier, ehuru de verkligen, fastän relativt oupptäckbart, därstädes latent existerade.

På vår jord skulle i enlighet härmed livet och den från varje individ kanske oskiljaktiga jagförnimmelsen i jämförelse med de ovan supponerade löstsammanhängande världskloten hava nått en relativt

hög utveckling. Hos vissa av dess lägre och lägsta släkten av levande väsen torde individerna endast mycket omedvetet och otydligt förnimma sig själva såsom individualiteter. Hos andra av dess högre stående släkten av levande varelser funne man individualitetsförnimmelsen successive allt högre utvecklad ända till jagförnimmelse, ett stadium som på ett ungefär kanske kunde sägas omfatta både de högsta däggdjuren och de lägst stående människoraserna(?), därefter hos allt högre raser alltmer utvecklad till verklig jagmedvetenhet. Fullt utvecklad jagmedvetenhet torde man förmodligen ännu i våra dagar finna endast jämförelsevis sällan även hos de längst framskridna rasernas yppersta urval av individer, ehuru redan för länge sedan även detta stadium av jagmedvetande varit överskridet av enstaka individer, som nått eller närmat sig att nå centraljagmedvetandet d. v. s. uppfattandet av sig själv som ledande väsen för andra väsen och ansvarig för dessa eller t. o. m. tenderat åt relativ alljagmedvetenhet, d. v. s. uppfattandet av sig själv som ledande väsen för alla väsen inom en viss omfattande krets och ansvarig för dem. Även hos mycket lägre stående raser än de nutida existerande hava väl i undantagsfall uppstått individer, som icke blott överskridit genomsnittsnivån av sin egen ras, utan även genomsnittsnivån av mycket högre

stående raser. Härskarenaturen, religionsstiftaren och reformatorn torde i alla tider mer eller mindre närmat sig centraljagtypen. Nog hade Themistokles och Perikles mera av jagmedvetenhet än sina mera underlägsna atheniska samtida, ehuru den jagmedvetna typen säkert var oftare förekommande ibland Athens och vissa andra helleniska staters invånare än bland övriga samtida i grannskapet boende folk med undantag av romare och hebréer. Themistokles och Perikles voro väl till och med personligheter som tenderade åt att vara centraljagmedvetna, d. v. s. de kände sig som ledande och relativt suveräna väsen. Ännu mera måste en sådan personlighet som Julius Cæsar med ett helt världsherravälde under sin myndighet hava känt sig centraljagmedveten och han har kanske med sin klara intelligens varit det ännu mera än Napoleon Bonaparte, vars geni för övrigt väl knappast var Cæsars underlägset, men vars självuppfattning möjligen var naivare och mindre förstående än Cæsars? Gautama-Buddha och andra forntida religionsstiftare hava möjligen haft en med dessa härskares suveränitetskänsla besläktad uppfattning av sig själva såsom centraljag, d. v. s. ledande och centrala personligheter, fastän syftet hos dessa religionsstiftare icke i första rummet varit maktutövning, utan ordnande tillrättaställning, för de varelser, som omgivit dem. Vad sär-

skilt den hebreiskt-kristna skiftningen av denna typ angår, så hava dess representanter, Moses, Samuel, David, Elias och andra profeter samt Jesus visserligen betraktat sig som Guds redskap, men suveränitetskänslan hos dem torde ändå, fastän känd såsom bemyndigande från Gud och såsom ansvarighetskänsla inför Gud allena, hava haft någon släktskap med den hos Julius Cæsar och Napoleon Bonaparte, vilka möjligen också ansågo sig vara på något vis påverkade av någon makt, de må ha kallat den öde eller stjärna — jag är för övrigt icke tillräckligt historiskt underkunnig att veta, om icke verkligen även de ansett sig vara påverkade av Gud eller gudom. Jesu ord till sina lärjungar i stormen på havet: "I klentrogne, varför ären I rädde", äro i släkt med Cæsars till hans fruktande följeslagare i den bräckliga farkost, vari de tillsammans färdades över Adriatiska havet: "var icke rädd, du har Cæsar och hans lycka ombord". I bägge fallen är det stark förtröstan som talar, i ena fallet förtröstan till Fadern, i det andra till "Cæsars lycka". Och mellan det att anse sig vara Guds utvalda redskap och det att känna sig fylld av alla intelligensens och viljans krafter kan finnas en viss övergång — det att känna sig vara en heros och det att tro sig vara en Guds son kan vara besläktat. Luther torde ha haft både känslan av inneboende egen kraft och

av att vara ett Guds redskap. Det står visserligen i den berömda strids- och segerpsalmen, att "vår egen kraft ej hjälpa kan, vi vore snart förströdde", men Luther tyckes ha behandlat själva bibeln med en viss suveränitet och hava haft en viss böjelse att besluta på egen hand.

Huru som helst — det sista må vara sant eller icke, jag äger ej tillräcklig kunskap om Luthers skrifter och historia, att kunna kontrollera det — hava vid olika perioder personligheter uppträtt, vilkas jagmedvetenhet synes utvecklad till något liknande centraljagmedvetenhet, antingen de betraktat sig som "den egna kraftens män", för att bruka det isländska uttrycket för den jagförnimmelse eller jagmedvetenhet, som synes hava varit så stark hos den hedniskt-kristna nordiska brytningstidens hövdingar på ömse sidor om dopgränsen, eller de betraktat sig som "Guds redskap" — det ena behöver för övrigt kanske icke nödvändigt utesluta det andra, eftersom väl även den kraft, som givits någon från ett högre väsen, måhända i viss mån måste kännas som egen kraft, liksom ock för dem, som betrakta all kraft hos alla väsen såsom utgående från ett högre väsen, även "den egna kraftens mäns" kraft är en Guds kraft och de, som känt sig äga den, väl möjligen anat sig vara genomgjutna eller ingjutna med liv från en rikare källa än deras eget väsen,

de må hava kallat den för "livet", "något i mig", eller annat.

Vad särskilt Jesus Kristus beträffar, så synes hans personlighet mer än andras närma sig att vara av den typ som har relativ centralalljagmedvetenhet, d. v. s. en jagmedvetenhet, som utvecklat sig över det stadium jag för att beteckna en utvecklingsgrad kallat centraljagmedvetenhet. Hur lågt eller högt man bör uppskatta relativiteten av denna centralalljagmedvetenhet hos Jesus, är väl en svårlöst fråga. Omfattar Jesu centralalljagmedvetenhet endast jordens varelser, hela solsystemets eller solsystemets centralsols systems varelser o. s. v. ända upp till den absoluta centralstjärnans systems alla varelser? Icke fullt det sista, men kanske något näst upp till det sista synes vara i enlighet med vissa utsagor i bibeln. "I begynnelsen var Ordet, och Ordet var hos Gud och Ordet var Gud — Genom detta är allt gjort, det förutan är intet gjort, som är gjort. I det var liv och livet var människornas ljus — Och Ordet vart kött, och han bodde ibland oss, full av nåd och sanning och vi skådade hans härlighet såsom den av Fadern enföddes härlighet" — dessa citat ur inledningen till Johannes' evangelium avse kanske likväl icke att "Ordet" och människan Jesus fullständigt motsvara varandra utan hava kanske bara den meningen, att Ordet

("Logos", det grekiska originaluttrycket, har kanske en något djupare och rikare betydelse än den av "ord", kanske "förnuft", ur vilket kanske även kunde extraheras eller i vilket kanske kunde inläggas begreppen "levande väsen", "personlighet" och "jag", eftersom det ju är antagligt att det innebär "levande förnuft" och "personligt förnuft") mera än hos andra varelser tagit gestalt hos Jesus, och det kanske bara i mening av mera än andra varelser här på jorden. De svagheter Jesus kanske visar, t. ex. den att bedja om att undslippa korsfästelsen (ifall hans bön i Gethsemane gäller detta) ehuru han vet att han på tredje dagen skall uppstå igen, och för övrigt synes hava haft vetskap om en föregående tillvaro i härlighet hos "Fadern förr än denna världen var", tala kanske för detta sista — om för övrigt evangelisternas berättelser äro fullt trovärdiga och icke motsägande på så vis, att den ene evangelisten omtalar något som är verkligt, vilket strider mot meningen i en annan evangelists utsago. Hela Jesu personlighet och hela hans uppträdande kunna ju för övrigt vara överväldigande storartade och omfattande nog, men huruvida de kunna räcka till för en allomfattning av ett helt universum, så långt och vida utbrett som våra yppersta synglas och längstutgående beräkningar kunna nå, torde väl vara värt att underkastas myc-

ken diskussion, innan man antager det. Möjligen räcka icke hans personlighet och uppträdande till för en relativ allomfattning av vårt solsystems centralsolsystems eller ens av detta vårt solsystems eller till och med endast denna lilla planets alla varelser. Kanske var han blott solcentralalljagets, eller något därutöver stående relativt centralalljags närmast stående relativa centralalljag, närmare eller fjärmare det absoluta centralalljaget, vars innersta boning vore den absoluta centralstjärnan? Kanske var han, trots allt vad i Nya testamentet skrivits om honom och eljest spekulativt om honom tänkts, ursprungligen en som det övriga jordiska människosläktets människor, möjligen genom reinkarnationer, men möjligen också endast under en enda levnad, uppkommen och sig utvecklande människa — han har kanske genom studier i hebréernas heliga skrifter fått den uppfattningen, att han själv vore den profeterade Messias, judarnes och successive alla jordiska folks frälsare från förfallet och efter den kroppsliga döden deras andliga överhuvud, försökt och lyckats uppfylla allt, som enligt profetiorna och de konsekvenser han själv kunde draga ur dessa, borde krävas av Messias under hans liv och därefter, om man tänker sig honom och alla människor såsom varande till även efter döden, att han verkligen blivit eller kanske snarare alltmer utvecklar

sig att bliva deras andliga överhuvud och ledare? Vilken av dessa möjligheter är den sannolikaste och såsom sanning på yttre och inre bevis mest grundade? För egen del har jag ingen bestämd mening och kan nästan icke alls säga, att jag vet vad Jesus Kristus är eller var. Andra torde anse sig hava en bestämd övertygelse härom, men jag känner mig tills vidare tvivelsam om vari denna övertygelse består och vilka säkra grunder de hava för den övertygelse de säga sig hava.

Jag vill emellertid för tillfället lämna detta å sido och även lämna å sido, om solen i vårt och andra solsystem är det världsklot inom de respektive solsystemen, som är för mänskliga och övermänskliga varelser till vistelseort lämpligast, eller det är något annat mer tempererat världsklot inom respektive solsystem. För att fortsätta den inslagna tankegången vill jag tänka mig, att ju längre in mot den absoluta centralstjärnan man komme bland det vimmel av världar, som genomskäres av den radie som tänktes utgå från centralstjärnans medelpunkt, dess mer skulle man på alla eller några av de närmare solsystemens världar, centralsolar eller icke, finna det högsta, rikaste och mest utvecklade liv, som lever på vår planet, överträffat av ännu högre, rikare och mera utvecklat, samt de här på jorden förekommande antydningarne till jagmedvetande, cen-

traljagmedvetande och centralalljagmedvetande allt starkare, allt mer tydliga och allt mer utvecklade — på så vis att allt fler personligheter kände sig icke blott som väsen för sig, utan även såsom ledande personligheter var i sin större eller mindre krets, och att ju längre in på radien man komme, desto starkare utvecklade skulle man finna en eller några personligheter, som tenderade åt centralalljagmedvetenhet, d. v. s. kände sig och uppträdde såsom allomfattande om en större krets. Jag känner mig dock här tvivelaktig med avsende på många dylika personligheters tillvaro inom samma krets, alldenstund alltför stor trängsel av mycket omfattande centralpersonligheter inom samma krets icke synes ändamålsenlig. Dock kunde man tänka sig att de personligheter, vilka inom en lägre, mindre och mindre utvecklad krets skulle te sig som centralpersonligheter och t. o. m. relativt som centralallpersonligheter, inom den högre, större och mer utvecklade kretsen tedde sig i förhållande till ännu högre väsen något så när som blott jagmedvetna varelser te sig i förhållande till de över dem stående relativa centralpersonligheterna och centralalljagpersonligheterna — eller kanske snarare att den högre kretsen tillika vore större och därför tillräckligt omfattande att giva centralpersonligheter var sin egen

mindre krets av underordnade personligheter att råda över.

Min hypotes må emellertid vara rimlig eller icke, så vill jag i alla fall fortsätta den för att se vart den bär. Man kunde tänka sig, att jämsides med allt starkare jagmedvetande, centraljagmedvetande och centralalljagmedvetande utvecklade sig allt större inre och yttre vetande inom allt vidare och vidare vetandekretsar ända upp till allvetande, d. v. s. vetande om allt som är och sker i universum. Anordningen av förhållandet mellan relativa centralalljag, centraljag och "jag" kunde man kanske tänka sig så, att ju större utveckling ett väsen nått, dess större krets omfattade det såsom relativt centraljag och centralalljag. Jag vill även här begagna den förut brukade bilden av en hierarki eller ett feodalsystem och långt ned tänka mig vår jord med relativa centraljag inom mindre kretsar, ovan dessa ett jordiskt centralalljag, om ett sådant funnes (jag rider på hypotesen antingen den är riktig eller ej) — ovan detta (och motsvarande andra planetcentralalljag med underlydande centraljag inom mindre kretsar) solalljaget, som inför översolens centralalljag inom det solsystem, solen själv kunde tillhöra, måste te sig som ett underlydande centralalljag — över detta högre solsystems relativa centralalljag ett ännu högre sådant o. s. v. Man kunde

tänka sig systemets högsta centralalljag, som omfattade alla systemets över- och underordningar, vore detsamma som den absoluta centralstjärnans centralalljag, vilket desslikes vore alljagmedvetet och allmedvetet samlevande med och innelevande i alla universi varelsers liv.

Man kunde vidare möjligen tänka sig, att jämsides utvecklingen av vetande ginge utvecklingen av medvetande om andra varelsers liv och samlevande i deras liv, vilket sista kanske likväl snarare borde tänkas såsom ett ursprungligt ehuru omedvetet samlevande, vilket genom utveckling bleve allt mer medvetet och utbredde sitt medvetandes omfattningsområde allt vidare ända upp till allmedvetande. Och om allt levande vore från början allsammanlevande, skulle det absoluta centralalljaget vara centralt och allmedvetet allsamlevande — ett väsen vilket, liksom det mänskliga jaget i människan kan vara mer eller mindre medvetet men i alla händelser centralt samlevande med och innelevande i varje minsta cell av sin varelse, skulle vara allmedvetet samlevande med och innelevande i alla universi varelsers liv och uttryckande sitt väsen även i betydelse av "jag" i varje universi varelse, för de lägsta varelserna så gott som omedvetet och självomedvetet, sedan allt medvetnare och jagmedvetnare genom allt högre stadier av individualitets-

förnimmelse, jagförnimmelse, jagmedvetande, centraljagmedvetande, relativt centralalljagmedvetande ända upp till absolut centralalljagmedvetande, vilket vore detsamma som jagets fullständiga medvetande om att vara ett med det absoluta centralalljaget.

De allra lägsta varelserna, allt från början samlevande med alla levande varelser, borde i enlighet härmed kunna tänkas ända från början bära inom sig det absoluta centralalljagets liv och icke bara det utan även i någon mån det absoluta centralalljagets jagiska liv, svagt uttryckt i individualitetsförnimmelse, jagförnimmelse etc., sedan allt tydligare uttryckt och mera medvetet jämsides med allmedvetandets och alljagmedvetandets utveckling ända upp till de högstutvecklade varelsernas fullständiga medvetenhet av sammangjutning med centralalljaget och alltlivet, vilken sammangjutning redan förut förefunnits, ehuru allt omedvetnare ju längre ned på varelseskalan. Identifierar jag nu begreppet Gud med begreppet det absoluta centralalljaget kunde jag kanske genom här ovan försökta utredning få någon föreställning om en immanent Gud, vilken tillika är en personlig Gud — om Gud levande i alla och alla levande i Gud, d. v. s. enligt min terminologi: det absoluta centralalljaget mer eller mindre medvetet eller omedvetet inneboende i varje jag såsom jag och varje jag, mer eller mindre

svagt eller starkt, mer eller mindre medvetet eller omedvetet levande det absoluta centralalljagets jagiska liv.

Förmodligen sammanhänga med här berörda spörsmål många andra och mitt spekulativa försök är alltför hastigt ihopkommet att göra anspråk på någon tillförlitlighet. Särskilt är kanske centralstjärnesystemets tillvaro, vilket väl är en gammal gissning, i astronomers ögon rätt tvivelaktig, kanske ännu mer den av mig supponerade överensstämmelsen mellan varelsernas utveckling till allt högre väsen och stjärnevärldens belägenhet allt närmare den absoluta centralstjärnan — deras kunskaper ge dem möjligen ingen grund till ett dylikt antagande. Möjligen kunna centralstjärnesystem finnas vid sidan av varandra och även centralstjärnesystems övercentralstjärnesystem, utan att de höra som vasaller under en absolut centralstjärna. Möjligen kunde bortom allt vad vi med vår föreställning sammanfatta som ett slags universum av stjärnvärldar, även om detta har en absolut centralstjärna, finnas ett annat liknande universum med sin absoluta centralstjärna, utan att de hava något med varandra att beställa. Likaledes kan det ju vara tänkbart att världsalltet är uppfyllt av sinsemellan jämställda relativa centralalljag, utan att de över sig räknade något absolut centralalljag — eller att

långt bortom det för oss föreställningsmöjliga stjärneuniversums omfattningssfär, även om för dettas omfattningskrets finnes ett absolut centralalljag, funnes ett annat inom sin omfattningssfär absolut centralalljag, oberoende av det förutnämnda. Någon fullständig visshet eller ens avgörande sannolikhet synes mig icke förefinnas vare sig för ett enda absolut centralalljags tillvaro eller för tillvaron av flera sinsemellan oberoende inom var sin omfattningssfär absoluta centralalljag, som ingendera över sig räknar något ännu högre centralalljag. I alla händelser kunde såväl det enda absoluta centralalljaget, om ett sådant funnes, som något av de två eller flera inom var sin omfattningssfär absoluta och under ingen annan jagmyndighet sig befinnande centralalljagen, långt ifrån att vara oföränderligt, i stället befinna sig i ständig allt högre utveckling och tillväxt av mångsidigt liv och ny originalitetstillströmning från i detsamma uppgående, inom dess omfattningssfär sig från början befinnande jag, som ur embryot utvecklat sig originalt till medvetandets slutliga allomfattning av hela sfären.

Skulle det försök till sammanhängande världs- och livsförklaring, jag här gjort, som helhet vara misslyckat, kunde dock ett och annat däri vara en antydning om något verkligt. Tanken om jagets successiva utveckling ur individualitetsförnimmelse

och, sedan det nått jagmedvetenhetens ståndpunkt, ytterligare utveckling till något högre än ett "jag" i vanlig mening, kan oavsett det övrigas riktighet vara sann — och även om det ovan försökta centrala hierarki- eller feodalsystemet av stjärnor icke är riktigt, kan det tjäna som förtydligande bild för det centrala hierarki- eller feodalsystemet av "jag".

OM »GUDSMEDVETANDET».

Man hör ibland påstås såsom bevis för Guds tillvaro, att medvetandet om Gud skall vara något, som alltid är och varit medfött hos alla människor. Man gör då tydligen ingen egentlig skillnad mellan Gudsförnimmelse och Gudsmedvetande. Det senare betecknar väl nämligen egentligen icke bara en förnimmelse av Gud utan även en förnuftsenlig uppfattning av hans väsen. Snarast torde man med Gudsmedvetande mena Gudsförnimmelse både såsom obestämd känsla, föreställning och förnuftsenligt begrepp, det ena tänkt såsom inneboende i och utvecklande sig ur det andra. Jag har i nedanföljande uppsats tagit det i denna betydelse.

Påståendet, att Gudsmedvetandet är och alltid varit medfött, är väl i det närmaste obevisligt och kanske icke ens sannolikt.

Det tör redan vara förenat med stor svårighet att veta, vad ett enda barn, även om det är ens eget och även om det iakttages mycket noggrant, är medvetet om, innan det erhållit ledande intryck utifrån eller oberoende av sådana. Och ju flera och

ju starkare dessa intryck bliva, desto större måste svårigheterna bliva att upptäcka det medfödda medvetandet hos ett människobarn. Man tänke sig sedan möjligheten att utforska det medfödda hos de miliarder och åter milliarder barn, som fötts sedan människosläktets upprinnelse, eller endast de millioner, som födas årligen i vår egen tid! Kan man sedan påstå, att man vet absolut avgjort om en medvetenhet, som alltid är medfödd hos alla nyfödda människobarn, så är man nästan lika allvetande som den Gud,' vars tillvaro man vill bevisa med sitt obevisade påstående.

Men även förutsatt att man med bestämdhet kunde påvisa, att alla nyfödda barn oavsett inlärning och suggestion hade något som liknade Gudsmedvetande, så är därmed icke Guds tillvaro bevisad, emedan det, som synes likna ett individuellt medvetande, *kan* vara ett släktarv beroende på under tusental av år misstydda erfarenheter hos alla dessförinnan levande människor och att det sålunda kan hava funnits eller komma att finnas människobarn, hos vilka Gudsmedvetandet icke är medfött. Det tör nämligen icke vara avgjort, om icke inrotade föreställningar gå i arv liksom karaktärsegendomligheter och kroppsliga egendomligheter.

Att erfarenheter verkligen av alla eller de flesta före en viss tidpunkt levande människor oriktigt

förståtts, visas bland annat därav, att alla människor en gång misstytt sina förnimmelser därhän, att de trodde solen gå kring jorden och icke tvärt om. Man tänke sig denna föreställning inplantad i avkomlingarna som släktarv — månne den då icke, för så vitt undersökningen vore tillfyllestgörande, skulle upptäckas vara ett medfött medvetande av att solen går kring jorden, men vore det ett medvetande av ett verkligt faktum?

Det kan invändas, att det ändå finns en sannolikhet, att Gudsmedvetandet är medfött, men även den förefaller otillförlitlig. En eller annan tycker sig nämligen minnas, att han alltid, så långt hans erinring går tillbaka, trott på Gud. Även för honom själv torde denna sannolikhet vara skäligen osäker, eftersom hans minne kan svika honom och det i alla händelser tör vara svårt att erinra sig, om han, vid tiden för sitt första medvetande om Gud, i fråga om detta varit under inflytande av andra eller icke. Ännu mindre kan den innebära någon större sannolikhet för andra, vilka kanske haft erinringar av helt motsatt art.

Det kunde i alla fall påstås, att Gudsmedvetandet är medfött, emedan det längre fram uppträder tydligt hos alla människor, ehuru det icke kan bevisas, att det förefinnes medfött hos nyfödda barn, innan de kommit under inflytande av andras före-

ställningar och meningar — Gudsmedvetandet kunde ha förefunnits embryotiskt och först senare har man upptäckt, att det förefunnits redan från början. Emellertid är redan påståendet att Gudsmedvetandet förr eller senare uppträder hos alla människor obevisat. Utsagorna om vilda folkslags Gudsmedvetande äro motsägande och osäkra och även hos civiliserade folk kan på sin höjd med någon sannolikhet sägas, att de flesta hava ett Gudsmedvetande — ehuru förmodligen ingen kan framföra något annat bevis därför, än att han själv och åtskilliga av hans bekanta ha ett Gudsmedvetande samt att han hört och läst att ännu flera haft det. Vidare är det lika stor sannolikhet för att detta senare utvecklade Gudsmedvetande är en följd av släktarv, tradition, inlärning och suggestiv överförning som det Gudsmedvetande man trott sig upptäcka hos barn eller ännu mera suggestivt, eftersom de suggestiva inflytelserna i senare fallet varit mångfaldigare och långvarigare.

Det synes mig därför obevisat och med mänskliga medel, sådana de hittills varit och äro, obevisligt, att Gudsmedvetandet är medfött hos människorna samt att sannolikheten, att det är så, icke heller är särdeles stor. Det har för övrigt fallit mig in, att man kanske ofta förväxlar begreppet "Gudsmedvetande" med åtskilligt annat eller alls icke

klargjort för sig vad "Gudsmedvetandet" betyder. När ett barn nämner Gud i sin bön eller säger sig tro på Gud, är det då icke bara en föreställning om en gammal man med grått skägg, vilkens bild det sett i psalmboken eller bibliska historien och om vilken det hört av föräldrar eller lärare att han är herre över hela världen och nästan mäktigare än pappa och mamma och skolmamsellen och nästan farligare att göra emot än de, och ibland liksom de gör det man ber honom om? Är månne detta ett verkligt Gudsmedvetande och icke likt en annan saga om andra väsen, dem barnet tror på? Mer eller mindre modifierad tör denna föreställning om den gamle mäktige mannen, som gör allt vad han behagar, väl eller illa åt oss människor, leva kvar även hos vuxna och i många fall skjuter den antagligen åt sidan den mer filosofiskt utstyrde guden, man sedan lärt känna, han som är allgod, allvis, allvetande, allsmäktig och så oändlig att föreställningen ej räcker till att fatta honom. Och tron på den senare guden, månne icke denna mindre är ett inneboende Gudsmedvetande än ett hypotetiskt begrepp om en personlighet som man tänkt sig till för att kunna sammanslå begreppen oändlighet, ändamålsenlighet, lagbundenhet etc. med den traditionella från judarna nedärvda föreställningen om gudmonarken Jehovah, vars väsen väl närmast

kan uttryckas såsom en slags upphöjning, fördjupning och förstärkning av sådana personligheter som Moses, David, Esaja m. fl. — med en tillsats av de föreställningar som följa den av Jesus skildrade Fadern — d. v. s. såsom han säges hava skildrat honom i de nytestamentliga böckerna, vilkas tillförlitlighet här och var torde vara rätt osäker. Han antyder visserligen att Fadern är ofattlig — "ingen har någonsin sett Fadern" — men månne han icke desto mindre esomoftast skildrar honom som vore han lik en människa och identifierar honom med den mosaiske guden? Går man ännu längre bort från den antropomorfiska framställningen av gudomen än den man finner i symbola och kyrkomötesbeslut, där man försökt klargöra Guds gudomliga egenskaper, och beger sig ut i den filosofiska spekulationen, finner man Gudsbegreppet skilt från föreställningen om den människoliknande personligheten — "allts upphov, allmakt, allgodhet, allvishet, allkraft, absolut självmedvetande" etc. Det förefaller mig alltså som man ofta endast hade att göra dels med en föreställning, skapad av egen och andras fantasi, dels med ett begrepp, framtänkt för att få fram enheten i mångfalden, dels ett försök att sammanslå bägge. Men huruvida i det ena eller det andra eller i det tredje kan upptäckas något vare sig medfött eller senare tillkommet verkligt

inneboende och med det faktiskt tillvarande förenligt Gudsmedvetande är icke därmed givet. Det personliga medvetandet om något bör väl betyda en mig själv berörande verklig förnimmelse av någots tillvaro. Jag kan möjligen anses medveten om värmens och köldens tillvaro i och med detsamma jag förnimmer den, men jag är väl icke i denna betydelse medveten om den kinesiska huvudstaden Pekings tillvaro, när jag icke är där och icke sett den, ehuru jag sett eller hört den beskrivas och har en föreställning om dess utseende. Ej heller tör det vara något personligt medvetande, åtminstone inget ursprungligt, när jag genom tankeföljder och erfarenheter kommit till det resultat, att solen är medelpunkten för det system av planeter, till vilket jorden hör. När någon säger sig tro på Gud, kan det endera betyda att han har en genom andras beskrivning och egen fantasi framkallad föreställning om ett högsta eller högre väsen — ty föreställningen är icke alltid sådan att den motsvarar ett högsta väsen — eller ock att han av egna erfarenheter och slutledningar förts därhän, att han måste antaga ett visst begrepp om ett högsta väsen. I bägge fallen tycks det vara resultat av på varandra följande inre verksamhetsfjät, ifall man så får kalla det, icke ett omedelbart medvetande, än mindre ett ursprungligt, d. v. s.

som är till i och med att den medvetande är till och är medveten. Endast den som med sanning kan säga: "jag känner alltid eller ofta Guds tillvaro och närvaro såsom fyllande eller berörande mitt eget väsen", torde kunna anses äga ett personligt Gudsmedvetande, och endast den som med sanning kan tillägga: "jag har alltid känt det så allt ifrån min födelse", kan anses äga ett medfött Gudsmedvetande, för så vitt hans mening om vad som är Gudsmedvetande stämmer överens med det som verkligen är det. Men inget annat kriterium än trons — och denna är icke något avgörande sådant för någon annan än den som tror, och även för denne kan det efteråt te sig som otillförlitligt — eller den alltid osäkra sannolikhetens kriterium kan uppställas för att den person, som talat på ovan anförda sätt, uttalat något annat än sin misstag icke uteslutande övertygelse, vilken alltså icke bevisat det avgjort faktiska förhållandet. För övrigt är det som underförstås under ordet Gud av så växlande och svävande art att det om den, som säger sig hava ett Gudsmedvetande, på sin höjd kan sägas att han har ett medvetande om på och i honom själv verkande kraft, personlig eller opersonlig, som är mäktigare och mera vidsträckt rådande än den vi människor besitta — ty denna övermänskliga makt tör vara det enda

gemensamma för alla föreställningar och begrepp om Gud. Är man medveten om tillvaron av Gud såsom han skildras i gamla och nya testamentet, så är man medveten om en personlig Gud, som näppeligen är allsmäktig och väl knappast allgod eller allvis och allvetande, eller om han är det ena, är han icke det andra. Man kan möjligen tänka sig själsförödelsens och plågornas tillvaro — även de i bibeln omtalade aldrig eller först efter långa tidsperioder slutande plågorna (olika tolkare ha tytt utsagorna på det ena eller andra sättet) — såsom förenliga med en allgod Guds tillvaro, d. v. s. om han ej tillika vore allsmäktig, allvetande eller allvis, ty han skulle i senare fallet icke framkallat väsen som misslyckats och på grund av misslyckandet överlämnats åt mer eller mindre oerhörda och oerhört länge räckande plågor. Den av Jesus framkallade Fadersföreställningen, vilken säges vara mild och försonande, tycks mig icke hava givit någon enhet åt motsägelserna mellan det eviga eller oerhört länge varande förskräckliga plågandet och Faderns allgodhet och allmakt etc. — åtföljd som denna föreställning är av tron på djävulen och hans änglar, på förkastelse för alltid eller dock för oerhört lång tid, likasom på gråten och tandagnisslan i "den eoniska elden" eller "i mörkret utanför", att icke tala om det ondas ursprung, män-

niskans ursprungliga tillgänglighet för det onda och försättande i en tillvaro, där ett förbud och en frestare att bryta förbudet förefinnas, vilka gamla judiska föreställningar väl icke av Jesus förnekats och väl ännu äro rådande bland kristna. En annan, som säger sig äga Gudsmedvetande, tör därmed mena endast en aning om möjligheten av en allra högsta fullkomning av sitt väsen och en känsla av samhörighet med allt det och alla dem han anar vara högst och fullkomligast, med ett ord en sådan som tror på vad han kanske kallar gudomens immanens, den i allt inneboende kraften och driften till fullkomning och allomfattning. Om den förre råkar komma i samtal med den senare, torde de vid en viss tid komma till följande tankeutbyte:

B.— "Ja, många gånger har jag känt ett tydligt Gudsmedvetande inom mig."

A. — "Vi ha alltså samma tro, jag tror också på Gud, en personlig Gud, Jesu Kristi Fader, Abrahams, Isaks och Jakobs Gud, som belönar dem, som tro på honom och hans son samt göra hans vilja, med evig salighet, men de, som icke tro och icke göra hans vilja, äro djävulens barn och dem bestraffar han med eviga eller i alla fall oerhört länge varande plågor."

B. — "Nej, sådant är mitt Gudsmedvetande visst icke och ej heller min föreställning eller mitt be-

grepp om det, jag kallar Gud, och som jag väl också kunde kalla något annat — t. ex. liksom den kinesiske vise, Lao-Tse, för ett Tao, vilket nog icke betecknar något personligt eller åtminstone lämnar personligt eller opersonligt å sido. Efter min mening är Gud icke en dylik mera yttre bestraffare och belönare, utan innebor både i dem ni kallar onda och i dem ni kallar goda — några satans barn vet jag icke om, endast gudomens ättlingar, om ni så vill, eller rättare väsen med gudomsliv inneboende, vilka under sin utvecklingsfärd råkat i missriktning åt sidan om målet eller i rent motsatt riktning. Huruvida de helt kunna förödas vet jag icke — i så fall är det något av det gudomliga som förödes. Ifall jag måste tänka mig ett evigt helvete, så måste Gud befinna sig i ett evigt helvete, eftersom han efter min mening är inneboende i allt och alla."

A. — "Ni måtte icke ha läst mycket i bibeln, eljest kunde ni icke tänka en så förskräckligt hädisk tanke."

B. — "Den synes mig vida mindre förskräcklig än den, att Gud kan sitta lycklig i sin himmel, medan väsen, som han själv skapat, befinna sig i ett pinorum, som han själv tillrett dem såsom straff för onda gärningar, dem han själv framkallat genom den art han givit dem, genom den omgivning, vari

han försatt dem, och genom den ledning hans allvisa och allsmäktiga försyn givit dem."

A. — "Jag är rädd, att ert Gudsmedvetande icke är det rätta."

B. — "Och jag å min sida kan icke förlika mig med vad ni och era själsfränder kalla Gudsmedvetande."

Naturligtvis finnes mellan här antydda betraktelsesätt av det gudomliga en mängd mellanformer och även på ömse sidor om bägge en mängd andra ändå mera skilda meningar om vad Gud är. Så ofta man nämner ordet Gud, vilket i alla fall endast är ett beteckningssätt, som är lika i lydelsen, men olika i betydelsen hos olika personer, råkar man i fara att missförstås. Det vore nästan bättre att icke alls bruka ordet Gud, utan helt enkelt utan detta namns nämnande uttala vad man med detta namn menade. Den, som t. ex. helt allmänt och obestämt tror på Gud som ett högre väsende, borde helt enkelt säga: jag tror på ett högre väsende. Den, som tror att Gud är en viss osynlig mäktig person, som skapat världen i avsikt att göra den lycklig, men delvis misslyckats, ångrat att han gjort den, därefter företagit en del ibland lyckade, ibland misslyckade försök att hjälpa upp den igen med uppoffrande av en hel mängd väsen eller med hjälp av att pålägga dem mer eller mindre långa och svåra marter,

en person, som förde Moses med Israels barn genom öknen, lovade sända sin förstfödde och enfödde son ned till världen och efter många förberedelser gjorde det etc., och som kan hjälpa eller fördärva mig själv än i dag allt efter sitt behag — den som tror så, han bör säga, icke: "jag tror på Gud", utan: jag tror på en viss osynlig mäktig person, som hjälpte Moses och Israels barn, var fader till Jesus, skapade, misslyckades, ångrade etc. Den, som tror att Gud är "det absoluta självmedvetandet" bör desslikes — för undvikande av t. ex. det missförståndet att det absoluta självmedvetandet t. ex. en gång skulle ha bett Moses dra skorna av sig och beskrivit för honom hur man skall slakta och tillreda bockar till dess, det absoluta självmedvetandets ära etc. — lämna ordet Gud å sido och i stället bara helt enkelt säga det han menar med sitt uttryckssätt, t. ex.: enheten i den oändliga mångfalden av självmedvetanden är det absoluta självmedvetandet — eller kanske: det absoluta självmedvetandet är immanent i alla självmedvetanden — jag vet icke om jag trampar den Boströmska filosofien på tårna med dessa definitionsförsök, men man tör i alla fall förstå, vad jag menar.

Ordet Gud kunna vi kanske alltså undvara, men ett och annat av vad därmed förståtts kunna vi däremot kanske icke undvara. Man må lämna detta ett

och annat att stå för sig själv sådant det är utan att giva det en beteckning, som kan vara vilseledande genom ovissheten av sin betydelse och de missbruk, för vilka den blivit utsatt.

— — — — — — — — — — — — — —

STRÖDDA ANTECKNINGAR.

SKVALLER.

Man kunde gärna skvallra på, bara man allmänt läte skvallret stå i sitt värde. Det är ett odrägligt band att icke få skvallra — man kunde dock hålla sig till det, man någorlunda säkert vet. Utan att beröra skuggsidor kan man icke skildra en frånvarande person. Vissa egenheter, man själv anser för älskvärdheter eller älskvärda svagheter, upptagas av vissa åhörare som skurkaktigheter — på så vis blir både ens vän och en själv utskämd, den förre för förtal den andre för skurkaktighet etc. etc.

* * *

Jag har samma rätt som predikaren och ordspråkaren att säga aforismer och paradoxer?

*

Musiken uttrycker måhända fullständigast ehuru omedvetnast tingens och tillvarons innersta väsen — i främsta rummet människosjälens, men även naturens.

*

Konsten kan möjligen starkare uttrycka egenskaper än verkligheten. Se Albert Engströms karikatyrer.

*

Ett är nödvändigt, men icke alltid detsamma. När man har tillräckligt mycket rättfärdighetssträvan i sig är det icke mer det enda nödvändiga.

*

Germanerna ha humoristiska djävlar, helgon och änglar. Undrar om icke germanernas Gud småler och säger ironiska roligheter i stället för att förbanna och hota.

*

Månne det är riktigt att skilja mellan religion och människornas förmåga av känsla, tanke och föreställning i allmänhet?

En jämförelse av de olika folkens religion icke bara i myter, religionsurkunder, utan i deras grundåskådning och grundtemperament! Vi hava, om vi

äro äkta, germanernas religion av svensk underart — kristendom, judendom, hellenism och romanism äro endast ingjutningar. Allreligionen uppkommer, när alla folkslag och alla raselement sammansmält med varandra.

ANMÄRKNINGAR

Allvar = Gustaf Fröding, Posthuma skrifter, Allvar, mer eller mindre 1918
E = Efterskörd av Gustaf Fröding 1910
ES = Efterlämnade skrifter av Gustaf Fröding 1914
G = Grillfängerier av Gustaf Fröding, I och II, 1898
KT = Karlstadstidningen
SvD = Svenska Dagbladet
U = Ur dagens krönika, tidskrift 1881—91
UNT = Upsala Nya Tidning
r = rad, raderna
ä fr = ändrat från
ä t = ändrat till

JULEN ANNO 47. Sid. 1.

Tryckt under märket A. K. i KT $^{24}/_{12}$ 1887, omtryckt i E. Vid omtrycket i E gjorde Fröding följande ändringar:

Sid. 1 r. 21 KT icke *allt* vad. E icke vad.
» » » 22 » vid det gamla i alla fall. E i alla fall vid det gamla.
» 2 » 7 » *mol*tysta E tysta
» 3 » 1 » cigarr och *se ohängda ut — tvi vale tockna kvintimmer* E = texten här.
» » » 4 » djävulens *åld* E djävulen
» » » 5 » helighet E helighet eller vad det är.
» » » 13 » *någonsin* sett. E sett.
» 4 » 14 » voro *smått* E voro
» » » 20 » och *ville icke veta av honom.* E = texten här.
» » » 23 » *sjöng han* och E och
» » » 24 » kunde, *den galningen,* E kunde,
» 5 » 7—8 KT *var nog skuld* E *hade nog del*

Sid. 5 r. 16—17 *och därtill ett gott huvud.* tillagt i E.

» » » 25 KT — *en riktig matgumma var hon* — struket i E.

» 6 » 8 » *fruarna på sitt gammalaktiga sätt.* struket i E.

» » » 11 » *hoppade.* E *skakade.*

» » » 15 » generaler, *vilka varenda en kunde utantill.* struket i E.

» » » 20 » över. *Han kunde aldrig förlåta honom hans »förräderi», som han kallade det.* E = texten här.

» 7 » 25 » till *den* dag *som i dag är.* E till *denna* dag.

» 8 » 7 » någon*stans* E någon*städes.*

» » » 13 » jag var nästan lika intresserad, *jag som hon.* E jag *själv* var nästan lika intresserad.

Som slutanmärkning tillfogade Fröding följande ord:

Den gamle herrns julbetraktelser tyckas mig numer väl beskedliga — och därtill icke längre tidsenliga — vem kan väl numer i dessa idrottens dagar tala om »blodbristynglingar» och »bleksotsfröknar». Men det skrevs ju på 80-talet, är mitt

första novellistiska försök och får därför vara med ännu en gång.

KILLEBUKKEN. Sid. 10.

Trycktes först med signaturen A. K:son i UNT 22 och 27 dec. 1890, omtrycktes i ES. Tryckt här efter UNT.

»Killebukken» har särskilt omnämnts i Fr. Böös »Frödingsstudier» (i »Essayer och kritiker 1915—1916», s. 225 ff.).

MOT KÄTTARE ÄR ALLT TILLÅTET. Sid. 21.

Trycktes först, undertecknat G. F., i KT $^{26}/_{9}$ 1891, omtryckt i Allvar.

OM SJÄLVMORD. Sid. 27.

Trycktes först, undertecknat G. F., $^{10}/_{10}$ 1891 i KT, omtrycktes i Allvar.

FÅNGAR. Sid. 34.

Trycktes först, undertecknat G. F., 11 och 26 juni 1892 i KT, omtrycktes i E, varvid Fröding gjorde obetydliga ändringar:

Sid. 41 r. 15 KT *folk* E *någon*
» 42 » 3 » *annat folk som spelar* E *andra som spela*
» 43 » 6 » rouéer *och sådant.* E rouéer.

I brev till Albert Bonnier av den 15 maj 1892 (se »Brev», sid. 169) skrev Fröding: »Jag har

börjat skriva på ett större arbete (prosa) och antagligen kommer jag till hösten att anhålla om ert bistånd för utgivandet.» I september samma år skrev Fröding åter: »Min stora romanplan har jag tillsvidare uppgivit.» »Fångar» är den enda spillra, som veterligen bevarades av den stora romanen.

MIDSOMMAR. Sid. 48.

Trycktes först, undertecknat G. F., $^{23}/_{6}$ 1892 i KT, omtrycktes i Allvar.

KÄRLEKENS OCH FRIHETENS RELIGION. Sid. 53.

Trycktes först, undertecknat G. F., $^{24}/_{12}$ 1892 i KT, omtrycktes i Allvar.

FÖRMYNDAREMÄNNISKAN. Sid. 56.

Trycktes först, undertecknat Hans Sax, 5 och 9 aug. 1893 i KT, omtrycktes i E, varvid Fröding gjorde följande obetydliga ändringar:

Sid. 62 r. 8 KT tror den E *jag* tror *att* den
» 64 » 18 » Sannerliga E Sannerligen

Som slutanmärkning tillfogade Fröding:

Det har dock funnits geniala *ordnare* även bland individer, som närma sig den *obstinata* typen, men mera skeptiskt förfinade och fantasirika, mera originala och på grund av sin skep-

ticism mera i stånd att åstadkomma mera riktiga systemer än den auktoritativt övertygade och okritiskt självbelåtne Dominans, och därför även, om de äro starka eller åtminstone tillräckligt smidiga, kunna slå under sig alla omgivande — man erinre sig t. ex. fallen Cæsar, Octavianus, Napoleon — Newton, Linné m. fl. På senare tid har jag emellertid återvänt till antagandet att nämnda arter möjligen ej äro så strängt åtskilda, utan kunna övergå den ena i den andra.

PATRIOTISM PÅ VANDRING. Sid. 65.

Trycktes först $^{29}/_{11}$ 1893 i KT, omtrycktes i E, varvid Fröding gjorde följande obetydliga ändring: Sid. 66 r. 10 *utom möjligen i Indien* tillagt i E.

Som slutanmärkning tillade Fröding följande:

Detta samtal är grundat på ett verkligt sådant och jag har sedan dess och även förut delat ingenjörens åsikt. Vad är egentligen »fosterlandet» — är det landbacken på vilken man fötts, eller landbacken där man vistas under längre eller kortare tid, kanske hela livet? Och är det för dess skönhets skull man är skyldig att älska landbacken och vad som på densamma finnes? Men om man under utländsk vistelse finner ett landskap med vad däruti är ännu skönare, månne icke då, om skönheten är den avgörande grunden för nämnda

skyldighet, man är skyldig att älska det främmande landet ännu mera? Eller är själva folket bland vilket man är född identiskt med »fosterlandet» och är man skyldig att älska detta framför andra folk? De svenskfödde amerikanarne äro skyldiga att älska svenskarne mer än andra folk, inklusive de amerikanske bland vilka de vistas större delen av sitt liv. Och de som äro födda av svenskfödda föräldrar bland amerikanska folk — äro de skyldiga att mer älska amerikanarne eller svenskarne? Jag lär en gång ha uttalat ordet »patridiotism», men har väl i så fall icke identifierat detta begrepp med »patriotism» — med det förra torde jag menat »en vrångbild av patriotism». Likväl står jag undrande inför det underbara väsen, som brukar kallas »modren Svea» och frågar: vad menas egentligen med »patriotism» och varpå grundas egentligen skyldigheten att älska Sverige och svenskarne mer än andra länder och folk?

KVINNOSAKEN. Sid. 69.

Trycktes först $^{3}/_{1}$ 1894 i KT, undertecknat G. F., omtrycktes i Allvar.

SKUGGANS LAND. Sid. 75.

Trycktes först, undertecknat Hans Sax, $^{13}/_{1}$ 1894 i KT, omtrycktes i E utan ändringar.

ALKOHOLISMEN OCH NYKTERHETEN. Sid. 79.

Trycktes först, undertecknat G. F., $^{21}/_{3}$ 1896 i KT, omtrycktes i Allvar.

DE KRISTNES SEDLIGHETSLÄRA. Sid. 84.

Trycktes första gången i Allvar. Artikeln är skriven i mars 1896 och sändes med ett brev till Mauritz Hellberg för att införas i KT: »Kan Ni bruka hosföljande uppsats, vore jag rätt belåten, ty frågan intresserar mig och artikeln kan möjligen göra nytta» (se »Brev», sid. 273).

OM KLÄDEDRÄKTEN. Sid. 89.

Trycktes första gången i SvD 16 och 17 aug. 1897, omtrycktes i E, varvid Fröding gjorde följande obetydliga ändringar:

Sid. 92 r. 26 SvD *per* E *via*

» 97 » 11 » längre *och i senare fallet med skåror vid sidorna.* E längre.

I »Svenska Dagbladet» åtföljdes den första artikeln av en redaktionell not, så lydande:

Redaktionen har från den geniale skalden fått sig tillsänd denna artikel »Om klädedräkten», varav första delen i dag införes; men då redaktionen nog har ett och annat att invända, kommer den också själv att vilja ha ett ord med i laget på samma gång som den vågar inbjuda allmän-

heten att efter den andra artikelns offentliggörande uttala sig. Vi skola ock i mån av utrymme intaga ärade insändare.

VARJE TID I EGEN DRÄKT. Sid. 100.

Trycktes först i SvD $^{20}/_{8}$ 1897.

Denna artikel utgjorde Frödings svar på Hjalmar Söderbergs »Vi och våra kläder», som stod införd $^{18}/_{8}$. Dessutom gjordes två inlägg av kvinnliga opponenter, *Ilse* $^{19}/_{8}$ och *Bronislawa* $^{21}/_{8}$, båda offentliggjorda under rubriken »I klädedräktsfrågan».

LUCKOR I DEN JÄMFÖRANDE RELIGIONSFORSKNINGEN. Sid. 105.

Trycktes först $^{9}/_{9}$ 1897 i SvD, omtrycktes i E, där Fröding vidtog en ändring:

Sid. 109 r. 2 SvD herosidealet E *antagandet av* herosidealet

AFORISMER. Sid. 112.

Trycktes först i »Strix» julnummer 1897.

ATT LJUGA OCH GÅ PÅ HÄNDER. Sid. 114.

Trycktes först i »Strix» $^{16}/_{12}$ 1897.

INFALL OCH UTFALL. Sid. 115.

Trycktes först i UNT $^{15}/_{11}$ 1897, omtrycktes i Allvar,

TANKAR OCH INFALL. Sid. 118.

Trycktes först i UNT 17 nov. 1897, 8, 12 och 19 jan. 1898, omtrycktes i Allvar fr. o. m. s. 121.

OM LIVSMONADER. ETT LIVSFÖRKLARINGSFÖRSÖK. Sid. 133.

Utgavs först som småskrift i Uppsala 1898 i kommission hos Upsala Nya Tidnings aktiebolag. Andra genomsedda upplagan utkom samma år med följande ändringar:

Sid. 134 noten 1 1:a *underrättat* 2:a *sagt*
» 140 r. 4 1:a utanför 2:a utanför *eller kanske snarare innanför*
» 142 » 3 f. *Om jag icke misstager mig, har Heidenstam i »Hans Alienus» uttalat en liknande mening om fantasiens och verklighetens förhållande till varandra.* tillades i 2:a
» » » 13 *självständigt* tillades i 2:a
» » » 17 Båda uppl. ha *vilken,* en attraktionsform, som här rättats.
» 145 » 3 1:a *ättserien* 2:a *ättsammanhanget*
» » » 4 2:a uppl. *förenlig* kvarstår oändrat; rättat här.
» » » 15 » motsats*en* 2:a motsats*erna*

Sid. 145 r. 16 f. *men möjligen allt mindre allt-efter monadens utveckling.* tillades i 2:a

» » » 17 1:a Dessa 2:a Dessa *motsatser*

» » » 24 ff. *Emellertid kunde man kanske tänka sig, att den sig utvidgande monaden kunde omfatta allt flera i och för sig isolerade grupper.* .

» 147 » 16 f. 1:a *typ.* 2:a *personlig tillvaro — det ena begreppet övermänniska utesluter ju för övrigt icke det andra.*

» 148 » 5 ff. *Även de moderna teosofiska lärorna tangeras förmodligen av här framställda meningar och hava nog haft sin del i deras tillkomst. I så fall må de kunna gälla som ett inlägg i en fråga för dagen.* tillades i 2:a.

» » » 11 1:a *icke* 2:a *kunna*

OM HÄRSTAMNING. Sid. 149.

Trycktes som första uppsatsen i andra häftet av *Grillfängerier,* utgivna av Fröding 1898. Häftet inleddes med följande

Förord.

De bägge första i detta häfte införda uppsatserna[1] motsvara tämligen det i föregående häftes förord givna programmet att vara kåserier för ögonblicket och pratmakerier för stunden, ehuru även de lida av en viss långtrådighet.[2] Den tredje uppsatsen[3] är däremot alltför tungtänkt att kunna gälla för kåseri i Jörgens stil. Jag anser den det oaktat kunna inrubriceras bland »Grillfängerier», emedan den endast utgör ett av de något svävande försök till världsförklaring, som sysselsätta min filosoferande men filosofiskt oskolade hjärna, och därför ej kan göra[4] anspråk på någon bestämdare rubrik än den omslagstiteln angiver. Denna titel tyckes mig nämligen kunna omfatta både lätta kåserier om vad som helst och spekulativa funderingar om mångt och mycket, som är litet mera allvarsamt menat.[5]

Gustaf Fröding.

[1] *Om härstamning* och *Djurtyper i människotyper.*
[2] mskpt: en viss filosoferande tyngd.
[3] *Om jagmedvetenhet.*
[4] mskpt: dels är för litet grundad på djupare tänkande och studier att kunna göra.
[5] mskpt: Jag ämnar även om jag skriver mera allvarsamt menade uppsatser fortfarande bibehålla denna titel för mina uppsatser, vilken är tillräckligt vid att omfatta både lätta kåserier om vad som hälst och spekulativa funderingar om [*höjderna och djupen i himmelen och* ä t] alla tillvarons hemligheter [*i himmelen och på jorden och under jorden* ä t] i de vida rymdernas värld såväl

Om denna och de två följande artiklarna gäller i ytterligt hög grad vad jag sagt om texten till artikeln *Heidenstam* (se denna upplaga bd IX: 289!). Här nedan upptas därför endast ett urval av de textvarianter, som manuskript och korrektur bjuda.

Titeln har urspr. ämnats annorlunda: *Om härstamning och ras* (ofullbordad?).

Sid. 149 r. 3 G *häfte* E *uppsatser*

» » » 20 f. mskpt [*patricierväsen och konst* ä t] konst och mångsidig bildning

» 151 » 13 mskpt nordamerikaner [*vilka visst hava smak för dylika märkvärdigheter — man erinre sig t. ex. den stora striden mellan dem som vilja göra Bacon* struket]

» 155 » 5 ff. mskpt [*Det torde väl ock vara obestridligt, att de kanske mer än andra med dem samtida författare äro kosmopolitiska och moderna* struket]

» » » 8 ff. mskpt Levertin [*först lägger märke till såsom erinrande om det fornhebreiska torde vara* ä t] finner man

som [*i de små cellernas* ä t] i människovärlden och djurvärlden här på jorden [korr. *en ofilosofisk filosof kan anställa när han icke orkar* struket].

Sid. 155 r. 10 f. mskpt böjelse för [*livets prakt av blomster, juveler och rökelser* struket]

» » » 23 f. mskpt kärlekssången [*ehuru även den senare trots all omedelbarhet i känslan kan innebära mera av konstpoesi än man brukar anse, eller hos Hezekiel, vilken ju hade en sekreterare och kanske rätt konstfullt utarbetade sina s. k. profetior* struket]

» » » 27 mskpt och [*skriver endast så att säga på hum och gissningsvis* struket]

» 169 » 16 mskpt Cordoba [*Cortezer och Pizarros* struket]

» » » 20 mskpt numantinare. [*Velasquez — jag är ej tillräckligt tavelkännare att säga något visst — är väl både urspanior och german.* struket]

» 170 » 2 G Douglas*er* E Douglas

DJURTYPER I MÄNNISKOTYPER. Sid. 176.

Ingick först i andra häftet av *Grillfängerier*, 1898, omtrycktes utan några ändringar i E.

Bland textvarianterna i mskpt och korr. till G äro följande:

Sid. 177 r. 6 mskpt djurtyp. [*När jag i föregående häfte hade skrivit om Heidenstams likhet med en gam och en häst, kände jag mig nästan litet skamfull. Jag vill icke, att de av Heidenstams samtida, som ej sett honom, på min beskrivning skulle betrakta honom som rovdjur o... ett fyrfotat djur eller såsom begåvad med* struket]

» 185 » 21 mskpt, korr. säkert [*snart fått smyga sig undan för den redlige jägaren i honom, ifall den icke blivit helt och hållet dräpt.* ä t] känt sig illa till mods.... väsen.

OM JAGMEDVETENHET. (EN SPEKULATIV NYCK.) Sid. 187.

Ingick först i andra häftet av *Grillfängerier.*

Titeln ändrades flera gånger, äldst tycks den ha varit *En fantasi om tillvaron*; i korr. kallas den både *Om jagmedvetandet* (på titelbladet) och Om jagmedvetenhet (första sidan).

Sid. 187 r. 8 mskpt icke, [*originalitetssökeri utan sanning eller vad man behagar* struket]

» 192 » 24 G *de* (ändrat här efter *jagförnimmelsen* i r. 25).

» 193 » 16 G *jagmedtande* (tryckfel).

» 196 » 5 mskpt att [*lagstifta om vad som är bättre eller sämre i bibeln* struket]

» 205 » 7 mskpt *Ett och annat infall, en eller annan synpunkt i min uppsats kunde emellertid vara värd att tänka på. Den är ett ytterligare utförande av ett eller annat i min lilla skrift »Om livsmonaderna», vilken folkhumorn i Stockholmstidningen förväxlat med »limonaderna» i en av dess skrivande fruars handkammare, vilken jag erkänner vara alltför knapphändig och dilettantisk.* struket.

OM GUDSMEDVETANDET. Sid. 208.

Trycktes först i ES, där den anges som författad under hospitalstiden i Uppsala.

STRÖDDA ANTECKNINGAR. Sid. 222.

Förut otryckta; efter avskrift av fröken Hedda Fröding; mskpt och avfattningstid äro mig okända.

Ruben G: son Berg.

INNEHÅLL.

Julen anno 47 1
Killebukken 10
Mot kättare är allt tillåtet 21
Om självmord 27
Fångar 34
Midsommar 48
Kärlekens och frihetens religion 53
Förmyndaremänniskan 56
Patriotism på vandring 65
Kvinnosaken 69
Skuggans land 75
Alkoholismen och nykterheten 79
De kristnes sedlighetslära 84
Om klädedräkten 89
Varje tid i egen dräkt 100
Luckor i den jämförande religionsforskningen 105
Aforismer 112
Att ljuga och gå på händer 114
Infall och utfall 115
Tankar och infall 118
Om livsmonader 133
Om härstamning 149
Djurtyper i människotyper 176
Om jagmedvetenhet 187
Om Gudsmedvetandet 208
Strödda anteckningar 222
Anmärkningar 225

LSwed.
F9254
171911
Author Fröding, Gustaf
Title Samlade skrifter. Vol.10.
DATE.
NAME OF BORROWER.

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU